

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 1999

• Barbu Știrbey -
între Ferdinand
și regina Maria

• Oleg Kalughin -
spionul răspopit

• Din istoria
corupției
la români

Revistă editată de
Fundatia Culturală
Magazin Istoric

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Secretar general de redacție:
Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Mărian Ștefan (responsabil de
număr)

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotessei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Mărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Sfânta Maria-Magdalena apare pictată pe unul dintre voleyii triptichului păstrat la Muzeul Luvru, creație a pictorului Rogier von der Weyden (1399-1464), unul dintre acei maeștri flamanzi care au introdus pictura în ulei. Artist consacrat al secolului XV, om bogat care dăruia tablouri și bani mănăstirilor, nu a beneficiat, până în primăvara acestui an, de o expoziție de anvergură. Operele sale, prea fragile și prea prețioase, nu puteau fi reunite într-un singur loc. National Gallery din Londra a reușit această performanță, pentru a marca 600 ani de la nașterea artistului, împrumutând creații ale sale păstrate la Fundația Gulbelkian din Lisabona sau la muzeul Jean-Paul Getty, din Malibu

2 O splendidă imagine a capelei din palatul de la Buftea al familiei Știrbey

3 Două dintre mănăstirile din nordul Moldovei, așa cum puțin dintre noi vor avea vreodată ocazia să le vadă. Ctitoria lui Ștefan cel Mare și Sfânt, Putna, lăcaș unde se odihnesc osemintele marelui domn, ctitorie domnească de la începutul perioadei de înflorire a artei arhitecturale și picturale religioase ce a făcut faima Bucovinei, și Dragomirna, ctitoria Mitropolitului Anastasie Crimca, dovadă a influențelor venite din îndepărtata Georgie

4 O lume sugerată de obiecte fine de mobilier, o lume în care lemnul era încă rege. Câteva dintre cele mai frumoase piese din expoziția *Mobilier și argintărie în Europa secolului XIX*, ce a fost găzduită de Muzeul de artă: stânga, sus și jos, canapele din două garnituri de salon și, la mijloc, gheridon, stil Napoleon III; dreapta, două secretaire-uri, unul în stil Biedermeier, purtând marca unui atelier din Brașov (sus) și celălalt în stil Sheraton (jos)

UN GÂND PE LUNĂ

„În scurta durată a unei singure vieți, tehnica modernă a făcut ca prin desființarea distanțelor, întreaga lume să fie brusc pusă în legătură. Toate popoarele, culturile, comunitățile religioase de pe glob stau astăzi, pentru întâia oară în istorie, în contact fizic nemijlocit una cu alta. Și totuși rămânem, cu spiritul, aproape tot atât de îndepărtați unii de ceilalți ca și înainte, pentru că inima și sensibilitatea umană nu știu să urmărească ritmul în care bat învențurile tehnice. Asta înseamnă că intrăm într-una din cele mai periculoase epoci în care a pășit vreodată rasa omenească. Trebuie să trăim într-o tot mai apropiată atingere cu alții, înainte de a fi învățați să ne recunoaștem reciproc calitățile.”

Arnold J. Toynbee, istoric britanic

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

iunie

1999

DRUMUL DEVENIRII
- CLIPA 1848

4 Patria, cea dintâi
rostore

5 Regăsirea Europei
*Semnificația revoluției
pașoptiste*

I. BULEI

10 Batista însân-
gerată
*Execuția lui Stephan
Ludwig Roth*

12 Fapta și ampren-
ta ei
*Interviu cu președintele
Arhivelor Federale din
Germania, F. Kahlenberg*

15 Două secole în
câteva rânduri
J. NOUZILLE

16 Speranță la sfârșit
de mileniu
V. CÂNDEA

**GLASUL
ARHIVELOR
ȘI VOCEA
MARTORIILOR**

18 Și creștea într-o zi
cât alții într-un an
*Evoluția numărului
membrilor P.C.R. în
1944-1945*

R. COLȚ

19 Gura păcătosului...
*Ana Pauker despre
primirea legionarilor în
partid*
C. MORARU

22 Celălalt arhipelag
*Prizonieri de război în
U.R.S.S.*
F. DOLGHIN

28 Șvabi deportați în
Donbass
D. DĂRĂBAN

33 Transfugi din
lumea frigului
În sfârșit, liberi!
N. GEORGESCU-
ROEGEN

**CRONICI
PARALELE LA
SECOLUL XX**

36 Curente artistice
D. GRIGORESCU

**DICTATURI,
DICTATORI**

41 Regele a murit.
Trăiască regele!
*Sfârșitul lui Brejnev și
lupta pentru succesiune*
R. MEDVEDEV

44 Cronica unui divorț anunțat

Rebeliunea legionară, ianuarie 1941

I. HUDIȚĂ

EMINENTE CENUȘII

53 Barbu Știrbey

I. SCURTU

ILUSTRATE DIN ROMÂNIA MARE

60 Lecturi inutile

Serviciul de cenzură a presei în vremea lui Carol II

I. COMȘA

62 Avioane care nu au mai decolat

Corupție în industria aeronautică română interbelică

V. AVRAM

66 Spionul răspopit

Oleg Kalugin

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

70 Așa cum le vedeau vulturii

Mănăstirile Moldovei fotografiate din aer

V. IONESCU

71 Familii boierești în Orașul Lumină

A. DAVIER

76 Hexagonul, pe când era pentagon

Integrarea Britaniei în regatul francez

79 Minunile lumii

Grădinile suspendate din Babilon

82 Elocvența într-o republică în criză

Sfârșitul lui Cicero

F. HERA

87 Cel mai pașnic colț al Europei

Insula Fazanilor

88 În lumea lui Balzac

Expoziție de mobilier și argintărie

89 Cum vă place?

Sondaj printre cititori

RUBRICI

31 Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric

M. ȘTEFAN

49 Povestesc veteranii

Jurnal de front

C. ISĂRESCU

52 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

9, 11; 94; 95

Cărți sosite; Rebus; Dialog

PATRIE ȘI NAȚIONALITATE

Nația română, chiar de sub vâlul instituțiilor ce o robesc, când a auzit numele Patrie, Frăție, a rupt lanțurile care-i deosebeau în clase, s-a înfrățit și a schimbat fața României, întocmai după cum o zi de soare preface spectacolul naturii încărcate de nori.

Clasele în care după vechile instituții se împărțea poporul român avea firește ideile sale: mulți se mulțumeau cu dânsule, pentru că le găsea favorabile și omul care nu știe a cugeta mai mult; acela firește că se face partizan ideilor ce-l favorează.

Noi nu osândim pe cei ce nu sunt de ideile noastre pentru că, când am jurat pe principiul libertate, am socotit că fiecare e liber a cugeta după cum crede că e mai bine, căci acesta e unul din drepturile libertății și care se numește libertatea conștiinței.

Dacă din nenorocire astăzi întâmpinăm o ușoară nevoită în aplicația principiilor ce am proclamat, principe pe care Cristul viind pe pământ le-a sădit în inimile creștinismului, asta veni de acolo, că nu suntem pătrunși de dânsule, nu le cunoaștem interesul.

Pentru că nu putem crede că inima românului, acea inimă tânără și plină de amor, acea inimă care s-a deschis totdeauna pentru ajutorul și ospitalitatea străinului, va fi rece și închisă când fratele său vine și cere dragostea și frăția sa. Nu, nu, inima românului este mult mai nobilă decât a fi rece la amorul fratelui său.

Fie-ne dar iertat, în interesele principelor ce am proclamat, să ne încercăm a dezvoltă oarecum principiul Patria.

Patria este locul, căminul în care ne-am născut și care ne hrănește, locul de care sunt legate suvenirile copilăriei noastre, suveniruri atât de dulci, a cărora coardă face să tresare omul bărbat.

Această simpatie ce avem către patrie se numește amorul patriotic, care se naște deodată cu inima omului, deodată cu sine; omul nu știe pentru ce iubește locul pe care pentru prima oară și-a încercat pasul, scenile naturii ce pentru prima oară l-a impresionat...

Patria nu este numai locul în care ne-am născut și în care familia noastră locuiește; patria este țara întreagă în care găsim

concetățeni, adică oameni ce trăiesc sub aceleași legi, vorbesc aceeași limbă, se închină în aceeași religie, își împărtășesc aceleași sentimente și aceleași idei. Această unire de sentimente face naționalitatea. Prin urmare, fără de dânsule nu poate fi naționalitate, nu poate fi România.

Patria, această ființă ideală, pe care locuitorii ei sunt gata a o apăra cu viața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strânge și-i unește în apărarea unui bine comun. Robul n-are patrie, pentru că robul n-are nimic.

Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra în reciprocă interesele, casa, viața, familia, cât să ne legăm printr-aceleași interese, cât să avem fiecare parte dintr-această patrie, astfel fiecare vom învăța a iubi patria și atunci fiecare va zice: „Prefer familia înaintea mea, prefăr patria înaintea familiei“.

(Fragment dintr-un articol apărut în ziarul *Poporul suveran*, nr. 3, 28 iunie 1848)

PAȘOPTISMUL

Pentru români pașoptismul înseamnă o nouă întemeiere. Vizionară, idealistă. Dar și obiectiv-realistă. Adică o orientare spre Vest a societății și civilizației române, nu spre Est. Adică o conștientizare a unui destin istoric. Cum spunea Alecu Russo: „Ochii și gândul părinților se învârtteau la Răsărit. Ai noștri sunt țințiți spre Apus“. Curentul revoluționar de la 1848 nu-i prinde pe români în brațe întâmplător. În Europa, acest curent a fost prezent, dacă nu în toate părțile, în orice caz în cele mai multe. El n-a fost în Olanda, în Belgia, în țările Scandinave. N-a fost pentru că acolo nu erau tensiuni sociale foarte puternice, iar clasa dirigență trecuse la reforme de tip liberal. Parcă preventiv, dar, de fapt, firesc. N-a fost în Elveția, pentru că regimul federal de aici se întărise după războiul civil din 1847. N-a fost în Rusia, din cauza durității regimului imperial al Romanovilor. A fost, însă, pretutindeni, unde erau contradicții sociale, economice, politice, unde erau mentalități în stare de transformare.

Într-un astfel de context a fost deci prezent și în Țările Române. La un colț dedicat „Revoluției liberale și națiunilor divizate“, anume organizat de Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti din Veneția, pentru a comemora 150 ani de la Revoluția din 1848, filosoful Massimo Cacciari își puna o întrebare, la urma urmei, foarte îndreptățită: „Cum se face că în prima jumătate a secolului al XIX-lea Europa cunoaște o perioadă de excepționale dezvoltări, o perioadă în care comerțul internațional crește de patru sau de cinci ori, în care apar mari inovații științifice, în care se constată o vie mobilitate socială, transformări de mod de viață în orașe

și, de fapt, o altă simbologie a vieții, cum se face deci, că în aceste condiții mai era nevoie de o revoluție?“. De ce se vorbește chiar de inevitabilitatea unei revoluții? Răspunsul la această întrebare n-ar putea fi decât unul: regimurile politice de atunci nu țineau pasul cu dezvoltarea din alte domenii de manifestare a vieții societăților europene. Erau prea rigide, fără capacitate de receptare a noului. Deci, ele nu mai puteau fi protagoniste (sarcina politicii fiind totdeauna aceea de a crea spații și mijloace de manifestare pentru dezvoltarea umană în genere). Acele regimuri demonstau, cel mult, o suferință a politicului. Din acest punct de vedere a devenit mereu actuală nevoia politicului de a se acomoda.

Pentru români pașoptismul a apărut ca o stare din care ei se revendică. Se revendică pentru toată construcția lor istorică din epoca modernă și contemporană. În diferite țări europene, 150 de ani de la Revoluția din 1848 au fost divers sărbătoriti. Desigur, aniversările nu sunt decât ocazii celebrative, care oferă prilejuri de meditație pentru timpul prezent. Dictionul lui Benedetto Croce, „istoria e mereu actuală“, se potrivește

foarte bine în cazul comemorării acestei revoluții. În Germania comemorarea s-a făcut cu oarecare intensitate, dar mai mult în mediile intelectuale, prin intermediul colocviilor, al conferințelor și studiilor istorice. Fără un ecou prea mare în mass-media. În Italia, anul trecut, s-au organizat trei mari colocvii, unul la Veneția, mai sus-menționat, altul la Aquila, din inițiativa Institutului Național pentru Istoria Risorgimento-ului, altul la Torino, prin grija Comitetului local al aceluiași institut. Tot în Italia s-au mai organizat expoziții și în mass-media comemorarea a avut destulă relevanță.

Nu același lucru în Franța, unde comemorarea lui 1848 s-a pierdut într-un șir de alte

Prof. univ. dr. ION BULEI

În imagine: Monumentul eroilor pompieri de la 1848, operă a sculptorului W. Hegel.

comemorări, și ele revoluționare, dar în care Franța actuală s-a regăsit mai acut. Un punct de vedere cu care nu sunt de acord și istoricii francezi, care, precum René Rémond (*Magazin istoric*, nr. 10/1998) constată că anul 1848 este un început al modernității franceze și europene. Tot ei, istoricii francezi, constată că interpretarea clasică a revoluțiilor, inclusiv a celei din 1848, prin intermediul cauzelor socio-economice, a fost descalificată de recențele evenimente care au dus la căderea comunismului și la declinul marxismului și care au scos în evidență rolul pe care l-au avut factorii ideologici și culturali. Or, prin prisma acestor factori devine posibilă o nouă analiză a Revoluției de la '48, devine posibilă descoperirea modernității acesteia. Într-o astfel de viziune, 1848 ar anunța democrația, cu toate implicațiile și divergențele sale.

Dacă revoluția de la 1830 era încă liberală, aceea de la 1848 e democratică. Cel puțin așa stau lucrurile în Franța. Din 1848 izvorăsc toate revendicările democrației sociale viitoare. Prin acest unghi, 1848 devine mai aproape de noi, în concepția lui René Rémond, decât un 1917, de pildă. Pentru că, după 1989, democrația este singurul principiu recunoscut ca legitim al întregului continent european și o Europă unită, dacă se va realiza, practic în jurul acestei noțiuni de democrație se va face.

Totodată, două alte trăsături încarcă anul 1848 de modernitate. În primul rând, naționalismele care se manifestă atunci sunt deschise. Ele se înscriu într-o perspectivă europeană și proclamă fraternitatea popoarelor. În al doilea rând, ideea de națiune este la 1848 foarte strâns legată de democrație și doar mult mai târziu se va produce fractura, ce va conduce sentimentul național la identificarea cu valorile reacțiunii și ale regimurilor totalitare. De exemplu, în Germania, la 1848, unitatea și democrația erau legate și doar mai târziu Bismarck a ales între liberalism și unitatea națională (a trebuit să se aștepte nașterea Germaniei noi, în 1949, prin Republica Federală, pentru a se

reconcilia ideea de națiune cu aceea de democrație). Cum foarte frumos o spune René Rémond, prin această nouă interpretare a evenimentelor de la mijlocul veacului trecut, „noi suntem copii primăverii popoarelor de la 1848“.

Și noi, românii, ne putem considera copii acelei primăveri. Pentru că acea primăvară e încărcată de reverberații actuale. „Steagul de-

mocrației și naționalităților să fie unul“, declara tânărul Ion C. Brătianu la 1848, împacând astfel și între Dunăre și Carpați ideea de națiune cu aceea de democrație. Programul de la 1848, mai cu seamă în Muntenia și în Ardeal, proclama dreptul și libertatea individului și invoca separația puterilor în stat. În

același timp, acest program impunea românilor o reorientare istorică: „nu cu Rusia“. Faptul nu înseamnă decât ieșirea dintr-o mare și apăsătoare realitate: prezența marelui vecin de la Răsărit care anihila atunci dreptul de ridicare istorică al unor vecini comparativ puțin numeroși, cum erau românii.

Sistemele politice se schimbă, nu însă și geografia regiunii. La reluarea istoriei pe care o facem astăzi, clamăm, din nou, „nu cu Rusia“. Deci nu cu un trecut și mai ales cu un regim adus de Rusia, pentru că se rupea destinul românilor de restul Europei. *Nu cu Rusia, dar nici împotriva Rusiei.* La un moment dat, când la București ardeau Regulamentele organice, pașoptiștii puteau crede că faptul ar fi posibil. Diplomația țaristă chiar considera mișcarea de la București, mai ales, ca fiind susținută de turci împotriva Rusiei. De aceea a și cerut înlocuirea lui Fuad Pașa, socotit prea favorabil cererilor revoluționare.

Inter-un astfel de context, nu pare lipsit de interes de reamintit pagini uitate și fapte care s-ar putea reinterpretă. Este vorba concret de amestecul Rusiei în Principatele Române. A.D. Xenopol a scris o lucrare în 1880, *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*. O lucrare ignorată, poate pentru că elementul propriu intern românesc intra foarte puțin în discuție în

„Ochii și gândul părinților
se învânteau la Răsărit.
Ai noștri sunt țintiți
spre Apus.“

Alecu Russo

argumentația autorului. Or, la 1848, constată A.D. Xenopol, amestecul rusesc a fost determinant în întreaga mișcare a evenimentelor. „Cu cât vârtejul pornit din Apus se apropia de Răsărit, cu atât îngrijirea Rusiei creștea mai tare, căci ea se temea, cu drept cuvânt, ca să nu se molipsească și țara sa de epidemia revoluționară”. Și atunci, constată Xenopol, în spiritul unui adevăr istoric indiscutabil, interesul Rusiei era de a ocupa Principatele Române, pentru a privilegia revoluția austriacă și mai ales pe cea ungurească, în care se amestecaseră o mulțime de poloni. Agenții Rusiei urzesc o mișcare printre boierii din Moldova, care umblau după o altă domnie, mișcare în care sunt atrași și tinerii patrioți moldoveni, nemulțumiți de domnul Mihail Sturdza, dar neexperimentați în luptele politice, cad repede în cursă. În Moldova încercarea Rusiei de a crea o tulburare internă, care să provoace amestecul străin (recte, rusesc) nu izbutește pentru că domnitorul Mihail Sturdza înăbușe în fașă mișcarea revoluționară și instaurează rapid liniștea de mai înainte. Ceea ce n-au reușit în Moldova, rușii au reușit în Muntenia, mai cu seamă prin manevrele agentului Mavros.

Punând accent doar pe amestecul rusesc, ca determinant în izbucnirea mișcărilor de la 1848 din Principate, A.D. Xenopol, evident, exagerează. Dar, pe de altă parte, neluând în considerație un astfel de amestec, cădem într-o greșală din cealaltă parte.

Fenomenul istoric a fost și rămâne o necunoscută cu multiple cauze și explicații. Clasa politică românească, formată aproape toată în cadrele pașoptismului și ale postpașoptismului, a înțeles mai bine în epocă valoarea influenței străine. După înfrângerea revoluției, mulți oameni politici români, atunci când se pronunță asupra moda-

lității de rezolvare a problemelor românești, își încarcă gândul cu prudență. M. Kogălniceanu nu acceptă revoluția decât ca *ultimă ratio*. I. Heliade Rădulescu e „partizan al revoluțiilor” numai dacă ele se fac „în spirit”. I. Maiorescu consideră carbonarismul nepracticabil la români din cauza situației lor geopolitice. Aaron Florian vorbește de „revoluție socială...” pe care o vede, ca și Al. Russo, doar ca pe o „revoluție morală”. Ceea ce se manifestă este tocmai o apropiere a pozițiilor, un fel de linie de mijloc între un deziderat ca acela al lui C.A. Rosetti, care exalta revoluția („geniu uriaș al viitorului, sfânta trambiță a vieții”) și o recomandare ca aceea a lui Gheorghe Bibescu, fostul domnitor din Muntenia („să facem ce vom face pe supt ascuns și fără zgomot”).

In această prudență nu putem să nu vedem efectele influenței rusești în evenimentele de la 1848. În fapt, nu numai evenimentele de la 1848, dar și acelea de la 1821 sau

acelea de mai înainte, de la 1784, nu s-au putut duce până la capăt. În 1784, în confruntarea dintre românii lui Horea, Cloșca și Crișan și nobilii unguri au intervenit armatele habsburgice. În 1821 au intervenit armatele turcești, Tudor Vladimirescu neavând timp decât să-și anunțe programul său de schimbare, nu să-l și pună în practică. În 1848, armatele turcești, țariste și austriece au pus capăt unor revoluții în mers, care, fără îndoială, ar fi continuat, ar fi creat condiții mai bune drumului istoric al românilor.

În țări mari, ca Franța sau Rusia, revoluții ca acelea de la 1789 sau 1917 s-au desfășurat în tot întregul lor, consumându-se în ele însele până la capăt. Nici pe departe nu este cazul românilor, despărțiți și neconținți la discreția mai puternicilor vecini. Spunea Titu Maiorescu în 1887: „Noi... nu suntem revoluționari. Nu doar că revoluția nu ar fi una din căile pe care, în general vorbind, s-a

Statuia Libertății, ridicată în iunie 1848 într-una din piețele Bucureștilor (desen publicat de revista *Illustrirte Zeitung* din 21 iulie 1849)

văzut uneori silită Istoria popoarelor a merge spre progres. Dar pentru țara noastră, o țară mică, intercalată între două mari puteri coteropitoare, o revoluție este întotdeauna o calamitate. Cine începe știe pentru ce o face, dar nu știe niciodată în al cui folos o sfârșește". Un argument pe care îl invocă și Eminescu, scriind în 1876: „Dacă n-am avea vecinic influențe străine, precum le avem, dacă am fi în Spania, atuncea ne-am sparge capetele unul altuia până s-ar așeza lucrurile. Dar acest lux de revoluțiuni sociale nu ne este permis nouă, al căror stat e vecinic cu o cestiune". Argumentul îl aduce și P.P. Carp, precizând în 1882: „Nouă, revoluțiunile radicale nu ne sunt permise". Un deceniu mai târziu, același Carp, într-un discurs la Senat, afirma: „Istoria ne arată că acele țări care n-au știut să se lecuiască singure de această boală a reformelor care se succed prea repede una după alta, au fost lecuite de alții, dar odată cu lecuirea au pierdut individualitatea lor, au dispărut ca națiuni libere".

Ilecție esențială pe care pașoptismul a dat-o românilor a fost tocmai evitarea, în măsura în care ținea de ei, a influențelor străine. Periculoase prin ele însele și periculoase și prin mentalitățile pe care le creau în rândul elitei dominante, încurajând ambiții și descătușând instinctul acaparării puterii. Și, e dovedit, un popor totdeauna se ia după elita lui conducătoare.

Pașoptismul aduce în prim plan și alte valori ale societății moderne. Și își arată actualitatea. În afara „respectului pentru persoane", deci drepturile omului, afirmă (Proclamația de la Islaz), „respectul pentru proprietate". „Libertate fără proprietate este un cuvânt fără sens", declară D. Brătianu încă în 1841, în ambientul ideilor pariziene. M. Kogălniceanu o făcea în chiar mijlocul evenimentelor, la 1848: „Proprietatea este cel mai puternic instrument de civilizație și dacă vroom serios să ne civilizăm țara trebuie să avem mulți proprietari". Sau Nicolae Bălcescu: „Revoluția de la 1848 a vrut ca românul să fie liber, dar și proprietar, fără care libertatea și egalitatea e minciună".

Pașoptismul propune apoi respectul spiritului inițiativei economice. Mai mulți pașoptiști dau chiar exemplul personal: M. Kogălniceanu, I. Heliade Rădulescu... Respectul profesiunilor libérale.

Dincolo de toate, 1848 poate reanima în România dezbaterile privind formele fără fond. În sensul că România nu poate fi țara lui *pseudo*. Adică nu e nici a românilor, nici a europenilor.

Pașoptismul a propus aducerea Occidentului la malurile Dunării. O propunere cam abruptă și nenuanțată. La care un filosof ca Rădulescu-Motru (*Magazin istoric*, nr. 8/1998) putea privi cu ironie: „Iată, dar cum s-a născut acest prunc... care vrea să fie o dată civilizația română!

Copil din flori, în toată puterea cuvântului. Tatăl său adoptiv, entuziasmul Ion C. Brătianu, l-a găsit pe malurile Senei. L-a crescut cât a trăit, apărându-l de primejdiile reacțiunii, și apoi l-a încredințat partidului liberal care l-a înfiat pentru veșnicie". Ironia lui Motru, atât de corosivă, privea, desigur, exagerarea factorului extern, respectiv imitația formelor occidentale. Pentru el civilizația era, normal, o întrepătrundere între factorii externi și interni. Dar cei care dominau erau factorii interni, fondul sufletesc al poporului român. Nu e doar că „știm despre el că se formează după bătaia vântului. Cât bate vântul de la Răsărit este rău și tulbure în civilizația română. Cât bate vântul de la Apus este bine. Această fatalitate de hotare i-a fărâmițat poporului român cu desăvârșire orice veleitate de autodeterminare. El este o ființă pur pasivă și imitatorie".

Pentru pașoptiști, cel puțin în prima lor fază de manifestare, importul de forme era determinant. Era, credeau ei, și singura posibilitate pe care o aveau românii în acel moment. O atitudine corectă? Da, dar numai ca impact inițial. În momentul în care societatea română trebuia să treacă la construcție istorică propriu-zisă...

Aparent, marea primăvară revoluționară din 1848-1849 s-a terminat peste tot cu un eșec. Pentru că nicăieri nu a fost învinsă starea de lucruri existentă. Dimpotrivă, peste

*„...Pentru țara noastră,
o țară mică, intercalată
între două mari puteri
coteropitoare, o revoluție este
întotdeauna o calamitate.”*

Titu Maiorescu

tot ea a revenit, mai mult sau mai puțin în aceleași forme. Un eșec, pentru că mai peste tot revoluționarii s-au izolat de restul populației (tărănească, în cea mai mare parte). În cele mai multe cazuri, populația țărănească s-a împotrivit revoluționarilor și a susținut cauza restaurației. Contradicțiilor sociale li s-au adăugat cele naționale (ca în Ungaria sau Boemia) și revoluționarii n-au găsit soluțiile de rezolvare a lor, slăbind astfel capacitatea de susținere a revendicărilor revoluționare. Mari puteri, inițial favorabile schimbărilor, își schimbă direcția de orientare și îngăduie astfel restaurarea conservatoare. Franța trimite un contingent militar la Roma pentru a înălțura Republica romană și a-l reinstaura pe Papă. Anglia, care la început a încurajat mișcarea italiană (și nu numai), la sfârșit nu mai intervine în nici un fel, nedorind să tulbure echilibrul european.

La prima vedere deci, situația politică europeană e aceeași ca aceea de mai înainte de evenimentele revoluționare. În realitate, aceste evenimente schimbă raporturile între popoare și guvernanții lor, reintroducând definitiv drepturile civile cucerite de Revoluția franceză, împiedicate să se manifeste după 1815. Figura suveranului dotat cu puteri absolute va dispărea. Alte forme politice vor înlocui pe cele vechi. Pe un plan mai larg, cultural, i se pune capăt romantismului și unei epoci culturale și intelectuale și se deschide o alta, caracterizată prin predominanța burgheziei liberale și pozitivistă în concepție.

În spațiul românesc, după tulburarea din 1848-1849, aparent se revine la ceea ce fusese. „N-a fost decât o exaltare a tinerilor“, cum spunea Sturza, domnul Moldovei. Se înșela. El însuși își va pierde tronul. Și totul va fi altfel de cum spusese. Europa se așază temeinic la Gurile Dunării. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• ROMÂNIA ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (coordonatori: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu).

Muzeul Vrancei, Editura Emprom, Focșani, 1998, 506 pp.: lucrările Simpozionului pe această temă, organizat la Focșani (13-15 iulie 1998) de Muzeul Vrancei și Centrul de Studii ale Relațiilor Internaționale – Universitatea Craiova.

• A.J.P. Taylor – ORIGINILE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (traducere și note de Lucian Leuștean; postfață de I. Ciupercă).

Editura Polirom, Iași, 1999, 248 pp.: o carte pe care un prestigios istoric britanic

(1906-1990) a scris-o pentru a-și „satisface curiozitatea istorică“.

• Dan Pavel – LEVIATHANUL BIZANTIN.

Editura Polirom, Iași, 1998, 288 pp.: eseuri, cu intenția mărturisită de autor, „de a contribui la dezvăluirea misterului Leviathanului: el s-a refugiat în mințile oamenilor“.

• Adrian Poruciu – LIMBĂ ȘI ISTORIE ENGLEZĂ.

Editura Polirom, Iași, 1999, 144 pp.: patru fascinante secole de istorie britanică (1080-1490), cu texte din vechimea lor pentru întâia dată traduse în românește.

• Vladimir Petercă – REGELE SOLOMON ÎN BIBLIA EBRAICĂ ȘI ÎN CEA GRECEASCĂ.

Editura Polirom, Iași, 1999, 240 pp.: o subtilă analiză filologică a textelor sacre în care este amintit „fiul pe care Dumnezeu i-l făgăduiește, dinainte de zămislire, marelui său prieten, regele David“. (Francisca Băltăceanu, în prefața volumului).

• Carol Buium Beniamini – UN SIONIST ÎN VREMEA LUI ANTONESCU ȘI DUPĂ ACEEA (cuvânt înainte de prof. univ. dr. Solomon Vaimberg).

Editura Hasefer, București, 1999, 172 pp.: amintirile unuia dintre cei „95% din cei patru sute de mii de evrei care au rămas în viață, după război [și care] au părăsit țara și au venit în Israel“, unde „singura grupă etnică care nu s-a organizat într-un partid politic etnic a fost evreii români“.

Editura 100 + 1 Gramar a editat anul trecut lucrarea **Stephan Ludwig Roth, Lupta pentru limbă în Transilvania cu o prefață de academicianul Camil Mureșanu. Prin truda Cristinei Teodorescu (traduceri) și a dr. Constantin Vlăduț (îngrijire și note), cartea recent apărută oferă cititorului o selecție de fragmente din lucrarea lui Stephan Ludwig Roth, Lupta pentru limbă în Transilvania (1842) și o selecție de documente ale vremii privind situația social-politică din această provincie istorică, precum și unele aprecieri și mărturii despre personalitatea reprezentativului bărbat transilvan din prima jumătate a secolului trecut.**

Execuția

Despre Stephan Ludwig Roth, Magazin istoric a scris în mai multe rânduri (nr. 3/1972, 1/1997). Din recent apărutul volum am reținut un scurt fragment din relatarea preotului clujean Georg Hintz, publicată în limba germană la Brașov, în 1850, în care prezintă ultimele clipe de viață ale ilustrului bărbat, executat la Cluj în 11 mai 1849, de către un tribunal excepțional ungar, sub acuzația de înaltă trădare. În realitate, Roth colaborase strâns cu autoritățile revoluționare ale românilor, recunoscând și sprijinind drepturile și aspirațiile acestora, chiar pornind de la faptul că aceștia reprezentau elementul etnic cel mai vechi și majoritar al Transilvaniei.

Între timp, străbătând citadela, am ajuns la locul execuției, aflat în spatele acesteia, îngrozitoare țintă a drumului nostru. Această regiune e altfel frumoasă. În alte împrejurări, ochiul celui îndrăgostit de natură cutreieră cu plăcere aceste câmpuri bine lucrate, străjuite în partea opusă de un șir de dealuri, acoperite până la cele mai înalte vârfuri de grădini frumoase și viță-de-vie; primăvara tocmai înveșmântase creația din nou trezită la viață în cele mai frumoase culori ale sale. Acum însă, la vederea acestui peisaj, am simțit că mă trec fiorii. Auzeam horcăitul de moarte al numeroaselor victime ce fuseseră măcelărite, căzând aici de curând, viațele și hohotele părinților, soțiilor și copiilor ce-și văzuseră aici fiii, soții sau tații sângerând cumplit, zăream sălbatica mulțime a spectatorilor năpustindu-se ca o furtună spre noi, abia

stăpânindu-se în așteptarea cruntului moment și mă uitam la victima ce stătea lângă mine, un om ce depășea cu siguranță prin valoarea sa toate celelalte victime căzute; m-a cuprins o durere de nespus; mă simțeam zdrobit. Cu toate acestea, nefericitul meu prieten, direct implicat în acest spectacol infernal, stătea atât de liniștit și de calm în careul militar închis în jurul nostru de pară soarta sa ar fi luat o întorsătură favorabilă. Pe drumul încoace i-am adresat din când în când câte un cuvânt cucernic de îmbărbătare; am făcut și acum acest lucru. Mi-a strâns mâna recunoscător și mi-a întins batista, rugându-mă: „Dragă frate, înmoaie această batistă în sângele inimii mele, după ce voi fi căzut și trimite-o fiicei mele mai mari“. Ce prezență de spirit și ce tărie sufletească tocmai în asemenea clipe!

Apoi s-a cerut tuturor să păstreze liniște și, stând în

fașa noastră, unul dintre judecătorii penali prezenți a rostit cu voce tare sentința, la începutul căreia nefericitul meu prieten, aflat lângă mine, mi-a șoptit: „Ascultă numai ce însăilare de minciuni!“, iar când judecătorul a spus: „Condamnatul a schimbat Sfânta Scriptură cu spada“, el mi-a spus: „Nu-i adevărat, n-am pus niciodată mâna pe o spadă“.

După citirea sentinței, s-a dus la ofițerul comandant și i s-a adresat cu următoarele cuvinte: „Domnule căpitan, am o dorință! Cer iertare, de dragul copiilor mei!“ Cel căruiua îi vorbise, răspunse emoționat: „Nu am căderea de a ierta“. Am citit pe fața lui că ar fi făcut cu siguranță acest lucru și că era profund mișcat. „Atunci lăsați-mă să mai spun o dată Tatăl Nostru“, zise nefericitul și îngenunche. După ce a terminat de rostit rugă-

ciunea, s-a ridicat și, luându-și rămas bun pentru ultima oară de la mine, și-a scos pălăria și a azvârlit-o cu putere peste umăr în mulțime, strigând: „Nu mai am nevoie de ea“, apoi, întorcându-se către ofițer, îi spuse: „Acum sunt la dispoziția dumneavoastră, domnule căpitan!“

La semnul acestuia, se înfățișă un bărbat cu o cârpă albă în mână, ca să-l lege la ochi. Roth a refuzat acest lucru, considerând că este inutil. Căpitanul porunci să se îndeplinească totuși formalitatea, potrivit regulamentului. Roth își menține poziția, spunând: „Iertați-mă, domnule căpitan, dar, fiind condamnat la moarte, am dreptul să hotărâsc în această privință. Voi închide

ochii oricum pentru totdeauna; dar, până atunci, vreau să privesc această lume frumoasă creată de Dumnezeu cât timp mai este posibil. Unde să mă așez?“ I se indică locul, iar mie mi se porunci să părăsesc careul; și cum în zăpăceala cumplitei clipe nu am executat ordinul suficient de repede, am fost împins afară cu multă brutalitate.

La locul indicat, nobilul bărbat stătea cu mâinile încrucișate la piept, cu privirea transfigurată, îndreptată către cer — o priveliște care trezi până și în dușmanii săi respect și admirație.

Atunci răsună îngrozitoarea comandă „foc!“ și, la intervale scurte se auziră trei îm-

pușcături. Prima îi atinse brațul drept, pe care Roth îl lăsa pe dată să cadă, fără a-și schimba defel poziția. A doua împușcătură îi atinse mijlocul în partea stângă. Roth căzu în genunchi, acoperindu-și rana cu mâna stângă, iar în aceea clipă al treilea glonț îi străpuse neprețuitul cap și iată-l pe marele și iubitul bărbat al poporului său zăcând în sânge. După ce victima se prăbuși, în mulțimea nesfârșită se așternu o tăcere de moarte. Atunci căpitanul care comanda, impresionat de măreția clipei, de înălțimea sufletului celui căzut, păși înainte și strigă cu o voce tunătoare: „Ostași, învățați de la acest bărbat cum se moare pentru poporul său!“ ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Dumitru Crihan – INVITAȚIE ÎN IAD.

Intreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința“, Chișinău, 1998, 272 pp.: întâmplări și fapte din viața concentraționară (autorul a fost deținut în lagărele sovietice între 1949 și 1956) ale fiului lui Anton Crihan, unul dintre membrii Sfatului Țării, care a votat unirea Basarabiei cu România (Magazin istoric, nr. 3/1994).

• Alexandru Perianu – SIMBOLURI DOBROGENE. ORAȘUL MĂCIN.

Editura Eficient, București, 1997, 144 pp.: incursiuni în trecutul unei străvechi așezări nord-dobrogene.

• Ilie Șandru, Valentin Borda – PATRIARHUL MIRON CRISTEA.

Casa de Editură Petru Maior, Târgu Mureș, 1998, 294 pp., 28 pp. foto: viața și faptele primului patriarh al României, evocate la 130 ani de la nașterea sa; monografie tipărită sub egida Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, din îngrijirea P.S. Episcop Ioan.

• **Nicole Valéry-Grossu – BINECUVÂNTATĂ FIL, ÎNCHISOARE...** (traducere și postfață de Mioara Izverna; cuvânt înainte de Ana Blandiana; note biografice de Mariana Ionescu; ediția a II-a, revizuită și adăugită).

Editura Duh și Adevăr, București, 1998, 252 pp., 16 000 lei: evocarea anilor de detenție în închisorile comuniste, „o minuțioasă, extrem de obiectivă, aproape albă

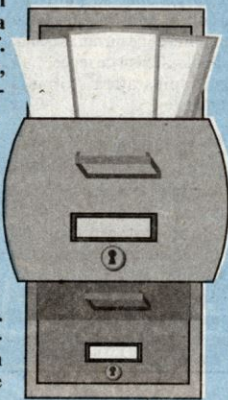
relatare și, în același timp, o vibrantă, extatică mărturisire de credință și rugăciune, desprinse cu desăvârșire din contingent“. (Ana Blandiana)

• Rev. prof. dr. Dură Nicolae – LE RÉGIME DE LA SYNODALITÉ SELON LA LEGISLATION CANONIQUE CONCILIAIRE, ECUMÉNIQUE, DU 1er MILLÉNAIRE.

Editura Ametist 92, București, 1999, 1 024 pp., 120 000 lei: amplă cercetare monografică, privind sinodalitatea din prisma legislației canonice, conciliare și ecumenice a primului mileniu creștin, deschisă de un citat din Papa Ioan Paul II: „Biserica trebuie să respire cu cei doi plămâni ai săi“.

ARHIVELE DEPEND DE CEI CARE AU CREAT DOCUMENTELE

Luna trecută Institutul Goethe ne-a oferit posibilitatea unei triple întâlniri cu prof. dr. Friedrich P. Kahlenberg, președintele Arhivelor Federale din Germania. Marți, 27 mai, în prezența directorului Institutului Goethe, Peter Reitz, a directorului Muzeului Literaturii Române, Alexandru Condeescu, – unde s-a desfășurat ceremonia – și a directorului Arhivelor Naționale, dr. Costin Feneșan, prof. dr. Kahlenberg a inaugurat expoziția Revoluția de la 1848 în Germania. Pornim spre libertate (planșele acestui număr re-

produc, cu permisiunea organizatorilor, câteva dintre documentele cele mai semnificative). În seara aceleiași zile, prof. dr. Kahlenberg a conferențiat la Institutul Goethe despre semnificația anului revoluționar 1848.

În ziua următoare, 28 mai, tot la Institutul Goethe a fost organizată o masă rotundă cu tema: Documentarea istorică în slujba politicii. Legislația germană și română a arhivelor.

Am adresat atunci domnului Friedrich P. Kahlenberg câteva întrebări.

– Ideea Europei unite, de care se vorbește astăzi, are ea însăși o istorie. Ce loc poate ocupa anul 1848 în această istorie?

– Cred că 1848 reprezintă un punct nodal în procesul dezvoltării ideii democratice în întreaga Europă. Revoluția franceză din 1789 s-a desfășurat doar în Franța. În restul Europei au fost ecouri, discuții; la Mainz, Köln sau Koblenz au funcționat cluburi republicane, iacobine. În 1848, revoluția s-a întins peste aproape întreaga Europă și a coincis cu mișcările naționale, îndreptate contra stăpânirilor străine. În Ger-

mania, mulți revoluționari au socotit că vor putea crea o țară unită. Federația creată în 1815, în urma războaielor napoleoneene, nu depășise niciodată nivelul unei coaliții de puteri independente. Parlamentul întrunit în 1848 a discutat și problema creării unei Germanii unite; o Germanie „mare”, care să includă și Austria.

Anul 1848 a constituit un pas foarte important spre crearea unității naționale în Germania. Și pentru România 1848 a fost începutul unei noi identități ca națiune. Cele trei principate – Țara Românească, Moldova și Transilvania – cu-

noscuseră până atunci orientări diferite. Eforturile revoluționarilor de la 1848 au marcat începutul unei noi faze a procesului de creare a statului român. Și polonezii au făcut mari eforturi ca să scape de regimul țarist; nu au reușit atunci, ci abia după primul război mondial.

Deci, 1848 reprezintă un moment important pentru evoluția ulterioară a popoarelor europene, pentru crearea familiei europene.

– Secolul XIX a fost secolul naționalităților și al formării statelor naționale, proces prelungit și la începutul secolului XX. Acum, la

sfârșit de secol și de mileniu, se vorbește despre încetarea rolului națiunii și al statului național. Împărtășiți o asemenea părere?

– Până la un punct, cred că imaginea din secolul XIX despre identitatea națională nu mai corespunde situației actuale, în primul rând datorită procesului de globalizare, dar și datorită evoluțiilor politice și culturale petrecute. Formele de colaborare din cadrul Uniunii Europene sau al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa au preluat o bună parte a rolului statului național. Pe de altă parte, nu cred că în viitorul apropiat vom putea evita ca formarea

ideilor și a valorilor să se petreacă în afara cadrelor statelor naționale. Încă este necesar trecutul cultural și lingvistic comun. Nevoia unei tot mai largi comunicări europene nu împiedică dezvoltarea națională.

– Domnule profesor, să părăsim anul 1848 și să ne apropiem de zilele noastre. Credeți că este nevoie de o limitare a accesului istoricilor la documente?

– Vă gândiți la o limitare din partea autorităților?

– Da.

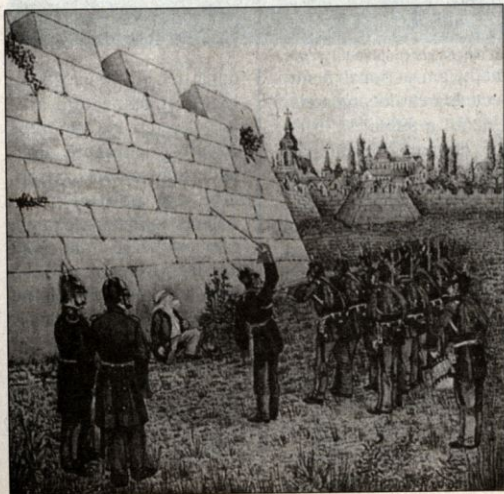
– Evident, nu se poate acorda acces liber la toate documentele. Să luăm cazul celor elaborate de militari.

Securitatea națională presupune ca toate pregătirile din acest domeniu să nu fie cunoscute de toată lumea. Pe de altă parte, în arhive se păstrează și documente privitoare la cercetări efectuate în domenii de vârf, care trebuie să rămână secrete din motive de competență comercială.

În ceea ce privește dreptul la libera informare prin accesul la documentele create de agenții și organisme guvernamentale, acest aspect este foarte important. În Germania avem o lege care dă oricărui cetățean libertatea să consulte documentele care îl privesc.

Nu cred că este bine să se permită un acces nelimitat mai devreme de 30 ani. Este nevoie de acest interval și pentru salvarea și prelucrarea fondurilor, pentru pregătirea lor în vederea liberei consultări de către public. Trebuie însă să existe și excepții, mai ales în cazul unor schimbări de regim politic, cum au fost cele survenite în Europa de Est. În cazul Germaniei, spre exemplu, Parlamentul a decis ca să fie liber accesul la toate documentele create de partide și de organizațiile de masă din fosta R.D.G. până în noiembrie 1989, adică până la prăbușirea regimului comunist. În ceea ce privește documentele create de organele de stat, am dreptul,

Fortăreața din Rastadt, 17 august 1849: execuția lui Georg Boning, fruntaș al aripii radicale.

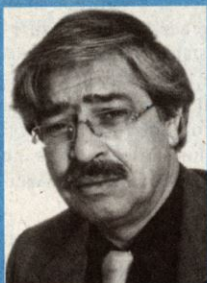
în calitate de președinte al Arhivelor Federale, să decid dacă acord accesul la fondul respectiv. Și de cele mai multe ori – aproape în 90% dintre cazuri – îmi dau acordul, pentru că solicitantul a avut deja posibilitatea să cunoască documentele similare provenite de la organisme de partid și nu are rost să îi mai ascundem ceva din documentele de stat. Toată lumea are dreptul să știe ce s-a întâmplat de fapt, să afle cum funcționa în realitate regimul partidului unic. Este foarte important să înțelegi cum s-a ajuns la reunificarea Germaniei, să înțelegi ce s-a întâmplat, ca să poți merge mai departe.

– Cum pot evita arhivele intruziunea politicii, cum pot evita să fie manipulate de către acesta?

– Este o problemă crucială. Arhivele nu au o politică proprie. Noi depindem de cei care au creat documentele, dacă acceptă să le transferăm la arhive. Au existat câteva cazuri, în ultimele decenii, când miniștrii care părăseau ministerul au dispus ca o serie de documente să ia altă cale decât Arhivele Federale...

– Se poate întâmpla așa ceva în Germania?

– Da, și în Germania s-a întâmplat așa ceva. Când am primit asemenea infor-

Prof. dr. Friedrich P. Kahlenberg s-a născut la Mainz, la 20 octombrie 1935. A studiat istoria, filosofia, germanistica și teologia evanghelică. Și-a luat doctoratul în 1962 și în același an a devenit referent la Arhivele Federale. Între 1973-1985 a fost directorul Departamentului Arhivei de Film, donații și colecții AV și particulare; din 1985 a devenit director al Departamentului probleme de principiu și reprezentant al președintelui. În 1989 a fost numit președinte al

Arhivei Federale. Este profesor onorific la Universitatea Mannheim pentru Științe administrative și documentare modernă, membru al Comisiei pentru istorie a parlamentarismului și partidelor politice (din 1990), a fost docent invitat la Facultatea de televiziune și film din München (1976-1985), președinte al Centrului de studii pentru radio și istorie (1983-1991).

A publicat numeroase articole pe teme de istorie modernă și contemporană, istoria radioului, a filmului, istoria administrației. Este coeditor al volumelor *Patruzeci de ani de radio în sud-vest*, *Aventura revoluției*, *Patruzeci de ani de Republică Federală*, *Documente asupra poliției Germaniei*; editor la *Bibliografia Arhivelor Federale* (din 1989), *Protocoloalele Cabinetului Guvernului Federal* (din 1989). A semnat ca autor mai multe cărți, între care amintim: *Politica militară a Principatului Mainz în secolele XVI-XVIII*, *Rapoarte ale lui Eduard Davis, 1921-1927*, *Arhive germane în Vest și Est*.

mații, am acționat pentru recuperarea documentelor. Uneori, a trebuit să așteptăm un număr de ani, până când am reușit să intrăm în posesia lor, ca acte lăsate statului de persoana respectivă la moartea sa. În alte cazuri presupunem că le-am pierdut pentru totdeauna. Dar acestea sunt excepții.

– Dar manipularea cum poate fi evitată?

– Există cazuri când ni se cere să nu deschidem fondul de documente nici

după trecerea celor 30 ani legali și respectăm asemenea cereri. Nu este vorba despre documente obișnuite. Sunt mai ales scrisori, note ale politicienilor. Asemenea materiale au un caracter privat. Politicienii au dreptul prin lege să decidă dacă acordă sau nu acces la asemenea documente. Noi acceptăm restricțiile lor și încheiem un protocol în acest sens. Nu se întâmplă prea des așa ceva.

**A consemnat
Dorin MATEI**

La sfârșitul secolului XX, să încercăm câteva posibile definiții ale lui. Totodată, să ne imaginăm cum

va arăta următorul. Cine altul poate să o facă mai bine decât istoricul, cel care operează în chip firesc cu timpul, stă-

Două secole în câteva rânduri

păinându-l și, deopotrivă, scăpându-i printre degete? Mai mulți istorici străini și români și-au exprimat gându-

rile lor. Vi le vom împărtăși și Dumneavoastră, dragi cititori, începând cu acest număr.

Profesor JEAN NOUZILLE, Franța

Secolul XX corespunde sinuciderii Europei. A fost mai întâi un mare război civil, cel din 1914-1918, care a făcut să dispară milioane de tineri, tineri productivi în toate domeniile, intelectual și material, și care a antrenat, totodată, mari, enorme distrugerii, întârziind economia și favorizând ascensiunea unei noi puteri, Statele Unite. În 1914, Statele Unite datorau bani Europei, în 1919 Europa datora bani Statelor Unite. A urmat perioada pe care dv. o denumiți interbelică, care a provocat un nou război civil între europeni. Din nou milioane de morți, dispariția unui mare număr de intelectuali de înalt nivel, apoi dependența Europei de Statele Unite, cu Planul Marshall, cu introducerea unor noi idei, noi tehnici... Iar acum un nou război civil în Balcani. Liderii europeni au dovedit că sunt total incapabili să regleze problemele europene. Conflictul iugoslav a permis crizei să se internaționalizeze și Statelor Unite să intervină în Europa.

Și secolul XX nu s-a încheiat încă. Există și alte Kosovo, în România, Bulgaria, Slovacia... Deci este un secol eminamente tragic, din cauza masivelor distrugerii umane și materiale. Uitați-vă la cazul Franței, care era o mare putere în 1914 și care nu mai este. Uitați-vă la situația economică a României. Era mai bogată în 1914, avea petrol, de care era nevoie la momentul acela, avea rezerve de cereale, fantastice rezerve de cereale, pe care le vindea, avea comerț, de pe urma căruia se trăia bine. Sigur, avea săraci, țărani nu erau fericiți, cum o probează revolta din 1907, dar parcă totuși se trăia mai bine decât astăzi. Azi avem mari societăți mondiale, General Motors, Boeing, superioare celor din Franța, care au agenți de influență și care influențează și politica. Uitați-vă cum Statele Unite au impus Europei războiul bananei. Noi nu ne putem alege singuri banana pe care vrem să o mâncăm.

Secolul următor? Îl leg de ce se întâmplă în Iugoslavia. Se pregătesc noi

conflicte, pentru că există oameni care vor să confere mai multe puteri minorității decât majorității. Ceea ce mi se pare aberant. Oamenii care aparțin unei minorități trebuie să aibă aceleași drepturi cu cei ce aparțin majorității, drepturile oricărui cetățean, nu mai mult. Eu aparțin unei regiuni bilingve, unei regiuni care a fost disputată secole întregi de Franța și Germania. În timpul celui de-al doilea război mondial existau germanii Reichului, Reichs-deutschen, și, alături, Volks-deutschen, în timpul crizei alsaciene, adică germanii de clasa a II-a. Existau cetățeni de clasa a II-a. Ca la măcelar. Acolo ceri carne de categoria I și carne de categoria a II-a. Împortant este să trăim relativ fericiți, cât mai bine posibil, în această lume, de care să ne bucurăm. Numai că mi-e teamă că vom trăi într-o mare Iugoslavie, că Europa va fi o mare Iugoslavie, pentru că nu avem același nivel de viață și, uneori, același mod de a gândi. ■

A consemnat
Florentina DOLGHIN

La invitația Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și a Președintelui României, domnul Emil Constantinescu, în zilele de 7-9 mai 1999, ne-a vizitat țara Papa Ioan-Paul al II-lea, Întâistătătorul Bisericii Catolice, confesiunea creștină cu cel mai mare număr de credincioși – 1 955 229 000, în 1997 – și suveranul celui mai mic (0,44 km²), dar dintre cele mai influente, state de pe glob.

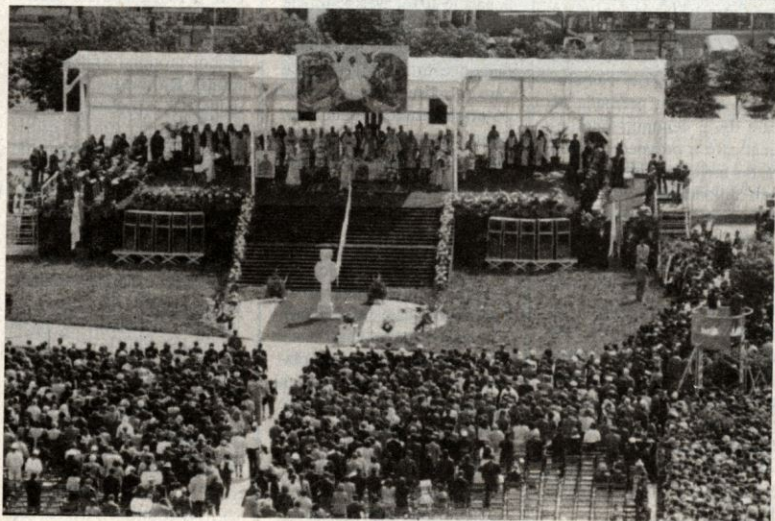
Evenimentul, de excepție în viața oricărei națiuni, a ocu-

pat primul plan al atenției opiniei publice românești și, ca orice gest al Suveranului Pontif, a fost intens comentat în mass-media din întreaga lume. Vizita a îmbărbătat pe români, bucuroși de primirea unui oaspete de asemenea calitate, le-a oferit prilej de entuziasm și deosebită ospitalitate. Prezența Papei la București a pus într-o lumină nouă România, prezentul și viitorul ei, pentru analiștii politici de pretutindeni. Întrebarea revenită stăruitor a fost: care este semnificația vizitei?

S-A DEPĂȘIT PRAGUL SPERANȚEI

Acad. VIRGIL CÂNDEA

Biserica este o instituție unică în organizarea societății prin caracterul ei divino-uman. Întemeiată de Fiul lui Dumnezeu („Trup mistic al lui Hristos“), ea este formată din oameni (credincioșii creștini) și administrată de oameni (ierarhii Bisericii), sub inspirația Sfântului Duh și pe făgașul Tradiției neîntrerupte de la Întemeietorul ei, prin Apostoli și Sfinții Părinți, până azi. Numai cu asemenea logică, decurgând din doctrina creștină, poate fi evaluat orice moment din viața Bisericii. Criteriile exclusiv istorice, sociologice sau politice sunt, în cazul Bisericii, insuficiente.

Organizată în comunități regionale, gravitând în jurul unor mari metropole ale Lumii Vechi – Ierusalimul, Antiohia, Constantinopolul, Alexandria și Roma –, Biserica a fost confruntată de la începuturile ei de tendințe separatiste datorate orgoliului, ignoranței și setei de putere a oamenilor. Ereticii au încercat să-i devieze învățătura, ambițioșii să-i uzurpe conducerea, puternicii acesteia lumi să o supună sau să o divizeze. Puritatea credinței, unitatea, libertatea și demnitatea Bisericii au fost păstrate de Sfinții Părinți, depozitarii dreptei învățături, exegeții și apărătorii ei. Dar dacă ei au învins în cele șapte sinoade ecumenice din primul mileniu al creștinismului, care s-au succedat între anii 325 și 787, condamnând și înlăturând pe rând arieni, nestoriani, monofiziți, iconoclaști și alți eretici, mai puternic s-au dovedit cursul inexorabil al istoriei, atracția umanității spre viață înlesnită și plăcere, tentația puterii politice, rivalitățile și competițiile, care au dus treptat la despărțirea celor două mari părți ale creștinătății, apuseană (catolică) și răsăriteană (ortodoxă). Neînțelegeri s-au manifestat de timpuriu, în probleme de interpretare a tradiției doctrinare, apoi în chestiuni legate de ritual și norme de viață creștină, explicabile prin diferențe de condiții socio-culturale, particularități temperamentale și ingerințe ale puterilor seculare. Ele nu afectau încă unitatea.

Hotărâtoare au fost însă dimensiunile privind întâietatea în ierarhia Bisericii, competiția între Patriarhia de Constantinopol, al cărei primat tradițional era recunoscut prin chiar sediul ei, în capitala Imperiului Roman de Răsărit, apoi bizantin, și Papa, urmaș pe tronul episcopiei Romei, a Sfântului Petru, cel dintâi dintre apostoli și vicar al lui Hristos pe pământ. Distanța dintre cele două Biserici creștea progresiv. Astfel, într-un climat înveninat de polemici și acuzații reciproce, ciocnirea între doi oameni inflexibili, Patriarhul ecumenic Mihael Cerularius și cardinalul Humbert de Mogenmoutier, trimis de Papa Leon IX, în 1054 la Constantinopol, pentru negocieri deopotrivă teologice și politice, a dus la separarea oficială care a marcat întreg al doilea mileniu creștin. Nemulțumită de intransigența Patriarhului, sâmbătă 16 iulie 1054, în timpul slujbei, trimișii

papali au pus pe altarul catedralei Sfintei Sofia sentința de excomunicare a lui Cerularius. Tonul ei violent avea să închidă timp de secole porțile Bisericii ortodoxe în fața Romei.

Intre cele 86 de vizite pe care Papa Ioan-Paul al II-lea le-a făcut în cursul lungului său pontificat, se înscrie și aceea din 1979 la Constantinopol, la invitația Patriarhului ecumenic. Întâlniri între Patriarhul ecumenic Athenagoras și Papa Paul al VI-lea au avut loc în 1963 și 1965. Chiar Patriarhul Teoctist, în trecere prin Roma, avusese în 1989 o întrevedere cu Ioan-Paul al II-lea la Vatican. Dar vizita oficială în România din 7-9 mai 1999 are o semnificație specială, fiind pentru prima oară, după schisma din 1054 când o țară majoritar ortodoxă primește un papă la invitația Patriarhului și cu aprobarea Sfântului Sinod. Importanța acestui act a fost relevată de Papa însuși în cuvântul său din Palatul Patriarhiei, la 8 mai. „S-a depășit astfel pragul speranței“, a spus Ioan-Paul al II-lea, speranța în reînvierea la normalitatea raporturilor între cele două Biserici, la înlăturarea punctelor doctrinare divergente (puține, de altfel, pentru că fondul comun al tradiției urmate de Ortodoxie și Catholicism este covârșitor mai bogat), la slujirea împreună la același altar și împărtășirea din același potir. Aceasta este semnificația majoră, istorică, dar și meta istorică a vizitei Papei în România. Cu cât se va înțelege mai bine caracterul ei providențial, cu atât împlinirile făgăduite de ea vor fi mai repede atinse.

Mulți comentatori s-au oprit la semnificațiile imediate temporale și pragmatice ale evenimentului. Unii au exaltat dimensiunea lui pastorală, înțelegându-l prioritar ca o vizită a Papei la credincioșii catolici și greco-catolici din România, reconfortate de întâlnirea cu supremul lor Părinte spiritual. Alții au așezat vizita între actele majore de coeziune creștină cultivate de mișcarea ecumenică, în care cele două Biserici sunt deopotrivă active. Alții, în sfârșit, subliniază valoarea politică a evenimentului, care a pus într-o lumină nouă valențe ale românilor de deschidere spre Occident, identitate europeană, înțelegere și ospitalitate, absente sau denaturate până acum de o bună parte a presei internaționale. Este evaluat procesul nou al „schimbării imaginii României“ prin aprecierile pozitive cu care nu mai eram de mult obișnuți, venite de la personalități cu criterii de valori atât de diferite, totuși, ca Tony Blair și Papa...

Este dovada că un act cu semnificație în primul rând spirituală rodește pe multe alte planuri. Viitorul va arăta intenția participanților la acest act, potrivit cuvintelor sacre: „unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu sunt și Eu în mijlocul lor“, dar și: „Cine nu adună cu Mine risipește“. ■

Adevăruri despre P.C.R.

Să fi fost, oare, legionarii principală resursă pentru creșterea numerică a partidului comunist în perioada imediat următoare loviturii de stat de la 23 august 1944?

În diferite etape, această întrebare și-a găsit multe răspunsuri, niciodată însă unul mulțumitor, obiectiv. De fiecare dată, ideologicul a măsluit termenii, deformând realitatea. Nu definim nici noi adevărul absolut, vrem doar să identificăm mai precis una din căile utilizate de comuniști pentru a deveni, în doar câteva luni, dintr-un grup restrâns de cadre, un „partid de masă“.

Revenim cu noi mărturii asupra a două probleme controversate : a) creșterea numerică a P.C.R. în perioada luptei pentru acapărarea puterii; b) cum, de ce și câți legionari au intrat în partidul comunist? Documentelor publicate până acum de revista noastră, le alăturăm alte mărturii inedite, provenind din arhivele fostului partid comunist.

80 ÎN BUCUREȘTI ȘI MAI PUȚIN DE 1 000 ÎN TOATĂ ȚARA

RADU COLT

În nr. 3/1994, într-o vreme în care accesul cercetătorilor în arhivele fostului Partid Comunist din România întâmpina încă unele dificultăți, revista Magazin istoric a publicat o scurtă notă semnificativ intitulată P.C.R. în malaxorul cifrelor. Ea reproducea aproape integral conținutul unui document aflat în fondurile Arhivei istorice a Academiei Române intitulat Notă privind numărul membrilor de partid și ai organizațiilor de masă în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial. Această „notă“ sintetiza într-un paragraf și câteva cifre preluate din intervenția șefului Secției organizatorice a C.C. al P.C.R. Iosif Rangheț făcută în cadrul ședinței cu activul central de partid din zilele de 25-27 aprilie 1945, la numai cinci luni după lovitura de stat din 23 august 1944, eveniment pe care propaganda și, apoi, istoriografia comunistă s-a ambiționat ani și decenii în șir să-l prezinte ca pe un rezultat aproape exclusiv al „abnegației și eroismului“ comuniștilor români, „cea mai importantă forță politică a rezistenței

antifasciste și antihitleriste din România acelor ani“.

Este clar, astăzi, că nimeni nu știa mai bine decât comuniștii înșiși ce însemna P.C.R. în acel moment. Situația numerică a P.C.R. în anii celui de-al doilea război mondial, dar și evoluția spectaculoasă a efectivelor P.C.R. imediat după 23 august

I. Rangheț vorbind la o manifestație comunistă (București, 1946)

1944 erau adevăruri incomode și nu întâmplător ascunse opiniei publice.

Este și motivul pentru care reproducem în continuare pasajele cele mai semnificative din textul intervenției lui I. Rangheț din cadrul amintitei ședințe cu activul central de partid din 25-27 aprilie 1945, considerând că – spre deosebire de datele publicate în 1994 – toate cifrele pronunțate de el reprezintă realități obiective, care nu mai lasă loc nici unui dubiu. *

Am eliminat din textul respectiv pasajele de pură propagandă, care nu mai prezintă pentru cititorul de astăzi nici un fel de interes. Am păstrat doar alineatele în care vorbitorul înfă-

țișează evoluția numerică a membrilor de partid. Sigur, el pune succesele înregistrate exclusiv pe calitățile de convingere a activiștilor, pe forța mobilizatoare a partidului. Evident, rațiunile sporului numeric sunt mult mai complicate. Pe o bază docu-

mentară mai largă, ele vor trebui, într-o zi, examinate mult mai serios decât o putem face în clipa de față.

Documentul l-am consultat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar 32/1945.

EXTRAS

din ședința cu activul central
- 25-27 aprilie 1945...

Tov. Rangheț:

După 6 martie Comitetul Central al partidului nostru a făcut o analiză scurtă, fiindcă prin venirea guvernului Petru Groza la cârma țării, a întâlnit o situație nouă. Pe baza analizei C.C. a situației noi, asupra muncii noastre de partid, s-au trasat sarcinile

noi, socotind că sarcina de bază a partidului nostru este mobilizarea întregului popor pentru susținerea guvernului de concentrare democratică.

Atunci C.C. a subliniat că vom fi în stare să facem acest lucru, dacă vom ști să mobilizăm cadrele partidului, îndrumându-le, dacă vom ști să mobilizăm întregul nostru partid și dacă vom ști să întărim partidul

nostru în mod rapid organizatoric și politicește.

Acum, tovarăși, noi trebuie să vedem care sunt forțele partidului nostru care fac acest lucru mare, această operă mare...

Tovarăși, la 23 August 1944 partidul nostru, în București, avea 80 membri de partid, nu mai mult, nu mai puțin. Și în toată țara partidul nostru a avut mai puțin decât 1 000 de membri

→

Ana Pauker recunoaște: „Am stăruit asupra numărului“

C. MORARU

În mai 1952 a avut loc demascarea așa-numitei „devieri de dreapta“. Sub această acuzație, Gh. Gheorghiu-Dej a reușit să înlăture pe Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca din funcțiile deținute în aparatul de partid și de stat. La 19 februarie 1953, Ana Pauker a fost arestată și supusă anchetei de către o comisie de partid, fiind acuzată de legături cu serviciile de spionaj străine, promovarea legionarilor în partid, întârzierea colectivizării și altele.

„Căderea“ Anei Pauker în primăvara anului 1952 reprezenta doar o etapă în procesul de „verificare“ a cadrelor de partid declanșat în 1948 și încheiat în 1950 cu epurarea a 192 000 de membri de partid, considerați „elemente dușmănoase“.

În Arhivele Naționale s-au păstrat textele a trei scrisori adresate în 1953 de Ana Pauker Biroului Politic al Partidului Muncitoresc

Român. În virtutea practicilor vieții de partid pe care – în anii cât trăise în U.R.S.S. – și le însușise direct de la sursă, Ana Pauker redactase un fel de „îndreptar“ autocritic ce debuta cu formula: „Am înșelat încrederea pe care partidul, clasa muncitoare și întregul popor al muncitor au avut-o în mine, dându-mi muncă de conducere în partid și în stat“.

„Sinceritatea“ mărturisirilor era pusă la îndoială de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, trimițând scrisorile respective spre lectură lui Alexandru Moghioros, le însoțea de câteva observații, precum acestea: „Conținutul, deși plin de contradicții evidente, este interesant, prin aceea că încearcă să justifice activitatea antipartinică și dușmănoasă, ascunzându-se în splatele unor formule caracteristice

→

de partid, inclusiv tovarășii noștri din închisori și lagăre de concentrare. Cu această forță partidul nostru a pornit la rezolvarea sarcinilor mari, sarcinilor uriașe – mai ales dacă ținem seama de această forță –, ca de pildă crearea sindicatelor unite. Cu toate acestea, crearea sindicatelor unite, organizarea adunărilor, alegerea comitetelor de fabrică a mers la iuteală. Comitetele de fabrică alese de muncitori prin adunări mari au crescut ca ciupercile. Cine a făcut treaba asta? În primul rând, ac-

tivității noștri de partid. Era o muncă uriașă, tovarăși. Dar am avut 1 000 de membri de partid acolo...

După 3 luni de legalitate a partidului nostru, în luna octombrie, am avut aproape 5-6 000 membri de partid. Adică după 3 luni de legalitate. Ce înseamnă asta? Că am mărit cadrele, membrii de partid, foarte, foarte puțin,

dacă ținem cont de situația legală acum, dacă ținem cont că după munca partidului nostru au fost mobilizați mii, zeci și sute de mii de muncitori. Și totuși, nu aveam decât cadre restrânse. În timpul acesta, când partidul nostru nu a avut decât 5-6 000 membri de partid, am avut demonstrații mari, uriașe, față de relațiile din țara noastră, atât la București, cât și în toată țara...

Acum țara a pornit la o campanie istorică, la o campanie mare, adică la reforma agrară, începută

→

Demonstrație a F.N.D. din 14 martie 1945, pentru a saluta revenirea nord-vestului Transilvaniei la România; în tribună, Ana Pauker, flancată de Gh. Gheorghiu-Dej și dr. Petru Groza

elementelor putrede, fracționiste"; sau: „Recunoaște unele fapte, le caracterizează de parcă ar fi vorba de altcineva, apoi trece la justificarea lor prin formulări sentimentale, folosind metoda politicianistă, de aruncare a vinovăției asupra altora”; în sfârșit: „Faptele arătate sunt foarte grave – ea trebuie să lămurească precis lucrurile, nu trebuie lăsată să se sustragă prin explicații de ordin sentimental”.

Există în aceste scrisori câteva pasaje ce ne-au reținut atenția în mod deosebit. Sunt acelea prin care Ana Pauker răspundea acuzației că „deschisese porțile partidului pentru elementele legionare”. Iată-le, așa cum le-a redactat autoarea: „...Astfel, oportunism a fost din partea mea când după 23 august, văzând participarea activă a largii mase de muncitori și țărani săraci în acțiunile și luptele conduse de partid, precum și sarcinile pe care le are de cuprins partidul, eu – abătându-mă de la principiile leninist-staliniste de construcție de

partid – am stăruit asupra numărului membrilor de partid, în loc de a stăruia asupra calităților lor.

Această abateră oportunistă a mea a dăunat partidului și a folosit

dușmanului, căci ascunzându-și apartenența politică și starea socială s-au strecurat în partid legionari, național-țărăniști, liberali, sioniști, carieriști, negustori, chiaburi...

Eu văzând atunci principalul pericol în P.N.Ț. – care, spre deosebire de Garda de fier, încă nu era complet compromis în fața maselor largi – consideram că trebuie împiedicat ca P.N.Ț. să utilizeze pentru scopurile sale masa celor ce fuseseră înscrși în Garda de fier...

De asemenea, am fost de acord atât cu propunerea lui Teohari, ca să se înțeleagă cu Pătrășcanu, cât și cu acțiunea întreprinsă de S.S.I. [Serviciul Special de Informații], care a tipărit, în înțelegere cu un alt conducător legionar, un manifest iscălit «Un grup de

→

în luna februarie. În această campanie partidul nostru a pornit cu 15 000 de membri, pe care i-am avut în toată țara. 15 000 de membri sunt foarte puțini, și totuși, partidul nostru și-a pus sarcini mari...

În campania de reformă agrară, partidul nostru s-a dublat, mai mult, din 15 000 de membri de partid a crescut la 34 179 membri de partid, adică la mai mult decât dublu...

Și partidul nostru a pornit la mobilizarea maselor pentru campania de însămânțări, legat cu pregătirea de 1 Mai. S-a pus problema în această campanie:

întărirea rapidă a partidului nostru. În această campanie, tovarăși, partidul nostru s-a întărit, a ridicat numărul membrilor de partid până la 23 aprilie a.c. la 42 653, o creștere destul de rapidă dacă facem comparația. Însă totuși, este foarte departe ca să fie îndeplător. Creșterea cu zeci de mii de membri de partid s-a făcut în 2 săptămâni și tocmai în această campanie uriașă în fruntea căreia a stat partidul nostru.

În ultima săptămână, când C.C. a spus iar clar și hotărât față de cadrele partidului nostru, că întărirea partidului nostru merge încet, adică

necesitățile cer să se facă acest lucru mai rapid, au pornit organizațiile noastre, în mobilizarea la campania de însămânțări, la întărirea partidului nostru și acum, în timp de o săptămână partidul nostru a crescut la 55 253, adică în timp de o săptămână, am avut o creștere mult mai mare decât tot ce s-a făcut în campania aceasta...

În acest timp, că tot interesează, U.T.C.-ul a crescut la 62 925 de membri și aceasta nu este ultima cifră, pentru că de vreo două săptămâni nu mai avem date. Membri de partid avem până în prezent 55 253. ■

legionari», acțiune pe care am cunoscut-o după ce manifestul a fost tipărit și împărțit. Am fost de acord cu «folosirea unor conducători ai Gărzii de fier» care se declarau gata să ia atitudine împotriva altor șefi ai Gărzii de fier, care chemau pe legionari la acțiune contra noastră, printre care erau și cei care militau pentru trecerea legionarilor la P.N.Ț...

Partidul ieșise din ilegalitate cu circa 1 000 de membri. Imediat după eliberare mai fuseseră primiți în partid încă câteva mii de membri...

Eu am zorit organizațiile de partid să primească în partid, să deschidă porțile partidului pentru noile elemente cinstite, care în rândurile maselor muncitoare se evidențiau prin combativitate și conștiința lor de clasă. O astfel de punere în chestiune excludea o verificare severă a fiecăruia, care vroia să intre în partid, iar goana după cantitate a făcut ca completarea datelor de formular, recomandările și aprobarea cererii de intrare în partid să devie doar o formalitate. Aceasta a permis strecurarea în partid a elementelor străine, dușmane...

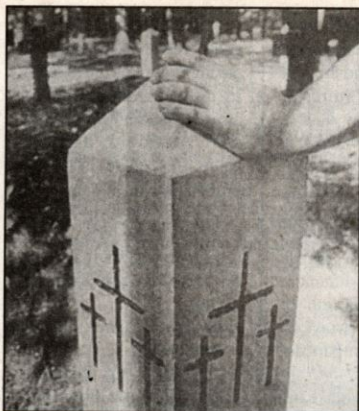
Eu însă, în fața luptei pe care partidul o avea de dus contra partidelor «istorice» încă nu pe deplin demascate și compromise atunci, am nesocotit pericolul activității legionare și am

văzut acest pericol numai în legătură cu P.N.Ț. și anume în cazul când P.N.Ț. ar reuși să manevreze masa legionarilor, a cărei aparență de pasivitate eu am luat-o una reală.

Pentru îndepărtarea acestui pericol am crezut că e bine că s-au făcut «așoduri» cu șefii legionarii, care să cheme cică pe aderenții lor la «neagresiune».

Despre marea majoritate a membrilor de rând ai Gărzii de fier gândeam că - datorită nemulțumirilor create în țară de războiul și stăpânirea hitleristă și a compromiterii uneltelor hitleriste, printre care Garda de fier, precum și a condițiilor revoluționare de după eliberarea țării, majoritatea începe să se trezească «de la sine» și să-și dea seama că a greșit, înrolându-se în criminala Gardă de fier, că sub povara acestei vini - că stă în expectativă -, neștiind ce o așteaptă și că Maniu ar putea exploata această stare de nesiguranță și temere spre a o atrage în acțiunile sale.

Și mai departe, că acesta trebuie împiedicat, arătându-li-se legionarilor «de rând» că calea spre reabilitare le este deschisă prin participarea activă la luptă împotriva șefilor lor de ieri și a politiciilor lor, precum și împotriva celorlalți reacționari și a politiciilor lor. ■

La 60 de ani de la declanșarea marii conflagrații mondiale, oamenii nu i-au uitat tragediile. În zonele de deportare din Siberia, anunțau anul acesta cotidienele noastre, trăiesc încă 500 000 de români, iar în Caucaz circa 70 000. Sunt urmașii GULagului – se spunea –, abandonți în prea frigul Siberiei și al Cercului Polar.

Adevăr de necontestat, cu un singur amendament, relevat de recente descoperiri în arhivele Federației Ruse: sunt urmași nu ai GULagului (prescurtare de la Glavnoe upravlenie lagherei – Direcția principală a lagărelor), ci ai GUPVI (prescurtare de la Glavnoe upravlenie po delam o voennoplennih i internirovannih – Direcția principală pentru problemele prizonierilor de război și ale internaților), un alt organism al NKVD, la fel de sinistru, care se ocupa însă exclusiv de prizonierii de război străini.

ARHIPELAGUL GUPVI

FLORENTINA DOLGHIN

În urmă cu șase decenii a izbucnit văpaia celei mai pustiitoare conflagrații din istoria omenirii. Ruinele fumegânde, milioanele de morminte, imensul pustiu din sufletele supraviețuitorilor acestui dezastru ne cutremură și astăzi.

Morminte de prizonieri străini, într-un vechi oraș rusesc: Tambov (sus) și imagine dintr-un lagăr de muncă

Cimitir îngrijit de germani

În august 1998, în câmp, la 8 km distanță de orașul rusesc Tambov, sute de persoane de diferite naționalități – germani, austrieci, francezi, japonezi, luxemburgezi, unguri, italieni, români, ruși – au participat la o ceremonie religioasă desfășurată în prezența mitropolitului Evghenii de Tambov și a unui preot catolic. Ei au sfințit un mare cimitir, în care odihnesc soldați de 26 de naționalități, morți în prizonierat în timpul și după cel de-al doilea război mondial.

Numărul lor? Se vehiculează cifra de peste 40 000, dintre care numai francezi – afirmă Parisul – ar fi 13 000. Oficial, cimitirul „s-a născut” abia în 1996 și este, până în prezent, cel mai mare din Rusia al soldaților morți în prizonierat la sovietici (deci nu pe câmpul de luptă). Totul a pornit de la povestirile oamenilor – și nu de la arhive –, apoi au fost dezgropate întâmplător câteva medalii de soldați maghiari și italieni și astfel pe harta GUPVI a fost marcat un nou osuar al soldaților necunoscuți.

Ca cimitirul de lângă Tambov, dar nu de aceeași dimensiune, există cu siguranță multe în Federația Rusă. În satul Sologubka, de lângă Sankt Petersburg, de pildă, se află cel mai mare cimitir din Rusia al soldaților germani. Pe o suprafață de 4,5 ha – până în anul 2000 – peste 80 000 de soldați și ofițeri ai Germaniei naziste, majoritatea morți în Bătălia Stalingradului, vor fi înhumați acolo, pentru ca Sologubka să devină loc de pelerinaj, îngrijit de altfel, chiar de germani. A fost propunerea unui cunoscut scriitor rus, Daniil Granin, autorul unui volum de succes, *Cartea Blocadei*.

În 1997, la Volgda a avut loc o conferință pe tema *Problemele prizonierului de război: istorie și actualitate*, cu participare internațională, la care s-a hotărât crearea la Krasnogorsk a Muzeului Tragediei Prizonierului și a unei bănci internaționale de date privind problemele prizonierilor.

Cimitire, conferințe, cărți, filme (în anii imediați postbelici s-a turnat *Bătălia Stalingradului*, avându-i drept consultanți științifici – cu aprobarea ministrului sovietic de Interne, S.M. Kruglov – pe generali von Seydlitz și von Lenski și pe aghiotantul lui von Paulus,

→

După Katîn, Tavda?

Recent mass-media de la Moscova a anunțat existența unei gropi comune a 5 000 prizonieri polonezi. Sovieticii au capturat în Polonia, la 17 septembrie 1939, 20 000 prizonieri, militari și civili, „în principal, ofițeri, nobili, medici, profesori universitari, avocați, preoți”, care au fost transportați în U.R.S.S. La Katîn, Mednoe și Harkov se află rămășițele a 15 000 dintre ei. În documentele de arhivă înmânate de președintele Elfin celui polonez, L. Walesa, în 1993, privind împușcarea prizonierilor polonezi în 1940, cei 5 000 nu fuseseră localizați. A patra mare groapă comună

se află lângă orașul Tavda, din regiunea Sverdlovsk, la 400 km de Ekaterinburg. Și de data aceasta nu arhivele au „glăsuț”, ci oamenii și-au amintit.

În ciuda tonului ferm al acestei informații, ea este deocamdată o ipoteză, lansată de istoricul Kim Arutiunov și împărtășită de el la doi ziariști de la *Izvestia*. Arutiunov auzise despre Tavda cu vreo zece ani în urmă, de la un vecin care făcuse cândva parte din trupele NKVD și își descărcase sufletul în fața istoricului. Avea amintiri care nu-i dădeau pace. „Am luat parte la împușcarea

prizonierilor polonezi în primăvara lui 1940. Era un lagăr în orașul Tavda din regiunea Sverdlovsk, unde au fost ținuți o jumătate de an. Noi i-am păzit, apoi au fost duși cu toții în afara orașului, împușcați și înmormântați într-o groapă comună”. Vecinul nu le știa numărul, dar credea că erau de ordinul miilor, nu al sutelor.

Curând Arutiunov a auzit despre lagărul din Ural și de la un om care nu avea nici o legătură cu veteranul NKVD. Era de fel din Tavda și își amintea din spusele tatălui lui că toamna târziu fuseseră transportați în oraș pri-

colonelul Wilhelm Adam, aflați în prizonierat), dar realitatea le întrece pe toate. Iar în redarea ei arhivele sunt mult prea uscate, ele nu pot oglindi pe viu crimele comise. În plus, în timpul lui Stalin ele au fost parțial distruse, iar în epoca totalitarismului, asemenea documente s-au aflat sub sigla „strict secret”.

Secretul fetelor din Ulibșevo

„În timpul războiului, își amintește V.V. Farsobin, astăzi de profesie istoric, ofițerii unei unități ce asigura paza podului de cale ferată de pe râul Kliazma (pe linia ferată Vladimir-Tuma), își petreceau timpul liber la Ulibșevo, distrându-se cu fetele din sat. Într-o seară din iarna anului 1942-1943, ofițerii au lipsit de la întâlnire. A doua zi, când au venit, au trebuit să le explice prietenelor lor motivul. Le-au dat atunci o veste

zonieri polonezi. Erau îmbrăcați de vară, iar în Urali veniseră deja gerurile. Locuitorii miiloși își împărțeau hrana și hainele cu prizonierii. Apoi, în primăvară, prizonierii au dispărut într-o singură zi. Peste mulți ani, tatăl interloculatorului lui Arutiunov, care ocupa o funcție importantă în oraș, i-a dezvăluit fiului său cumplita taină: fuseseră împușcați.

A urmat călătoria la Tavda a unuia dintre cei doi ziariști. Unii dintre locuitori i-au confirmat: au fost într-adevăr polonezi la Tavda. Nimeni nu i-a arătat însă locurile. Trecuseră totuși 58 de ani.

cutremurătoare, rugându-le să păstreze secretul total asupra ei. Între Vladimir și podul de pe râul Kliazma sosise o garnitură de tren încărcată cu cadavre înghețate. Erau prizonieri de război. Soldații și ofițerii primiseră misiunea să-i descarce și să-i îngroape. Operația durase toată noaptea. Reușiseră să îngroape numai jumătate din leșuri. Cealaltă jumătate fusese trasă pe o linie moartă între stațiile Ulibșevo și Golovino, urmând a fi înhumată acolo.

Erau soldați fără mantale – relatau ofițerii – îmbrăcați în tunici nemțești, înghețați în poziție șezând, culcat sau ghemuit. Faptul că nu purtau mantale însemna că fuseseră pedepsiți – au aflat fetele din Ulibșevo în acea seară de la prietenii lor”.

Se știe – de altfel – că autoritățile NKVD

Stalin, în anii '30; atunci, milioane de oameni au fost trimiși în GULag

aveau sarcină să filtreze prizonierii de război, că se organizau procese penale, elaborate pe principiul fostului procuror general A.I. Vișinski, conform că-

Povestea a făcut senzație. Ambasada polonă din Moscova a trimis imediat o notă M.A.E. rus, cu rugămintea de a fi ajutat să

Putini martori oculari mai rămăseseră în viață. În plus, la Tavda fusese și un lagăr de deținuți politici.

Mormintele trebuiau căutate numai după ce se găseau date exacte în arhivele NKVD, or arhivele nu mai existau în zonă. Fuseseră transportate la Ekaterinburg și Moscova.

Odată întors din Ural, unul dintre ziariști a relatat totul despre călătoria lui la un post de radio polonez și apoi într-un ziar polonez.

găsească documentele de arhivă. Elfin îi comunicase lui L. Walesa tot ce știa atunci, în 1993. Mai degrabă arhivele nu mai există. În orice caz, pentru a începe căutări serioase, a fost nevoie de o hotărâre politică: fie a administrației președintelui Rusiei, fie a guvernului.

Odată începute demersurile, au apărut și complicațiile. La Sverdlovsk – spun arhivele – încă dinainte de război a existat un singur loc pentru execuții: temni-

ruia nu trebuiau aduse probe concrete de vinovăție. Astfel fuseseră condamnați cu pedepse între 5 și 25 ani închisoare prizonierii care furaseră de foame alimente sau obiecte mărunte pentru a le schimba pe alimente. Tot astfel, în decembrie 1945 și ianuarie 1946, la Briansk, Leningrad, Nikolaev, Minsk și Riga au avut loc procese deschise, în care au fost judecate pentru crime de război 143 de persoane, între care 23 de generali.

Scena de coșmar povestită fetelor din Ulîbșevo avea trimitere în realitatea sovietică internă, în politica de represiune stalinistă. „Tătuțul” nu-și cruțase nici propriul popor. „În anii '30 – își amintea un alt supraviețuitor al perioadei – tatăl meu a lucrat pentru bani mai mulți ca muncitor pe linia Habarovsk, la geruri de – 30 grade. Mi-a povestit cum într-o zi au trebuit să oprească și să coboare din drezină pentru că în fața lor pe linie se afla un tren împotmolit într-o

ta interioară a NKVD, unde era imposibilă o acțiune în care să fie omorâte mai multe mii de oameni. Iar la Tavda nu au fost

execuții. Directorul arhivelor locale nu exclude posibilitatea unei dispoziții speciale, conform căreia polonezii să fi fost duși într-o pădure îndepărtată și uciși acolo.

Iată ce afirmă prof. dr. V. Motrevici, de la Universitatea de stat din Ural, care a descoperit în zonă peste 200 de morminte ale unor cetățeni străini; 95 numai în regiunea Sverdlovsk. El denumește Tavda capitala imperiului VULag (de la

La construcția unei căi ferate

Vostok Ural-Lag, prin analogie cu GULag). În timpul războiului, acolo s-au aflat mii de prizonieri germani, unguri, români, finlandezi, danezi, francezi, belgieni. Dar despre o execuție în masă de prizonieri polonezi – Motrevici nu deține date.

„În total, din Polonia au fost aduși 20 000 oameni. Dar nu există documente de arhivă, care să ateste împușcarea lor acolo. O localnică în vârstă de peste 70 de ani își amintește despre

mlaștină. Linia ferată fusese construită în grabă și cedase. Când au deschis vagoanele, muncitorii au trăit o stare de șoc: erau umplute ochi cu corpuri înghețate. După veșminte și bărbii au recunoscut preoți. Cadavrele au fost descărcate în mlaștină. Măcar o troiță dacă am putea pune acolo pentru oamenii aceia”.

Erau anii politiciii de lichidare a Bisericii ortodoxe ruse.

Moarte cu metodă

Zeci de ani soarta prizonierilor de război din timpul marelui război pentru apărarea patriei a rămas o necunoscută. Au fost declassificate numai documentele privind tragedia de la Katîn, soarta polonezilor luați prizonieri și a celor

internați în lagărele NKVD. Comunicările prezentate la simpozioanele din ultimii ani nu au adus lămuriri consistente, pentru simplul motiv

evacuați, unii în viață până azi, dar despre execuții nu știe nimic”.

Să nu uităm însă că și căutările pentru Ka-

tîn au început practic de la zero. În fondurile NKVD pe 1940-1941 de la Arhiva de stat a Federației Ruse, Tavda figurează, dar fără prezența polonezilor.

Trebuie multă răbdare. Să cauți după 60 de ani urmele unei execuții, despre care oricum inspiratorii și executanții ei au plănuț să o țină în mare taină, nu este un lucru ușor. Colaborarea istoricilor și arhiviștilor polonezi și ruși va avea ultimul cuvânt.

F. D.

că se cunoșteau prea puține aspecte ale activității instituției ce răspundea direct de primirea prizonierilor, situația lor medicală, folosirea forței de muncă, batalioanele de muncă etc. Așadar GULagul a avut un frate bun, ținut în mare taină: GUPVI, instituție ale cărei arhive au rămas până nu de mult inaccesibile specialiștilor.

Prima cercetare importantă pe subiect a fost publicată în Occident și aparține unui austriac, dr. S. Karner. Sub titlul *În Arhipelagul GUPVI. Prizonieri în U.R.S.S. în anii 1941-1956*, (parafrază transparentă după *Arhipelagul GULag* al lui Aleksandr Soljenițin, apărut recent și în traducere românească), lucrarea, în două volume, a fost publicată simultan la Viena și München, iar la Moscova în traducere. Autorul a apelat în principal la amintiri ale foștilor prizonieri de război, la noile documente de arhive desecretizate, la jurnale personale, la sutele de mii de dosare și la însemnările soldaților și ofițerilor armatei germane.

GUPVI a fost creat printr-un ordin NKVD la 19 septembrie 1939, ca organism integrat în structura Comisariatului poporului pentru afaceri interne. Apăruseră primii prizonieri de război și primii internați: soldații polonezi, ofițeri și civilii capturați de armata roșie în toamna lui 1939, după semnarea pactului de neagresiune dintre U.R.S.S. și Germania. Doi ani mai târziu, fiind depășit, haosul din sistemul lagărelor, haos ce a urmat invaziei germane (din 22 iunie 1941), în universul concentraționar s-a reînstăpănit ordinea. Fotografii de arhivă stau mărturie pentru „civilizația lagărului”, văzută în roz, cu prizonieri cântând, făcând sport sau jucând în spectacole de amatori.

Istoria GUPVI are o perioadă de război, când instituția s-a ocupat de prizonierii proveniți din armatele inamice, conform prevederilor convențiilor internaționale, și o perioadă postbelică, când a dictat exclusiv voința autorităților sovietice de partid și de stat și – înainte de orice – a lui Stalin personal. Este vorba despre folosirea prizonierilor de război străini de pe teritoriul U.R.S.S. ca forță de muncă. Din 1943 până în 1949, economia U.R.S.S. a funcționat în mare parte grație prizonierilor de război, care au realizat o producție de 50 miliarde ruble. Numai nemții și austriecii au adus la bugetul statului circa 38 miliarde ruble.

Practic imediat după război nu a existat obiectiv industrial care să nu fi folosit forța de

muncă a prizonierilor, cu deosebire germani. Întreprinderi metalurgice și constructoare de mașini din industria chimică și de transporturi, din industria aviatică, fie ele din Ural, Rusia Centrală, Ucraina, Bielorusia sau Țările Baltice, erau sufocate de prezența prizonierilor de război, cetățeni a peste 30 de state. 200 de mii dintre ei au lucrat în minele Donbassului, Kuzbassului, la Karaganda etc. 250 de mii au construit căi ferate, poduri, stații electrice, mulți, foarte mulți japonezi au tăiat magistrala Baikal-Amur. Cu forțele prizonierilor s-au refăcut orașele Smolensk, Briansk, Petrozavodsk, Kursk, Voronej, Pskov, Sevastopol, Stalingrad. Prizonierii au lucrat în sovhozuri și colhozuri, la tăierea pădurilor.

Aproape 90 000 zilnic

În anii conflagrației, GUPVI a crescut văzând cu ochii. În februarie 1945, eminența cenușie a instituției a devenit fratele unui bun prieten și tovarăș apropiat al lui Beria: A.Z. Kobulov. Statutul însuși al Direcției s-a modificat, ea devenind parte componentă a NKVD.

Evident că momentul capitulării Germaniei, 9 mai 1945, a înregistrat o predare în masă a soldaților și ofițerilor armatei germane. Într-o singură lună au fost primite 1 340 000 persoane, din care 885 000 în primele zece zile. După război, cea mai mare parte a lagărelor de front au fost dislocate pe teritoriul U.R.S.S., peste graniță rămânând numai un singur lagăr, un punct de colectare și un spital special la fiecare grupare de trupe sovietice. Prin ele treceau torente de prizonieri de război.

Lagărele din spatele frontului s-au extins continuu, creând mari probleme de organizare, hrană, spitalizare. Mortalitatea era foarte ridicată, în primul rând din cauza condițiilor de hrană. Din 8 007 prizonieri sosiți în Lagărul 217 de la Prokopievsk, de pildă, între 4 și 13 martie 1943, către 1 mai muriseră 6 189.

În decembrie 1946 criza economică și dificultățile de aprovizionare au dus la creșterea îmbolnăvirilor și mortalității. La 28 ianuarie 1947, în lagărele GUPVI a fost introdusă „starea excepțională”. Principala boală, distrofia (alimentară), făcea frecvente victime în vreme de iarnă. Alături de ea – tuberculoza și congestiile pulmonare. Când, în februarie 1947, a avut loc o consfătuire operativă a lucrătorilor GUPVI, consacrată situației din lagăre,

nimeni din conducere n-a suflat o vorbă despre foamete și rațiile reduse de hrană, care, de altfel, nu erau departe de cele ale cetățenilor sovietici. Nici în obiectivele cincinalelor staliniste nu se trăia mai bine. Deseori ziua de lucru dura 10-12 ore, prizonierii fiind duși la muncă la minus 30 de grade, în lipsa unor haine pentru asemenea geruri. În batalioanele de muncă speciale, folosite la lucrări de construcții și la obiectivele economice ale Comisariatului poporului pentru apărare, starea fizică a prizonierilor de război era mult mai rea decât în lagăre; mortalitatea de cinci ori mai ridicată, iar tentativele de evadare de șapte ori.

GUPVI folosea specialiști de înaltă calificare, le prelua propunerile de raționalizare a muncii, invențiile tehnice în domeniul militar, energetic, meteorologic. În anii 1946-1947, în statistici se aflau 2 000 de specialiști străini, de la care se primiseră peste 350 propuneri tehnice.

Eisenhower spune lucrurilor pe nume

GUPVI s-a ocupat și cu organizarea repatrierii, începute imediat după sfârșitul războiului, în 1945. Atunci, numai cu francezi și români, indiferent de starea lor fizică. Așa încât, în decembrie 1952, în lagăre mai erau numai 19 162 prizonieri condamnați. Refăceau minele din Donbass, Ural, lucrau în raioanele Stalingrad și Habarovsk în sistemul industriei grele, construcții, cărbune, metalurgie, construcții de mașini.

La 15 martie 1953, imediat după moartea lui Stalin, ministrul Afacerilor Interne a devenit Beria, cu numai câteva luni înainte de a fi arestat. În acel interval a apucat totuși să facă reorganizări: Ministerul Afacerilor Interne a fost unit cu cel al Securității, GUPVI lichidat, funcțiile lui fiind preluate de Direcția Penitenciarelor din Ministerul Afacerilor In-

terne al U.R.S.S. La 23 decembrie același an, Beria a fost judecat ca dușman al poporului și împușcat. În 1954 a fost împușcat și A.Z. Kobulov, fosta eminentă cenușie a GUPVI, omul lui Beria.

În acel an „dezghețul” lui Hrușciiov a ajuns și la prizonierii de război. În 1953 avusese loc o repatriere masivă. Atunci s-a întors acasă și feldmareșalul von Paulus.

GUPVI a funcționat deci propriu-zis până

în 1953, deși o parte a prizonierilor a rămas – și după lichidarea instituției – în lagăre și închisori. Procesul de repatriere fusese accelerat de un moment politic important. La 16 aprilie 1953, la Hotelul „Staedler” din Washington, la tradiționala întâlnire cu redactorii de ziare, președintele american D.D. Eisenhower a rostit cuvântarea *O șansă pentru pace*: „Pe noi nu ne interesează numai retorica, a spus el. Semnarea de către Uniunea Sovietică a unui tratat în problema austriacă sau eliberarea câtorva mii de prizonieri de război capturiți în al doilea război mondial ar fi indicii semni-

ficative ale sincerității intențiilor. Ar fi mai convingătoare decât orice alte discursuri frumoase”. Cuvântarea a apărut în *Pravda*, opt zile mai târziu, fără această secvență a discursului. Dar ea fusese reținută de conducerea sovietică.

În aprilie 1954 U.R.S.S. a ratificat Convenția de la Geneva privind prizonierii de război, iar în septembrie la Moscova sosea delegația guvernamentală în frunte cu cancelarul Konrad Adenauer. În cursul discuțiilor privind stabilirea relațiilor diplomatice dintre cele două țări s-a reușit și o înțelegere pe problema întoarcerii în Germania a ultimilor prizonieri din Uniunea Sovietică.

Conform datelor Secției Penitenciare a Ministerului Afacerilor Interne al U.R.S.S. prin „arhipelagul” GUPVI trecuseră, până în 1956, peste patru milioane de oameni. ■

Aleksandr Soljenitin, autorul Arhipelagului
GULag

DEPORTAȚI ÎN DONBASS

Despre drama minorității etnice germane din România în ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial și în anii imediat următori terminării acestuia, revista noastră a publicat un amplu material documentar (nr. 1/1995). Pe baza documentelor întocmite de autoritățile românești de atunci, care aplicau deciziile impuse de Comisia Aliată de Control, erau reconstituite măsurile de dislocare a unui important număr de etnici germani și deportarea lor în U.R.S.S., „la munca de reconstrucție”. Acțiunea a debutat încă în ianuarie 1945 și a fost strict reglementată prin Ordinul A/192 din 19 februarie același an, semnat de generalul Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control. Cifrele exacte cu privire la numărul celor deportați (bărbați între 17 și 45 de ani, femei între 18 și 30 de ani) n-au putut fi stabilite încă cu precizie, ele variind între 64 000 și 70 000. Se știe însă că aproximativ 40 000 dintre aceștia s-au întors în România în anii 1948-1949, mulți alții au plecat direct în Germania, iar o altă parte dintre ei au rămas în Uniunea Sovietică. După aceleași statistici, în timpul deportării au murit 1 200 de persoane.

Un volum recent apărut – Sovietizarea Nord-Vestului României. 1944-1950 –, editat de Muzeul din Satu Mare, cuprinde între altele și un studiu amplu – Universul concentraționar din Bazinul Donbass – realizat pe baza interviurilor cu supraviețuitorii acestei drame. Studiul se referă la șvabii sătmăreni, dar realitățile dezvăluite au fost aceleași pentru toți etnicii germani deportați în U.R.S.S.

Domnul Dorin Dărăban a realizat o formă prescurtată a acestui articol pentru revista noastră. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

DORIN DĂRĂBAN

Donbassul cuprinde o zonă industrială și o altă mini-eră. Geografic este situat în partea de sud a Ucrainei, mărginit de lacul Timleask și râul Don la sud-est, Marea Azov la sud și cursul Niprului la est. Este traversat de Doneț și în centru se află podișul Donbass.

Pentru zeci de mii de oameni, o mare parte dintre ei cetățeni ai statului român, Donbassul a devenit unul din cele mai cumplite spații concentraționare, un tărâm al suferinței și umilinței. Începând din ianuarie 1945, aici au fost deportați și șvabii sătmăreni din România. Pe baza mărturiilor celor deportați, vom încerca să reconstituim

drama care a marcat atât de profund viața atâtor mii de oameni.

Dintre zecile de lagăre organizate în zona Donbassului, șvabii sătmăreni au fost deportați mai ales în acelea de la Konstantinovka, Niktor 3 Delta, Nikitovna Zaporjje, Iunkom, Enakiev, Gorod Santa, Beriozovka, Krivoirog, Kapitalna, Rostov Sahti, Krasnoarmieiski, Orsk Ural, Budionovka, Dnepropetrovsk, Sahta Artioma, Dnepropetrovsk-Hetepetovka, Kistekova ș.a.

Fiecare lagăr purta un număr. Nu întodeauna, deportații dintr-o localitate au ajuns în același lagăr. Mulți dintre ei au trecut prin mai

multe, fie din cauza necesităților de brațe de muncă, fie ca pedeapsă pentru că încercaseră să evadeze și fuseseră prinși.

Spațiul concentraționar este o formă de izolare, de marginalizare a unui individ, a unui grup sau a unei comunități. Cu timpul, pentru cei deportați percepția a evoluat: inițial, loc al răului, o lume străină în care se simțeau pierduți și umiliți, de unde și tentația respingerii acomodării cu atmosfera de acolo; apoi, lagărul a devenit un fel de refugiu după istovitoare ore de muncă din mină, un loc unde flacăra supraviețuirii pălăia mult mai puternic decât în afara

lui. După mai mult timp, lagărul a devenit un fel de a doua casă, căci nimeni nu știa dacă se va mai întoarce vreodată la casa lui și când se va întâmpla acest lucru. Deținuții s-au străduit să reconstituie un cadru care să

câte trei priciuri etajate, fără saltele și încălzirea se făcea prin țevi care treceau prin zid și aveau apă caldă de la o sobă care o încălzea, aflată la capătul coridorului". „Camererele nu erau toate la fel de mari și nu stătea un număr la

afla toaleta!“ Au existat și cazuri în care deportații au fost debarcați pe un teren complet gol: „Am construit noi lagărul, în 2 săptămâni de zile. Frigul ne-a pus să lucrăm cu mare grabă, era așa de frig că mâncam în picioare, ca să nu înghețăm“.

Un lagăr era compus din mai multe clădiri (blocuri sau barăci), cu unul sau două etaje. Deportatii erau organizați în companii, batalioane sau brigăzi, al căror număr varia în funcție de mărimea lagărului. Existau o evidentă și o supraveghere riguroasă ale deportaților, asigurându-se un minimum de echipament și-o dotare precară pentru a se putea lucra. „Am primit câte o bluză sau o fustă de la administrația lagărului“ sau „fiecare femeie [a primit] câte o uniformă de culoare maro“, „salopete ca să avem ce îmbrăca și ghetă de pânză cu talpă de lemn“, „am avut niște galoși de cauciuc și salopete deschise la culoare;

„... era așa de frig că mâncam în picioare, ca să nu înghețăm“.

semene întrucâtva cu ce lăsaseră fiecare în urmă, la mii de km distanță.

Au pornit de la zero. S-a început cu montatul ușilor și ferestrelor, confecționarea priciurilor (paturilor), scaunelor, meselor etc. Oamenii au încercat să umanizeze ceva ce nu poate fi umanizat: lagărul. După o zi istovitoare, la zeci de metri sub pământ, în întunericul minei, sau după munci epuizante în ger sau sub arșița cumplită, obsedați de foame și chinuți de boli, seara, oamenii se întorceau „acasă“, în lagăr.

Cum au descris foștii deportați lagărele în care au ajuns? Să spicuiem câteva mărturii: „La început lagărul nu era înconjurat cu sârmă ghimpată, iar camerele nu aveau nici ferestre și nici priciuri, noi a trebuit să le facem pe toate acestea“. „În Kistekova ne-au cazat în barăci tip cazarmă, cu baie la fiecare baracă, priciurile aveau trei etaje și-au fost făcute de noi. Lagărul era înconjurat de sârmă ghimpată, cu gherete și soldați înarmați“. În aceeași localitate existau însă și „blocuri de cărămidă, cu un etaj deasupra. În camere se aflau

fel de oameni în ele. Se grupau în funcție de rudenie sau prietenie“.

Existau și condiții mult mai grele: „La Orsk Ural, lagărul era compus din 8 barăci, fiecare [baracă] avea 4 rânduri de priciuri cu un etaj“. La 1 200 de oameni câți erau aici [la Sahti Oblesk] în lagăr se găseau doar 6 paturi de infirmerie“.

La sosire, „din bagaje ne-au fost luate pozele, banii, creioanele, cuțitele și furculițele. Baraca era din lemn, bărbații despărțiți de femei... În spatele fiecărei clădiri se

Există fotografii ale deportaților în U.R.S.S.? Lansăm întrebarea cu speranța unui răspuns din partea cititorilor. Deocamdată, în absența unor asemenea documente fotografice, ilustrăm articolul cu o imagine surprinsă la sosirea unui nou transport într-un lagăr de muncă sovietic.

ne era tare frig pentru că nu aveam ce îmbrăca". De multe ori, „pe hainele date din lagăr ne luau o parte din salariu”.

În fiecare lagăr, în vârful piramidei se afla locotenentul, care era și coman-

îl încărcam cu lopețile în vagonete trase de cai. La suprafață femeile goleau tot cu lopeți cărbunele din vagonete. De la lagăr până la mină erau 4 km pe care-i făceam pe jos. Iarna îi făceam prin zăpada de un metru, mai

**„... am văzut două femei
din schimbul în care lucram,
care au fost strivite de vagonet”**

dantul militar (putea avea diferite grade militare superioare, dar a rămas cunoscut sub acest nume). El nu se ocupa de supravegherea directă a celor concentrați. Sub el se afla nacealnicul (nacealnic) și acesta asigura supravegherea directă, exercitându-și atribuțiile în sens disciplinar. Nacealnicul era dublat de un maestru specialist în munca pe care o aveau de efectuat. După acesta se situau tâlmăcii (translatorii).

Majoritatea celor din lagăr lucrau în mine, alții în industria siderurgică, iar femeile în colhozuri sau diferite ateliere. Mulți neavând o calificare, au învățat meseria la fața locului. Atestarea calificării era precedată de acordarea unui salariu. Unii au primit bani încă de la sosire, alții mai târziu, chiar după doi ani. Generalizarea plății salariilor a coincis cu un prim val de repatrieri care a avut loc în 1947 (se pare că sovieticii nu mai aveau nevoie de atâta mână de lucru ieftină).

Despre condițiile inumane de lucru câțiva dintre supraviețuitori își amintesc: „Am lucrat într-o mină de cărbuni unde galeriile aveau doar un metru înălțime. Cărbunele îl scoțeam cu dinamită și apoi

mult târându-ne decât pășind. Ne dădeau un salariu foarte mic care nu reușea să acopere cele necesare. Programul de lucru era pe schimburi. Ziua de muncă începea de la ora 7 până la 15. Duminica era socotită zi liberă, dar aveam atâtea de făcut în lagăr”.

„Am lucrat într-o fabrică de zinc, unde era foarte greu din cauza condițiilor... După 2 ani ne-au mutat într-un

„În primul an am lucrat la o carieră de piatră, unde eram puși să alegem pietre de diferite mărimi. Iarna, când pământul era înghețat bocnă, munca devenea foarte chinuitoare. Am săpat și-n mină șanțuri pentru stâlpi de susținere... De cele mai multe ori lucram cu picioarele în apă... Fiindcă munca era foarte grea se lucra doar 6 ore pe zi... Din cauza muncii grele și a lipsei de mâncare am ajuns la 46 de kg, încât și acum mă mir cum de am rezistat”. „Din septembrie 1946 și până la eliberare am lucrat într-o mină de fier. Munca grea și hrana puțină au făcut să ajung la 39 kg și abia mai puteam sta în picioare... Fiind muncă grea primeam 180 de ruble pe lună din care plăteam mâncarea...”. „Un timp am fost propar, deoarece mulți mureau și era trebuință de mai mulți oameni ca să sape

**„... din cauza lipsei de mâncare am ajuns
la 34 de kg, așa eram de slăbit”**

colhoz”. „Am lucrat la descărcat vagoanele cu minereu care veneau din mină; lucram cam vreo 5-6 femei pe schimb la fiecare mină de cărbuni. În ultimii doi ani am fost plătiți cu 100 de ruble pe lună... Am reușit să lucrez și la o muncă mai ușoară: ajutor de vopsitor la zidărie... Cât timp am lucrat în mină, am văzut două femei din schimbul în care lucram, care au fost strivite de vagonet”. „Am lucrat 5 ani numai în subteran la mină. Aveam 19 ani când am intrat prima dată în mină...”

gropile...”. „Am făcut diferite munci... Din cauza lipsei de mâncare am ajuns la 34 de kg, așa eram de slăbit”.

În acest iad, apărea din când în când și câte o rază de lumină. „Cei care munceau bine erau recompensați cu vodcă, pâine și uneori o zi liberă. După ce am reparat o macara am primit un sac de pâine”. „Peștru lucru am primit îmbrăcăminte și pantofi de cauciuc. Cei mai slabi dintre noi lucrau la bucătărie sau făceau curățenie în lagăr”. ■

(Va urma)

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

EDIȚIA a VI-a

16 aprilie 1999. O nouă zi plină de bucurii din calendarul Fundației Culturale Magazin Istoric. În splendidul palat care adăpostește Fundația Ghica, din strada Nicolae Iorga, nr. 1-3, s-a desfășurat, festivitatea prilejuită de cea de a VI-a ediție a Premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric.

În cele cinci ediții anterioare, au fost acordate 41 de premii. Cu cele 16 premii decernate în cadrul celei de a VI-a ediții, numărul lor se ridică la 57. Ele au răsplătit munca și pasiunea a 75 de autori din țară și străinătate, din toate generațiile, care s-au impus atenției generale prin calitatea operei lor. Cele 16 premii au fost înmânate laureaților de către președintele de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric, Dimitrie G. Sturdza. Cei prezenți la manifestare – istorici, publiciști, oameni de știință și cultură, prieteni și rude ale celor premiați – le-a fost adresată binecuvântarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, împreună

cu salutul pascal „Hristos a Înviat!“, laureații au primit volumul omagial editat cu prilejul împlinirii a 110 ani de la Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și a 70 de ani de la înființarea Patriarhiei. Prezent la manifestare, scriitorul Mircea Micu, consilier șef al Inspectoratului pentru cultură al Municipiului București, a oferit celor premiați câte un exemplar din albumul Florile raiului. Colecția de cusături românești Maria și Romeo Ionescu, editat în 1998.

Despre semnificația premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric a vorbit celor prezenți acad. Dinu C. Giurescu, aducând calde cuvinte de mulțumire donatorilor și sponsorilor, fără a căror înțelegere și iubire de cultură o astfel de manifestare nu ar fi putut avea loc. În cadrul acestei ediții, a arătat Domnia Sa, a fost instituit un nou premiu ce va purta numele lui Cristian Popișteanu, omul de al cărui nume este atât de adânc legată existența revistei și a Fundației Culturale

Magazin Istoric, inițiatorul premiilor pe care fundația le acordă anual celor mai valoroase cărți de istorie. În numele Comisiei de decernare a premiilor, acad. **Dinu C. Giurescu** a adresat calde mulțumiri donatorilor și sponsorilor celei de a VI-a ediții a premiilor fundației noastre.

Cele 16 premii ale celei de a VI-a ediții au avut ca donatori:

Familia Monique și Dimitrie Sturdza:

- 1) Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki” – acad. Radu Grigorovici, pentru lucrarea *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Editura Academiei Române; referat de recomandare: acad. Ștefan Ștefănescu.
- 2) Premiul „D. A. Sturdza” – Ioan Aurel Pop, pentru lucrarea *România și România*, Editura Fundației Culturale Române; referat de recomandare: conf. univ. dr. Bogdan Murgescu.
- 3) Premiul „Nicolae Bălcescu” – acad. Cornelia Bodea, pentru lucrarea *1848 la români*, vol. III, Editura Enciclopedică; referat de recomandare: Marian Ștefan.
- 4) Premiul „Vasile Pârvan” – Constantin Preda, pentru lucrarea *Istoria monedei în Dacia preromană*, Editura Enciclopedică; referat de recomandare: prof. univ. dr. Alexandru Barnea.

Familia general Radu R. Rosetti:

- 5) Premiul „Radu R. Rosetti” – Virgil Ciocâltan, pentru lucrarea *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, Editura Enciclopedică; referat de recomandare: acad. Florin Constantiniu.

Familia Filitti:

- 6) Premiul „I. C. Filitti” – Alexandru Mamina, pentru lucrarea *Societate, instituții, reprezentări sociale*, Editura Enciclopedică; referat de recomandare: Ioan Lăcustă.

Fundația Cantacuzino:

- 7) Premiul „Constantin Cantacuzino Stolnicul” – Adrian Niculescu, pentru lucrarea *Din exil / După exil*, Editura Univers; referat de recomandare: Dinu Zamfirescu.

Familiiile Potra și Sandu:

- 8) Premiul „George Potra” – Virgiliu Z. Teodorescu, pentru lucrarea *Cronică*

bucureșteană 1877-1878, Editura Ministerului de Interne; referat de recomandare: Marian Ștefan.

Doamna Carina Ghica Ogrezeanu:

- 9) Premiul „Ion Ghica” – Lia Brad Chisacof, pentru lucrarea *Rigas. Scrieri inedite*, editată sub patronajul Academiei Române; referat de recomandare: Ioan Lăcustă.

Doamna Lia Ciplea și domnul Ștefan Tudor Ciplea:

- 10) Premiul „Cornelia Simionovici-Venty” – Cristian Popișteanu, pentru lucrarea *Istoria Clipei*, Editura Adevărul; referat de recomandare: acad. Virgil Cândea.
- 11) Premiul „Dimitrie Onciul” – Vladimir Tismăneanu, pentru lucrarea *Fantasies of Salvation Democracy. Nationalism and Myth in Post communist Europe*, Princeton University Press; referat de recomandare: acad. Dinu C. Giurescu.

Prof. univ. dr. Stephen Fischer-Galați:

- 12) Premiul „Cristian Popișteanu” – Sorin Alexandrescu, pentru lucrarea *Paradoxul român*, Editura Univers; referat de recomandare: acad. Dinu C. Giurescu.

Familia Giurescu:

- 13) Premiul „Simion Mehedinți” – Nicolae Balotă, pentru lucrarea *Caietul albastru*, vol. I-II, Editura Fundației Culturale Române; referat de recomandare: Florentina Dolghin.
- 14) Premiul „Constantin C. Giurescu” – Mihai Retegan, pentru lucrarea *Praga 1968. Din primăvară până în toamnă*, Editura RAO; referat de recomandare: Dorin Matei.
- 15) Premiul „Constantin Giurescu” – Gheorghe Bichicean, pentru lucrarea *Adunări de stări în Țările Române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală*, Casa de Presă și Editură Tribuna; referat de recomandare: Ioan Lăcustă.

Familia Cristina și Liviu Luca:

- 16) Premiul „Nicolae Titulescu” – Eliza Campus, pentru lucrarea *Raymond Poincaré, 1860-1934. Un om în istoria lumii. Din istoria relațiilor româno-franceze*, Editura Universității din București; referat de recomandare: acad. Ștefan Ștefănescu.

Album istoric

Die Grundrechte des deutschen Volkes.

Drepturile
 fundamentale ale
 poporului german,
 proclamate la
 27 decembrie 1848

Tărani în fața castelului Wiesbaden (4 martie 1848)

Asaltul castelului
Waldenburg
din Saxonia
(5 aprilie 1848)

Întrunire
studențească
la Wartburg
(11-13 iunie
1848)

Trupele
împrăștie o
demonstrație a
democraților
din Ulm
(27 iunie 1848)

*Revolta
soldaților din
garnizoana
Rastatt
(12 mai 1848)*

*O ședință a
Adunării
Naționale
Prusiene în
sediul
Academiei de
muzică din
Berlin
(aprilie-
septembrie
1848)*

*Dezbateri în
Parlamentul din
Frankfurt
(septembrie 1848)*

*Republicanii asaltează
Parlamentul întrunit
în catedrala Sf. Paul din
Frankfurt
(18 septembrie 1848)*

*Gruparea de
stânga din
Parlamentul de
la Frankfurt*

*Armata evacuează
deputații Adunării
Naționale Prusiene
(5 decembrie
1848, imagini din
expoziția
organizată de
Arhivele Federale
Germane și
Institutul Goethe
din București)*

Filmul unui drum cu peripeții

**BUCUREȘTI -
HARVARD,
VIA
CONSTANȚA,
ISTANBUL,
NEAPOLE**

NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN

L-am părăsit pe profesorul Georgescu-Roegen și pe soția sa – clandestin aflați în drum spre America –, în dimineața de 14 februarie 1948 în rada portului Bosfor, pe cargoul turcesc Kaplan. Curând ei aveau să se instaleze în Statele Unite, cu ajutorul unor prieteni. Notele autobiografice ale profesorului Georgescu-Roegen (Magazin istoric, nr. 4, 5/1999) – preluate din volumul Omul și opera, în traducerea domnului Dinu Dragomirescu – continuă.

Puternicii funcționari francezi

Se înțelege că toate serviciile de informații turcești, americane, englezești așteptau să afle ceva de la mine. Un lucru pe care îl consideram ca fiind extrem de important se referea la mareșalul Tito. În cursul lui decembrie 1947, el venise la București pentru a semna un tratat de prietenie cu România. Într-un mod șocant și inexplicabil venise cu un tren personal precedat de un convoi de securitate, cu bucătari proprii și produse alimentare. Nu puteam găsi nici o

explicație pentru această măsură excesivă și, desigur, jignitoare, de precauție.

În curând însă, după această vizită, național-tărăniștii infiltrați în celulele comuniste ne-au informat că în ședințele lor de îndoctrinare, Tito era prezentat ca un trădător al poporului. Pentru mine, acesta era un semnal clar că relațiile lui Tito cu Moscova se apropiau de criză. Șeful rețelei britanice de informații nu era de acord cu interpretarea mea, astfel că m-a invitat la un ceai împreună cu specialistul lor în probleme iugoslave. Acesta se îndoia și el de versiunea mea.

Cum însă, peste câteva zile, prin cele mai multe canale informative au început să se propage știri despre o tensiune crescândă între Tito și Moscova, reprezentantul serviciilor

În imagini: exponenți a două lumi ireconciliabile: Ana Pauker și Harry S. Truman.

britanice de informații nu știa ce să mai facă pentru a afla ce altceva mai știam.

Întrucât informasem pe Joseph A. Schumpeter și pe Wassily Leontief despre fuga mea, am primit imediat o telegramă de la Wassily care mă anunța că mi se oferă un post și fusesem angajat și că deci puteam să solicit o viză de emigrant. După ce am primit-o, am început să mă ocup de aranjarea călătoriei. Nu exista decât o singură modalitate de a traversa Atlanticul – cu vaporul. Problema era însă că cele mai multe locuri pe puținele vase care mai făceau curse erau rezervate pentru oficialități din diferite țări.

Cea mai apropiată dată la care am putut rezerva locuri a fost pe 24 iunie, când S.S. Mauritania pleca din Cherbourg. Pentru aceasta îmi trebuia o viză franceză, ceea ce avea să reprezinte un mare obstacol în calea noastră. Consulatul francez din Istanbul trebuia să aibă acceptul autorităților de la Paris, care, așa cum mi-a spus consulul general francez de la Istanbul, nu vor da în ruptul capului o viză unui refugiat dintr-o țară cu regim comunist.

Statutul meu de refugiat nu putea fi ascuns întrucât, neavând nici un pașaport, singurul meu document de identitate era un *laisser passer* eliberat de Consulatul Statelor Unite. Înalții funcționari francezi, a căror putere n-a putut fi clătinată de nici una din revoluțiile franceze, acționau de capul lor și nu în baza vreunei hotărâri guvernamentale, atunci când refuzau o viză unui asemenea solicitant. Practic, toți erau simpatizanți ai comunismului. Așa cum laureatul Nobel Czeslaw Milosz, care prin 1950 trăia la Paris, a scris în nota din 1981 la cartea sa *The Captive Mind*, „intellectualii francezi aveau resentimente față de faptul că țara lor depindea de ajutorul american și își puneau speranțele într-un... lider de o incomparabilă înțelepciune și virtute – Stalin”.

Refuzându-i, admiratorii lui Stalin voiau în mod clar să pedepsească pe toți cei care nu erau dispuși să recunoască ce minunată era viața în raiul comunist și care fugeau demonstrativ din interiorul lui. Trimeam (pe banii mei) telegramă după telegramă, fără a primi vreun răspuns. Șeful biroului de informații secrete al Angliei în Turcia mi-a dat o viză de emigrare în țara sa, în ideea că o asemenea decizie prin care mi se făcea o mare favoare va impresiona pe cei de la Paris, făcându-i să aprobe demersul

meu, prin care ceream doar „o viză de tranzit fără oprire”. Nu s-a întâmplat însă nimic și nu pot să nu divulg și faptul că respectivul șef al biroului englez de informații mă prevenise că viza pe care mi-o dăduse era falsă și că, dacă încercam să intru în Marea Britanie pe baza ei, voi fi arestat fără doar și poate, ceva care cadra perfect cu un ingenios ofițer din Intelligence Service.

Mai ieftin decât pe piața neagră

Urmând opinia exprimată de mai toți diplomații pe care îi cunoșteam, am părăsit Turcia spre a mă apropia de Cherbourg, astfel încât să pot ajunge acolo dacă viza ar fi fost dată în ajunul plecării vaporului. Italia, pe care încă nu avusesem prilejul s-o vizitez, părea locul ideal în care să stau în așteptare. Am plecat cu vaporul, pe atunci unicul mod de a călători la îndemână, îndreptându-mă de la Istanbul spre Neapole, unde am avut o altă aventură.

Portul orașului Neapole fusese complet distrus de bombardamente. Unicul chei utilizabil a fost însă rapid ocupat de alt vas, plin cu italieni din Statele Unite, ancorat în același timp cu vasul nostru. Nimeni nu putea ști unde s-au debarcat bagajele sau unde se putea obține viza vamală de intrare în țară.

Se lăsase întunericul în momentul în care am putut pleca spre Continental, un hotel de stil european, ai cărui proprietari erau deosebit de amabili și ospitalieri. Întrucât portul era distrus, nu existau nici lumini și nici taxiuri care să aștepte pasagerii la scară. Erau însă în așteptare mai mulți tineri napolitani, scăpați teferi din război, ce ne puteau duce la destinație bagajul pe cărucioare cu două roți.

Îndreptându-mă spre Continental mă gândeam, poate cu deplin temei, la posibilitatea ca prietenul meu napolitan s-o ia la sănătoasa în beznă cu toate lucrurile mele. El n-a făcut așa ceva și nici un italian nu m-a înșelat sau jefuit în cursul lungilor mele vizite în această țară. Tot drumul până la hotel, prietenul meu napolitan a cântat cu foc cântonete din repertoriul lor popular.

În cursul acestei vizite, am avut un alt prilej să observ, așa cum eram înclinat să o fac pretutindeni, lucruri care nu se potriveau cu unul

sau altul dintre principiile consacrate de teoria economică. În cazul dat era vorba de principiul în baza căruia pe piața neagră prețurile sunt întotdeauna mai mari decât prețurile oficiale, libere. Cu acest gând în minte, am rugat pe casierul hotelului să-mi schimbe niște dolari.

Spre surprinderea mea, acesta a vrut să facă schimbul la un curs cu mult mai scăzut decât cel oficial, publicat zilnic în toate ziarele. Mă așteptam să obțin un curs mult mai bun, căci tocmai de aceea piața neagră e piață neagră! Niște bancheri mi-au explicat această situație care mă lăsa perplex. Cu ani în urmă, un mare volum de capitaluri fusese transferat ilegal în străinătate, prin piața neagră, proprietarii respectivi fiind aproape siguri că la alegerile ce urmau să fie organizate, comuniștii aveau să ajungă la putere.

Această perspectivă a fost însă răsturnată de faimoasa Declarație Truman¹, iar capitalurile au început, treptat, să revină în țară. Ele nu puteau reveni însă prin bănci la cursul legal, întrucât aceasta ar fi însemnat ca cei care anterior făptuiseră infracțiunea să-și dezvăluie identitatea. Pentru a nu se expune la urmărire penală, delincvenții trebuiau să recurgă la piața neagră, pe care oferta de valută străină era extrem de mare.

Cu taxiul prin Paris

În cursul șederii mele în Italia doream foarte mult să-l întâlnesc pe Corrado Gini, un

¹ La 11 martie 1947 președintele Truman a schițat în fața Congresului S.U.A. un program al politicii externe americane pentru combaterea „pericolului comunist” în lume („Doctrina Truman”); în acest scop el a cerut Congresului să aprobe un credit de 400 milioane dolari pentru „ajutorarea” Greciei și Turciei. Momentul, care avea să declanșeze în fapt războiul rece, nu privea deci Europa Occidentală, ci Grecia, amenințată de comunism, Turcia, unde U.R.S.S. revendica partea de nord-est (Anatolia). Era vorba, așadar, din partea americană, de politica de „containment”, „îndiguirea” expansiunii sovietice. Doctrina Truman i-a succedat planul Marshall.

remarcabil statistician, cunoscut mai ales pentru originalii indici pe care-i imaginase pentru o serie de probleme complicate aflate în atenția statisticienilor de la Liga Națiunilor. Tot de atunci datează relația pe care o prețuiam atât de mult cu Carlo Benedetti, ale cărui contribuții la dezvoltarea statisticii se caracterizează prin originalitate și perfecță stăpânire a instrumentarului matematic. Gini și Benedetti sunt cei cărora li se datorează acel admirabil dar făcut de Italia științei statistice care este

periodicul *Metron*.

Persoanele oficiale de la Ambasada Franței din Roma erau, ca și cele din Istanbul, foarte dispuse să mă ajute, dar figura se repeta, Parisul rămânând mut la orice telegramă referitoare la mine. Data plecării mele apropiindu-se, m-am decis să mă mut la Geneva (Elveția), de unde apoi aș fi putut trece cel mai repede în Franța. Acolo mă aștepta o mare surpriză, consulul Franței fiind fratele generalului Charles de Gaulle. Din gura lui am aflat că, absolut sigur, Parisul nu-mi va acorda niciodată,

Tito era prezentat ca un trădător al poporului. Pentru mine, acesta era un semnal clar că relațiile lui Tito cu Moscova se apropiau de criză

dar niciodată, o viză. Oricât ar fi de incredibil, el m-a sfătuit să iau un taxi și să străbat Franța, așa cum alții făceau cu sutele în fiecare zi. Eu însă nu puteam să utilizez această stratagemă căci, dacă din întâmplare eram prins și arestat, ca persoană intrată clandestin în Franța, mi-aș fi pierdut viza pentru Statele Unite.

Ca o ultimă încercare, m-am gândit să trimit un SOS lui Radu Plessia, un alt refugiat român, care trăia la Paris. Plessia lucrase la Ministerul Afacerilor Externe din România și colaborase cu Ministerul Economiei Naționale. Aveam dreptate sperând că în calitatea sa de fost diplomat își stabilise unele relații importante cu omologii săi din Ministerul Afacerilor Externe al Franței, unde se decidea asupra problemei eliberării vizei. După ce am vorbit la telefon cu Plessia, s-a întâmplat miracolul: viza mea de tranzit fără oprire mi-a parvenit pe 23 iunie 1948, doar cu o zi înainte ca Mauritania să ridice ancora. ■

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

UN VEAC PRECUM ATÂTEA ALTELE

DAN GRIGORESCU

E foarte adevărat că postmodernismul nu va trece fără să lase urme în creația literară și a artelor plastice (cred, însă, că arhitectura – căreia postmodernismul îi este dator începutul configurării sale prin opoziție cu viziunea arhitecturii moderniste – e domeniul în care această direcție va fi ilustrată de operele cele mai semnificative). Simptomatic, unii dintre cei mai importanți reprezentanți ai literaturii postmoderne, John Barth, de pildă, par a se întoarce spre mijloacele tradiționale ale narațiunii; după cum, în artele plastice, s-a vorbit tot mai insistent în ultimii ani despre revenirea la gramatica picturii figurative.

0 sinucidere în public: dadaismul

E, totuși, una dintre cele mai scurte biografii ale curentelor artistice din secolul al XX-lea. Și să nu uităm că, încă din 1988, la un simpozion organizat la Stuttgart, concluzia majorității participanților – printre care se aflau personalități reputeate, deopotrivă artiști și teoreticieni – a fost că postmodernismul reprezenta, încă de pe atunci, o experiență încheiată. Cred că astfel de rezoluții ale unor simpozioane sau seminarii pot fi suspectate de anume superficialitate. Cu excepția dadais-

mului care, cum se știe, a recurs la un fel de sinucidere în public, proclamându-și retragerea de pe scena literaturii și a artei universale (și aceasta într-un moment în care centrului său de la Paris i se adăugaseră altele, numeroase, de la Berlin la New York și de la Amsterdam la Zagreb și București), ceea ce poate fi interpretat ca încă un gest spectaculos, menit „să-l epateze pe burghez“, celelalte mișcări și-au trăit existența – chiar dacă aceasta a fost teribil de agitată – într-un mod, să zicem, normal din punct de vedere biologic. Chiar dacă au apărut zgometos, uneori, anunțându-se prin manifeste deconcertante (de pildă, futuriștii în 1909, suprarealiștii în 1924), dar e foarte greu să se marcheze cât

de cât exact momentul dispariției lor.

Mai mult: influența dadaismului va continua îndelung să fie o componentă de fond a unor mișcări artistice care priveau „sinuciderea“ anunțată în 1922 ca pe un simplu gest în spectacolul montat de dadaști. Cât despre suprarealism, nu se poate stabili nici un fel de legătură între istoria lui „oficială“, conținută în repetațele lui manifeste, și difuzarea ideilor sale în Europa (mult mai puțin concludentă e, din acest punct de vedere, adeziunea artiștilor și scriitorilor americani). Chiar dacă sintaxa suprarealistă nu poate fi regăsită, ca atare, decât rareori în operele create după cel de-al doilea război mondial (când pictura care își

Prima parte a acestui articol a apărut în nr. 5/1999.

mărturisirea sursele în exemplele produse de această mișcare se îndrepta cu precădere spre formele unei sinteze cu dadaismul, de factură Miró sau Max Ernst, și Dali însuși părșea perimetrul curentului), ideile teoretice rămăneau încă valabile pentru tinerile generații.

Între 1923 și 1935, cercetarea teoretică întreprinsă de André Breton și de prietenii săi suprarealiști fusese orientată spre doi termeni: libertatea individuală și libertatea socială. Ca atare, două trebuiau să fie și soluțiile, deși libertatea socială ce urma să fie obținută, după părerea lor, neapărat prin revoluție¹, era o premisă indispensabilă pentru realizarea libertății depline a spiritului. De aceea, sunt foarte frecvente, în manifestele, în studiile și în poeziile lor, referirile la acest subiect fundamental. Tot Breton, însă, adevărat ghid spiritual al mișcării, este acela care știe să rezume și să pună în lumină diferitele momente ale acestei istorii bogate în experiențe, încercări, îndoieli, contradicții.

Precizând pozițiile suprarealismului, Breton declara într-un interviu acordat în 1935: „De mult timp,

¹ În 1923, înainte chiar de publicarea primului *Manifest suprarealist*, Breton prelua direcția revistei cu titlul elocvent, *La révolution surréaliste*, care va apărea până în 1929, iar în 1930 fonda o altă revistă, *Le surréalisme au service de la révolution* (1930-1933).

Marc Chagall, Aniversarea

noi ne-am proclamat adevărații ai materialismului, ale cărui teze ni le însușim în întregime: primatul materiei asupra gândirii, adoptarea dialecticii hegeliene ca știință a legilor generale ale mișcării, atât în lumea din afară, cât și în gândirea umană, concepția materialistă a istoriei... necesitatea revoluției sociale ca punct final al antagonismului ce se declară, într-o anumită etapă a dezvoltării lor, între forțele de producție

Roger de la Fresnaye, Soldatul

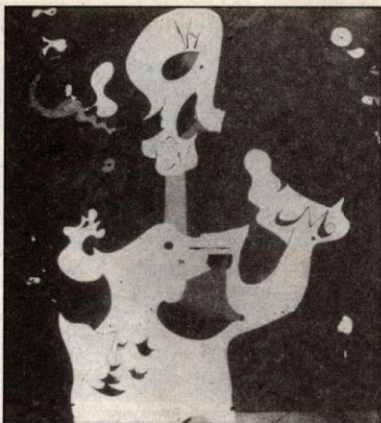
materială ale societății și raporturile de producție existente (lupta de clasă). Din psihologia contemporană, suprarealismul reține în mod esențial ceea ce tinde să dea o bază științifică cercetărilor asupra originii și schimbărilor imaginilor ideologice. Acesta e și sensul în care suprarealismul a acordat o deosebită importanță psihologiei procesului somnului așa cum a explicat-o Freud“.

Se poate lesne imagina imensa dezamăgire pe care a trăit-o autorul acestor rânduri, scoase parcă dintr-un manual sovietic, de un trist conformism, când, numai peste câteva luni, va descoperi rigiditatea programelor literaturii și artei oficiale din Rusia. Și, mai ales, după ce va afla despre procesele politice și lagărele de muncă obligatorii puse sub sigla doctrinei marxiste. Repudierea comunismului de către intelectualitatea europeană va reprezenta, la sfârșitul anilor '30, un fenomen dintre cele mai semnificative.

Încă și mai amplu s-a manifestat acest proces în Statele Unite. În deceniul imediat următor încheierii războiului, mulți intelectuali americani tineri se întorceau de pe front cu sentimentul că în evenimentele recente din Rusia se pot desluși temejurile speranței într-o lume mai dreaptă. Unii dintre ei (Hemingway, Scott Fitzgerald, Dos Passos, Faulkner, de

exemplu) plecaseră în Franța ca voluntari, convinși că lupta împotriva Germaniei wilhelmiene însemna „lupta pentru libertate umană și pentru democrație”. Însăpăimântătorul spectacol al trupurilor sfărtecate de gloanțe, de exploziile obuzelor, al gazaților, al orașelor năruite le consolidase crezul pacifist; se întorceau acasă hotărâți să se consacre, cum scria Hemingway, „unei opere constructive care să contribuie la crearea unei societăți apărute de primejdiiile războiului”.

I-a întâmpinat, însă, o lume cu care le era foarte greu să se obișnuiască: nesfârșitele întinderi celebrate de versul whitmanian, fremătând de mari energii, se transformaseră, cum proclama titlul celebrului poem al lui T.S. Eliot, într-un *Tărâm al pustietății*. Cultura tradițională a Americii rurale lăsase locul unei civilizații a marelui oraș, civilizație a „dinaului”, a „motorului” și a „orașului-abator”, a „fabricii și a băncii, la fel de înrobitoare”, transformându-i pe oameni în „serii de numere”, în „ființe lipsite de personalitate”, așa cum avea să scrie, la sfârșitul deceniului, unul dintre cei mai reprezentativi poeți ai epocii, Archibald MacLeish. „Triumful banului și al dobânzii”, despre care scria Ezra Pound, va crea o nouă categorie de oameni, „oamenii

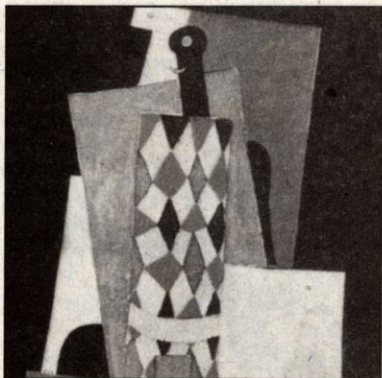
Joan Miró, Cartoful

găunoși”, personaje ale romanului din anii '20 și '30.

Intelectualii se despart de vise

Optimismul nemărginit al celor care se apropiaseră, în această vreme, de ideile comuniste se va stinge, însă, repede când tinerii scriitori și artiști care aderaseră la ele își

Pablo Picasso, Arlechin

vor da seama de realitatea înspăimântătoare ascunsă în spatele cuvintelor, de crimele săvârșite în Uniunea Sovietică. Evoluția prozei lui Dos Passos reflectă, probabil, cel mai exact această evoluție a ideilor politice ale unei părți însemnate a generației care se afirmase în deceniul al III-lea. De la *One Man's Initiation* – 1917, publicată în 1920, și *Three Soldiers*, din anul următor, până la cartea lui de călătorii din 1934, *In All Countries*, e străbătut un drum de-a lungul căruia

scriitorul își pierde iluziile din tinerețe și descoperă, îngrozit, o realitate încă și mai întunecată decât aceea care îl înfricoșase când asistase, imediat după război, la „dehumanizarea raporturilor umane din întreaga lume”. Mai ales după ce se va afla despre încheierea pactului Ribbentrop-Molotov din 1939, intelectualii se vor despartii de visele lor de odinioară, constatănd cu amară luciditate cât fuseseră de deșarte.

Fenomen ce se petrecuse, în anii '30, și cu unii dintre cei mai de seamă intelectuali germani care, în timpul gravei crize din deceniul precedent, își pusese războaiele naționale-socialiste. După venirea la putere a partidului lui Hitler, se retrăseseră îngroziți de barbaria noii guvernări și fuseseră aspru pedepsiți: marele poet Gottfried Benn, trimis să-și exercite profesia de medic la pavilionul

canceroșilor de la un spital de provincie, sculptorul și dramaturgul Barlach, una dintre cele mai proeminente personalități ale expresionismului european, primind din partea Departamentului Artelor o somație care-i interzicea să mai lucreze în vreun atelier de pe teritoriul Reichului: Barlach va muri, extenuat de sărăcie (a se citi, pur și simplu, *de foame*).

Se înțelege că, în asemenea împrejurări, mulți artiști și scriitori germani (printre ei, firește, importanți intelectuali evrei, alungați de persecuțiile anti-semite) se vor refugia, mai întâi la Paris, crezând în legenda Franței inexpugnabile, apoi în Statele Unite, ajungând, uneori, până în țările Americii de Sud. Ei purtau cu sine experiențele, îndelung sedimentate, ale expresionismului, cu toate consecințele lui stilistice și ideatice. Unii vor deveni profesori la diverse școli de artă americane, formând o nouă generație, receptivă la înnoirile artei europene din ultimele decenii. Ele se adăugau experimentelor descoperite încă de mult, din vremea celebrei *Armory Show*, organizată în 1913 în sălile armurării unei cazarme de pe Lexington Avenue, în New York. Era una dintre primele expoziții internaționale de artă; semnificația ei e sporită de faptul că se deschidea

Andy Warhol, Dick Tracy

într-o țară unde, până atunci, liniile definitorii ale evoluției artei erau determinate, mai ales, de conformarea la legile fundamentale ale tradiției figurativului.

Salvador Dali, Girafa în flăcări

Multă vreme, însă, modelul avangardei europene va fi înșușit de majoritatea artiștilor americani, la nivelul decorativului: „sincromismul“ sau „divizionismul“ reprezentau astfel de soluții ce interesau cu precădere latura tehnică a actului artistic. După venirea în America a unor influenți artiști europeni, în ajunul războiului și în anii marii conflagrații universale, și, mai cu seamă, după ce deveniseră profesori ai școlilor din Statele Unite, tinerii lor elevi ame-

ricani (și aproape toți pictorii și sculptorii importanți din această țară s-au format sub îndrumarea unor maeștri europeni stabiliți aici după 1933) au înțeles semnificațiile mai profunde ale mutațiilor formale din arta avangardei de la răsărit de Atlantic.

De pe la sfârșitul anilor '50, când acești tineri au ajuns la o deplină maturitate, centrul avangardei artistice se va muta, pentru multă vreme, de la Paris la New York. Marile curente ale picturii, sculpturii, gravurii s-au afirmat întâi aici: școlile expresionismului abstract de la New York și din Pacificul de Nord-Vest, *pop-artul* și *op-artul*, arta conceptuală și minimalismul au însemnat rezultatele unor sinteze operate în interiorul unei arte eliberate, sub impulsul influențelor europene, de pre-

judecățile și de complexe de inferioritate ale artiștilor americani din prima jumătate a secolului. Nume ca acelea ale lui Calder sau Jackson Pollock, Andy Warhol sau De Kooning, Oldenburg sau Arshile Gorky, de exemplu, vor fi menționate de istoria artei moderne din ultimele decenii la fel de des ca și acelea ale contemporanilor lor din Europa.

Brâncuși - augustul exemplu

Se cuvine, însă, o observație. De prin 1960, minimalismul american, acea artă care face apel la mijloacele minime de expresie, implicând trimeri metaforice la senzuri adesea obscure, s-a îndreptat spre tradițiile, atât de multă vreme ignorate sau minimalizate, ale viziunii ancestrale a indienilor americani. Era un proces care se desfășura paralel (și, în bună măsură, ca o consecință) cu accentele puternice pe care le căpătase mentalitatea americană, mai ales a tinerei generații. Un tragic proces de culpabilitate fusese adus în prim plan de mișcarea hippie care recurgea la detalii vestimentare, la felul în care își purtau părul, la traiul în aer liber, departe de lumea tehnocrației moderne. Era un omagiu închinat primilor locuitori ai Americii, civilizației lor atât de puțin cunoscute, semnificațiilor ascunse ale ritualurilor practice de ei.

Așa-numitele *earth-works* („artă a pământului”) din-

anii '70 și după aceea reprezentau o declarație energică împotriva comercializării obiectului de artă și actului de creație însuși, dar și o trimitere elocventă la misterioasele monumente clădite din pământ în bazinul lui Mississippi, de oamenii unor civilizații vechi de peste o mie de ani. Cine ar ține să colecționeze un șanț sau o movilă? Ce muzeu sau ce galerie ar putea să le includă în colecțiile lor? Dar această polemică se purta cu mijloacele specifice străvechii culturi amerindiene, instituind, astfel, o altă direcție a polemicii, de data aceasta cu păgubitoare prejudecăți, atât de larg răspândite de convențiile romanului popular și ale Hollywoodului, care fixaseră de mult cultura arhaică a Americii într-un capitol cu totul periferic al fenomenului artistic.

Se repeta, în felul acesta, o împrejurare de la începutul secolului, când avangarda europeană recurgea la sugestiile artei primitive. E greu să ne imaginăm viziunea grupului expresionist de la Dresda, de pildă, din primul deceniu al secolului, în afara sugestiilor preluate din arta neagră sau din aceea a arhipelagurilor Pacificului, sau pictura lui Picasso fără dramaticele simplificări din creația primitivă a Iberiei, sau sculptura lui Giacometti fără implicațiile directe ale artei etrusce, atât de puțin știute de cultura europeană. Sunt rare, e adevărat, cazurile când creația epocilor de demult a fost asimilată în semnificațiile ei cele mai adânci în arta modernă: Brâncuși e unul dintre aceste exemple au-

guste. La mulți dintre ceilalți, arta primitivă e preluată adesea ca un furnizor de sugestii exotice. Cam la fel cum unii artiști europeni au înțeles „arta pământului”, în linia tradițională a lui „uluți-l pe burghez” și nu în sensurile esențiale ale raporturilor cu lumea mitică a civilizațiilor amerindiene.

Suntem, e drept, prea aproape de toate câte s-au întâmplat în cultura acestui secol, ne lipsește necesara perspectivă pentru a schița unele concluzii. Orice încercare de acest fel e, prin firea lucrurilor, condamnată la superficialitate. Un singur lucru mi se pare, însă, clar: am trăit într-un secol care, fără să se deosebească, din acest punct de vedere, de predecesoarele sale, a încercat să tălmăcească în expresie artistică o trăire intensă, adesea tragică. Poate mai credincioasă decât altă cronică, arta secolului al XX-lea aduce mărturie nu numai despre succesiunea unor viziuni, a unor interpretări și a unor forme stilistice, ci și despre impulsurile mentale care le-au determinat, despre evenimentele ce au influențat o întreagă stare de spirit în care s-au creat tiparele artei moderne și postmoderne. O istorie capabilă să pună în lumină deopotrivă mutațiile formei și ale ideii artistice și raporturile reciproce cu lumea socială nu va fi niciodată ușor de realizat. Oricum, cu nimic mai ușor decât istoriile celorlalte secole, pentru care nu avem la îndemână decât mărturiile indirecte păstrate în biblioteci, arhive și muzee. ■

„Epoca Brejnev“ la final

La sfârșitul anului trecut, la Moscova, în Editura „Drepturile omului“, a apărut o carte de mare succes. Aparține unui publicist și analist rus de marcă, Roy Medvedev, și se intitulează Necunoscutul Andropov. Am preluat pentru cititorii noștri, într-o formă adaptată, un fragment din această lucrare, care ne introduce în culisele succesiunii politice la Kremlin.

LUPTA PENTRU TRON

ROY MEDVEDEV

Brejnev a sărbătorit în pat ziua de 1 mai a anului 1982. Serviciile secrete americane îl informaseră pe Ronald Reagan că la Plenara C.C. al P.C.U.S., fixată pentru luna mai 1982, Brejnev va părăsi probabil postul. Posibili succesori erau considerați: Cernenko, Kirilenko, Andropov și Ustinov. Pentru prima oară în aceste prognoze apăruse Mihail Gorbaciov (în vârstă de 51 de ani) ca personalitate politică de luat în seamă. Și totuși, dintre toți aceștia numai doi se impuneau: Andropov și Cernenko.

În ultimii ani de viață, Brejnev i-a acordat totală sa încredere lui Konstantin Cernenko, care îi stătea permanent alături. Îi pregătea documentele la Kremlin și la sediul partidului comunist, din Staraia Ploșciad, și aproape zilnic își informa șeful, aflat la reședințele sale din afara Capitalei. Când Brejnev, aflat la odihnă în Crimeea, primea – potrivit tradiției – lideri ai țărilor socialiste sau ai partidelor comuniste din țările occidentale, Cernenko era nelipsit de lângă secretarul general, cu mapa lui voluminoasă de hârtii sub braț.

Nu exista un candidat mai bun la succesiunea lui Brejnev, care să fie pe gustul mafiei din

Dnepropetrovsk și Moldova – respectiv al stufosului clan de prieteni și rude ale lui Brejnev, ce ocupau la sfârșitul lui 1981 vreo o sută de posturi în cadrul C.C. al P.C.U.S. Deși Cernenko trăia destul de modest, nu alerga după avere și nici după ranguri înalte și cadouri scumpe, el nu era numai omul de casă al „clanului Brejnev“, ci și unul dintre pilonii principali ai acestuia. Nu se bucura însă de sprijinul Biroului Politic și al Secretariatului C.C. al P.C.U.S. Nici de cel al cercurilor militare. În 1948, el fusese numit șeful unei secții a C.C. al P.C. (b) din Moldova și acolo îl cunoscuse pe Brejnev și se împrietenise cu el. Între 1950 și 1952 Brejnev condusese organizația de partid a acestei republici.

Ritualul sărutărilor

Întors la Moscova și ales în Secretariatul C.C., iar un an mai târziu în Biroul Politic, Brejnev și-a amintit de credinciosul lui Cernenko. A fost invitat la Moscova și numit șef al unui sector din secția de propagandă a C.C. al P.C.U.S. De altfel, în timpul lui Brejnev rolul aparatului de partid a crescut mult. Odată cu el Brejnev a adus la Kremlin o altă echipă.

În imagini: K. Cernenko – L. Brejnev – I. Andropov.

Lui Cernenko îi plăcea grozav să lucreze cu hârtiile. Era cinstit, muncitor, bun executant, elabora un mare volum de documente. Pentru Brejnev, căruia nu-i plăceau hârtiile, Cernenko era de înlocuit. Dar puțini erau cei care vedeau în el un om politic. Brejnev însă îi cultiva ambițiile personale. În 1971, Cernenko era membru al C.C. al P.C.U.S., în 1976 secretar al C.C., în 1978 membru al Biroului Politic. Îl reprezenta deseori pe Brejnev pentru că acesta, din cauza bolii, nu-și putea onora toate obligațiile pe care le incumba funcția.

După moartea lui Suslov, rolul de ideolog al C.C. al P.C.U.S. a început să-i revină lui Cernenko. El a preluat controlul asupra presei și propagandei, a convocat consfățuri pe teme de cultură și ideologie, a condus delegația P.C.U.S. la Congresul Partidului Comunist Francez, ceea ce însemna că preluase conducerea secției externe a C.C. al P.C.U.S. Pentru Occident a fost un semnal.

Totuși, Cernenko nu s-a putut impune în C.C. al P.C.U.S. Avea serioase probleme de sănătate, pe care le ascundea cu grijă. Îl chinuia o tuse sufocantă, avea o predispoziție spre răceli. Încă de la sfârșitul anilor '70, purta într-un buzunar lateral un inhalator miniatural cu aerosol, pe care, din când în când, îl ducea la gură. În timpul lui Brejnev, la întâlnirile membrilor Biroului Politic cu liderii țărilor socialiste și ai republicilor unionale, s-a instituit ritualul sărutărilor pe gură între bărbați. Andropov nu putea suporta acest ritual. După una dintre întâlnirile cu Țedenbal, bolnav, el a contactat o formă severă de gripă. Pentru Cernenko aceste sărutări erau pur și simplu distrugătoare. La mijlocul lunii martie 1982, el s-a îmbolnăvit, apoi boala s-a agravat și la sedința solemnă din aprilie, cu ocazia zilei lui Lenin, raportul C.C. al P.C.U.S. nu a fost prezentat de Cernenko, ci de Andropov.

Inhalând fumul plăcerii

În aprilie și la începutul lui mai 1982, I. Andropov, președintele KGB, avea o mare influență în secția ideologică a C.C. al P.C.U.S. Brejnev se afla tot în spital, Cernenko și Kirilenko erau și ei bolnavi. Încă de la începutul lui martie Brejnev îi spusese lui Andropov să se pregătească să treacă în activitatea de la C.C. În acest timp se lucra febril pentru Plenara C.C. din mai. Se hotărâse ca acest forum important să nu fie amânat, pentru că și așa se vorbea despre subreziența conducerii de la Kremlin. Asupra problemelor de cadru se căzuse de acord, ele trebuiau numai formulate „în litera legii“. Zilele lui Brejnev – care vorbea de-a foarte greu – erau numărate. Era clar și pentru medici și pentru cei din garda secretarului general. Membrii Biroului Politic s-au strâns cu toții la spital, pentru a dezbate iminenta Plenară din mai a C.C. al

P.C.U.S. „Ca aproape întotdeauna, în ultima vreme – își amintește șeful gărzii personale, Vladimir Medvedev – m-a rugat să fumez. «Fumează, Volodea...» M-am așezat lângă el, «I-am afumiat», el a oftat de plăcere, inhalând mirosul interzis. Apoi Brejnev s-a întors spre Tihonov, președintele Consiliului de Miniștri: «Nikolai, poate că ții tu raportul». Secretarul general nu se mai simțea fizic în stare să o mai facă.

«În nici un caz, Leonid Ilici, a răspuns Tihonov. Dvs. trebuie să o faceți. Problema aprovizionării – este ideea dv.» Brejnev s-a întors spre el. «Dar vezi bine în ce stare sunt. Mi-e greu să stau două ore la tribună». Într-un glas, toți cei prezenți au intervenit: «Veți găsi în Dv. forțe. Dv. trebuie să mergeți la tribună».

Peste câteva zile a avut loc Plenara. Era 12 mai. Secretarul general, abia reușind să se țină drept, a înaintat spre tribună. Raportul era monstruos de lung, iar raportorul nu rostea mai mult de jumătate din cuvânt. Pur și simplu molfăia din fiecare câte ceva.

A fost de răsul public, toată lumea s-a amuzat. Mie mi-a făcut milă. După ce a susținut raportul, Brejnev a fost dus înapoi, direct la spital».

Brejnev a ieșit din spital la o lună după Plenara C.C. și aproape direct a plecat la odihnă în Crimeea, unde a rămas până în septembrie. În lipsa lui, ședințele Secretariatului erau convocate de Cernenko. Într-o zi, Andropov a ridicat receptorul. Era Brejnev. „Cine conduce Biroul Politic?“, a întrebat el. „Cernenko ține ședințele“, a răspuns Andropov. „Atunci de ce te-am ales Secretar al C.C.?“, a întrebat Brejnev. „Acum tu trebuie să conduci toate aceste ședințe“. „Se schimbă puterea“ a adăugat Andropov, satisfăcut, după ce a pus receptorul în furcă.

Erau în discuție nu ședințele Biroului Politic – foarte rare în lunile de vară –, ci ale Secretariatului. Despre discuția telefonică dintre Brejnev și Andropov știa, cu siguranță, și Cernenko. Suporta greu promovarea lui Andropov. Între ei doi era o luptă surdă, de concurență. „Cernenko a încercat să-l izoleze pe Brejnev de contacte directe; adesea îi spunea că numai el poate să-l înțeleagă de la om la om, scrie Mihail Gorbaciov în volumul I al lucrării sale *Viață și reforme*. Nu «ierta» nimic pentru a-și întări pozițiile personale. Deși după Plenară Iuri Vladimirovici se mutase în biroul lui Suslov, nu fusese nominalizat să conducă Secretariatul C.C. Lucrurile au continuat așa până în iulie 1982, până la episodul care i-a pus pe fiecare la locul lui. De obicei, înainte de începerea ședinței, secretarii se strâneau într-o cameră, căreia noi îi spuneam «vestiar». Așa au făcut și de data asta. Când am ajuns eu, Andropov venise deja. A așteptat câteva minute, apoi, deodată, ridicându-se din fotoliu, a spus: «Suntem toți. Deci să începem». Iuri Vladimirovici a intrat primul în sala de ședințe,

s-a dus direct la locul președintelui și s-a așezat. Cernenko, urmărindu-l, s-a prăbușit literalmente într-un fotoliu aflat vis-à-vis de mine. «Lovitura de stat internă» s-a petrecut deci sub ochii noștri. Ea mi-a sugerat o scenă din *Revizorul*».

„Mafia peștelui” în dizgrație

În lunile de vară ale anului 1982, Andropov ținea deja în mâinile sale toate pârghiile puterii. Avea sprijinul lui D. Ustinov, A. Gromiko și M.

Gorbaciov. Împotriva acestei grupări erau K. Cernenko, A. Kirilenko, N. Tihonov și V. Grișin. Inegalitatea forțelor era evidentă pentru majoritatea înalților funcționari ai țării. O enormă influență asupra tuturor acestor oameni a avut „cădere” neașteptată a atotputernicului S.F. Medunov, care, în august 1982, a fost destituit din postul de prim-secretar al Comitetului Regional de partid Krasnodar și numit ministru adjunct la un minister recent creat: al industriei de legume și fructe.

Toate organele de justiție ale țării cunoșteau foarte bine corupția și abuzurile din regiunea Krasnodar. Mai mulți activiști de partid și funcționari fuseseră arestați încă de la sfârșitul anilor '70, când Procuratura U.R.S.S. instrumentase „afacerea peștelui” – abuzuri pe scară mare în producția și vânzarea de icre negre și specii scumpe de pește.

În afara speculei din țară, „mafia peștelui” făcuse contrabandă cu icre și pește peste granițe și depusese zeci de milioane de dolari în conturile băncilor din Occident. Sub conducerea locțiitorului procurorului general al U.R.S.S., V.V. Naidenov, fusese deconspirată „afacerea peștelui”. Îfele ei treceau dincolo de Medunov sau de ministrul Industriei Peștelui, Ișkov. Ajungeau la eșaloane mult mai înalte. Fără îndoială că I. Andropov, din funcția lui, urmărise atent activitatea Procuraturii U.R.S.S. și o ajutase, cu atât mai mult cu cât „mafia peștelui” ieșise în afara granițelor țării.

Dar marii ei capi nu căzuseră atunci. Ministrul Industriei Peștelui a fost scos la pensie – avea de altfel 70 de ani. Medunov a rămas însă în funcție.

Abia când Andropov a urcat o nouă treaptă în ierarhia de partid, Medunov a fost demis și i s-a intentat proces penal. Ceea ce a reprezentat o lovitură forte dată clanului Brejnev: Medunov era socotit unul dintre favoriții lui și făcuse fel și fel de servicii – multe dintre ele intime – multor lideri de la Moscova. În regiunea Krasnodar se aflau principalele stațiuni de odihnă de pe litoralul Mării Negre.

Îndepărtarea lui Medunov nu se făcuse fără acordul lui Brejnev, fie el și foarte bolnav. Vladimir Medvedev își amintește: „Într-o zi mă aflam în cabinetul lui Leonid Ilici, când l-a sunat

Andropov. Legătura s-a comutat de la receptor pe difuzor, așa că se auzea totul. M-am ridicat să ies din cabinet, dar Leonid Ilici mi-a făcut semn cu mâna să rămân. Iuri Vladimirovici îi raporta despre primul secretar al comitetului regional Krasnodar al partidului, Medunov. Îi spunea că organele de urmărire penală dispun de probe indubitabile că liderul de partid al Kubanului abuzează de autoritatea sa și că în regiune corupția este în floare.

Cu un an înainte de a muri, împreună cu cancelarul H. Schmidt, la Bonn

Ca de obicei, Brejnev aștepta o propunere concretă.

– Ce-i de făcut, deci?

– Să declanșăm procedura penală. Medunov să fie arestat și judecat.

Brejnev n-a răspuns mult timp, apoi oftând din greu, a spus:

– Iura, nu putem face așa ceva. Este conducătorul unei organizații de partid atât de mari, oamenii au crezut în el, și-acum îl arestăm. Treburile au mers bine în regiune. Pentru un om de rea-credință aruncăm anatema pe o regiune întreagă... Mută-l undeva cu prima ocazie, pe urmă mai vedem ce facem.

– Unde să-l mut, Leonid Ilici?

– Oriunde, pune-l ministru adjunct sau altceva...

Cu asta discuția s-a încheiat. Durase vreo zece minute.

Leonid Ilici era foarte amărât. Medunov, protejatul lui, îl înșelase. Brejnev nu pusese o clipă la îndoială că Andropov îi spusese adevărul. ■

(Va urma)

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

Avanpremieră editorială

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

• Antonescu îl
somează pe Sima • Ce
au discutat Hitler și Anto-
nescu? – un mister • Comuniștii stau
ascunși • Basarabia, Bucovina – o rană
deschisă • Cea mai mare nenorocire: pactul
Ribbentrop-Molotov

Publicăm alte fragmente din volumul III al Jurnalului politic datorat profesorului Ioan Hudiță, volum aflat în pregătire la Institutul European din Iași. Vom pătrunde în atmosfera ce domina opinia publică românească, în special cercurile din conducerea Partidului Național Țărănesc, în zilele imediat premergătoare declanșării rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941. Ne-a reținut atenția relatarea autorului despre întrevăderea pe care a avut-o cu însărcinatul cu afaceri al Uniunii Sovietice la București în ziua de 18 ianuarie 1941, întrevădere solicitată de diplomatul sovietic, prin intermediul comunistului Al. Mihăileanu. În contextul

în care, în ultimii ani, au fost puse în circulație o serie de documente care vorbesc despre implicarea unor servicii de informații sovietice în evenimentele din zilele de 21-24 ianuarie 1941 (vezi și Magazin istoric, nr. 1/1994). Să fi fost, această întâlnire mai mult decât un son-daj de rutină al diplomației sovietice cu privire la starea de spirit din cadrul celui mai important partid politic de opoziție din România aceluia moment? Până când vom dispune de documente mai clare nu putem răspunde la această întrebare.

Academician Dan BERINDEI

1941

Joi 16 ianuarie. Mare neliiniște în atmosfera Capitalei. Grupuri, grupuri de legionari, în uniforme lor verzi, aleargă grăbiți, pe jos sau în camioane. După fețele lor posomorâte, deduc că situația e serioasă și că n-au vești bune de la Berlin. Ajung pe la 11 la C. Mihăiescu, unde găsesc și pe Lupu. Mihăiescu

a aflat că Antonescu s-a reîntors ieri seară, dar nu știe nimic despre discuțiile avute cu Hitler; știe doar atât: că în cercurile legionare domnește mare neliiniște și că tensiunea dintre legionari și Antonescu n-a fost niciodată atât de mare. Lupu a văzut pe la 9 și ceva pe Dinu Brătianu și pe dr-ul Angelescu. Și ei sunt foarte neliiniștiți de încordarea dintre Antonescu

și legionari. Dinu Brătianu a aflat de la Gh. Brătianu, aseară târziu, că Antonescu s-a întors foarte bine dispus după discuțiile cu Hitler, care ține mult să fie liniște și ordine în țară. El ar fi căpătat „mână liberă” din partea Reichului, în caz că legionarii ar refuza să intre în legalitate. Ică Antonescu, de la care deține Gh. Brătianu aceste informații, i-a mai

spus că Antonescu „va soma în scris pe Sima să se încadreze loial în ordinea stabilită, amenințându-l că altfel despărțirea este inevitabilă”. Această informație pare verosimilă...

Seara avem musafiri pe vecinii noștri, soții Sfat și fetele lor. El a fost judecător

parte, a spus ea, în fața părinților ei, mi-ar cere să împușc pe tata, așa face-o fără un pic de ezitare”. „În cazul acesta, i-am spus eu, ridicându-mă în picioare, îți mulțumesc că m-ai prevenit și te rog ca pe viitor să nu mă mai frecvențezi”. Toată familia Sfat s-a sculat în

Dinu Brătianu a aflat că Antonescu s-a întors foarte bine dispus după discuțiile cu Hitler

la Huși și Galați; acum este pensionar. Soția lui este originară din Galați, dintr-o familie f. bună; el pare țigan de origine. A obținut locuința prin Ralea, pentru că a fost un timp judecător la Huși, unde i-a făcut diferite servicii. Știam mai de mult că este înfocat antisemit și că nu înghite pe Lupu. Azi aflu că este legionar înfocat, ca și fetele sale; cea mai mare, Sanda, este studentă la Litere, iar cea mai mică e elevă la Liceul „Julia Hașdeu”, în aceeași clasă cu Ioana. Pentru prima dată am discutat cu Sfat problema legionară. Fără nici o jenă a făcut apologia lor, a atacat violent pe Antonescu și a declarat că „f. curând” va avea loc „divorțul inevitabil” dintre legionari și general. În continuare, el m-a prevenit că „ar fi bine să mă astâmpăr și eu, căci am copii” și că „dacă Maniu și Lupu vor mai continua să se agite, se vor lua măsuri și în contra lor”. M-a surprins f. neplăcut această ieșire din partea lui Sfat. Dar ceea ce m-a indignat și mai mult a fost declarația fiicei sale, Sanda. „Dacă cuibul din care fac

picioare și a plecat fără să ne mai zicem bună seara! Milica și fetele noastre au rămas indignate. Din seara aceasta nu le vom mai da nici bună ziua, iar fetele noastre vor întrerupe orice raporturi cu Sanda și Oltea Sfat.

Vineri 17 ianuarie. Dejun la Continental cu Lupu, C. Mihăiescu, Hoiescu și Negrei. Se confirmă informația că Antonescu a trimis o scrisoare lui Sima în care i reproșează încălcarea angajamentelor luate de a respecta ordinea și-l anunță că pe viitor nu va mai admite nici o ilegalitate și nici o dezordine. Inspectorul Bungețeanu i-a spus lui Mihăiescu că ieri au avut loc consfătuiri, toată ziua, între Sima și prietenii săi apropiați și că, probabil, ei nu se vor supune cererii lui Antonescu. Deocamdată, ei au hotărât să ia contact cu cadrele lor din restul țării, folosind ocazia întrunirilor de duminică 19 ianuarie, când ele vor avea loc în toate capitalele de județ, fixate mai demult. Ziarele de azi anunță lista tuturor vorbitorilor de la centru: Chir-

noagă¹, P.P. Panaitescu, Făcăoaru sunt printre vorbitori. Subiectul pe care-l vor trata cu toții este acesta: „Lupta Germaniei și Italiei pentru instaurarea unei noi ordini europene”. Legionarii urmăresc să-și asigure și mai mult sprijinul lui Hitler și Mussolini, arătându-le că numai ei le sunt prieteni sinceri și nu Antonescu. Bungețeanu i-a mai spus lui Mihăiescu că Antonescu a dat instrucții speciale prefectilor de județe și comandanților de jandarmi să supravegheze de aproape aceste întruniri și discursurile care se vor ține. În București toate unitățile militare sunt în stare de alertă, iar ofițerii dorm în cazărmi.

Nu se știe încă despre cele discutate între Hitler și Antonescu. Cîrculă tot felul de versiuni. Bungețeanu crede că Antonescu s-a înțeles perfect cu Hitler, care are nevoie mai mult ca oricând de liniște și ordine... Mihăiescu se întreabă dacă, într-o astfel de situație, soldații ar trage în legionari, dat fiind faptul că mulți ofițeri tineri simpatizează cu mișcarea legionară. Negrei, Hoiescu și cu mine suntem siguri că armata e disciplinată și va trage fără ezitare... Lupu e f. abătut și face tot timpul. Către sfârșitul mesei, el se mulțumește să spună: „Numai banditul de Stalin e vinovat de vremurile cumplite pe care le trăim, căci dacă se înțelegea cu

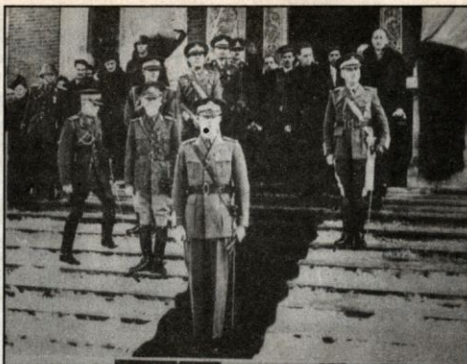
¹ Eugen Chirnoagă (1891-1964), chimist, profesor universitar, rector al Institutului Politehnic din București, simpatizant al mișcării legionare, ca și fratele său, generalul Platon Chirnoagă.

franco-englezii și nu cu nemții, ticălosul de Hitler n-ar fi dat foc Europei și ar fi crăpat poate până acum”...

Pe la 6 seara trece pe la mine, după un telefon, Al. Mihăileanu, pe care nu l-am mai văzut din august. El îmi comunică în mare secret că însărcinatul cu afaceri sovietic Lavrentiev ține neapărat

să mă vadă, fie la legatie, fie în altă parte... I-am spus lui Mihăileanu că nu-i pot da răspunsul până mâine la prânz. El e f. îngrijorat de situație: „Dacă legionarii ajung stăpâni pe situație, ei vor face o baie de sânge pentru a-și arăta devotamentul față de Hitler, zice Mihăileanu; prietenii mei s-au ascuns deja de câțva timp, unii dintre ei au plecat în provincie”. El mi-a spus că Sovietele știu

„precis” că Antonescu este definitiv înțeles cu Hitler și, că Lavrentiev stă „cu bagajele gata de plecare. Toată nădejdea noastră, a celor care am mai rămas în Capitală, continuă Mihăileanu, este în partidul d-stra”. Se plânge că Pătrășcanu și Constantinescu-Iași, „stau tot timpul ascunși, primul undeva pe Valea Prahovei, iar al doilea la Periș,

La început de an nou, 1941, la Sinaia: regele și generalul Ion Antonescu în fața mănăstirii Sinaia, după slujba religioasă...

unde soția lui, învățătoare acolo, îl ascunde pe la rudele ei”. Îi spun că Titel Petrescu e mult mai curajos; stă în București, vine des pe la Lupu și se arată gata oricând să se asocieze la acțiunea noastră în contra lui Antonescu și a statului legionar. El recunoaște că Titel Petrescu se bucură de multe simpatii printre muncitori, însă nu este deloc agreat de Moscova. „Acest lucru e în

atât față de Antonescu, cât și față de situația externă. Maniu e și el de acord, însă mă roagă să-i explic marea noastră decepție față de politica externă a Moscovei și crima care a făcut-o față de noi, în chestiunea Basarabiei și Bucovinei...”

La 12 m-am înțeles cu Mihăileanu să mă duc la Lavrentiev, la Legatia sovietică, la ora 5 după masă. M-a primit mai mult decât

amical. Îl cunoșteam din fotografiile apărute în ziare. După ce m-am așezat jos, el a mai rămas în picioare, cât timp m-a întrebat ce vreau să servesc; i-am spus că o cafea ajunge. A început prin a-mi spune că el cunoaște f. bine politica internă de la noi și este în curent cu rolul pe care-l joc eu și Lupu în Partidul Național-Țărănesc.

...primesc defilarea gărzii legionare (Ilustrația săptămânii din 5 ianuarie 1941)

„Știu, a continuat el, că și Maniu este pentru o politică de bune raporturi cu noi, însă el este mai naționalist și cu concepții sociale mai de dreapta ca d-stră”. I-am explicat că Maniu este un sincer democrat și că presa i-a făcut pe nedrept o

ralilor și pe cel al legionarilor. Între noi și legionari, am continuat eu, este o diferență ca între cer și pământ. Noi suntem democrați, iar ei totalitariști; noi suntem alături de Anglia, Franța, Statele Unite și toate democrațiile din lume, în timp ce

acesta să fim amenințați cu distrugerea noastră totală, dacă ne-am opune politicii sale. „Toată această nenorocire care s-a abătut asupra țării, d-le Lavrentiev, am continuat eu, are cauze mari, una, internă, politica nenorocită externă a fostului rege Carol II și alta externă și mai gravă, pactul Molotov-Ribbentrop, care i-a permis lui Hitler să dea foc Europei”.

Lavrentiev s-a lansat într-o lungă și încurcată istorie a împrejurărilor care au determinat pe Stalin să încheie acest pact cu Hitler. Baza argumentării sale a fost aceea că Stalin și Molotov se temeau ca nu cumva conservatorii englezi și francezi să se înțeleagă cu Hitler pe spatele Sovietelor. „Dar astăzi, când conservatorii englezi luptă singuri în contra lui Hitler și a lui Mussolini, i-am spus eu, mai poate cineva justifica pactul Molotov-Ribbentrop?” „Da,

atmosferă de om de dreapta; faptul că el a făcut în 1937 pactul de neagresiune cu Garda de fier s-a datorat nu concepțiilor lui de dreapta, ci numai interesului politic pe care-l urmărea, de a doborî în alegeri regimul dictatorial al fostului rege Carol și de a-l sili să se descopere în fața țării și să-și ia singur răspunderea guvernării, lucru care a fost obținut și Carol a fost obligat să abdice în septembrie trecut.

„Eu știu acest lucru, însă din 1937 și până în septembrie [1940], când a luat puterea dl. general Antonescu, prietenii d-lui Maniu au continuat să întrețină bune raporturi cu Garda de fier; desigur că au avut pentru aceasta aprobarea d-lui Maniu”. „D-stră uitați că în lupta contra lui Carol și a camarilei, legionarii erau aliații noștri, mai ales de când le-au fost ucși căpitanul lor și alte câteva sute de fruntași. În septembrie trecut, când Antonescu a reușit să debareze țara de acest nenorocit, el a avut pe lângă sprijinul nostru și al libe-

ei sunt cu Hitler și cu Mussolini; noi am fost totdeauna pentru raporturi de bună vecinătate cu Sovietele, pe când ei urmăresc distrugerea bolșevismului, alături de Hitler, de Mussolini și de japonezi”.

„Dar dl. Mihalache și prietenii săi apropiați sunt și ei de acord cu politica d-stră, în momentul de față?”, m-a întrebat Lavrentiev. „Câtă vreme stau în partid și nu demisionează, i-am răspuns eu, înseamnă că ei sunt de

Stalin și Molotov se temeau ca nu cumva conservatorii englezi și francezi să se înțeleagă cu Hitler

acord cu politica lui oficială; că unii dintre fruntașii noștri pot avea uneori și în unele chestiuni păreri personale, aceasta nu înseamnă că ei pot schimba politica imensei majorități a fruntașilor noștri”. I-am explicat, în continuare, că singura divergență care există între noi și grupul Mihalache, este teama lor că Hitler ar putea, strivind Sovietele, să ajungă stăpânul Europei și în cazul

a răspuns imediat Lavrentiev, astăzi toată lumea din Kremlin recunoaște că acest pact a fost o f. mare greșală, însă acei care au răspunderea lui trebuie judecați în funcție de împrejurările care au dus la semnarea lui”. N-am insistat asupra planurilor care și le făcuseră Stalin și Molotov, în caz că războiul dintre Hitler și franco-englezi s-ar fi prelungit ani de zile, ca în

1914, căci s-ar fi prelungit inutil discuția.

„Să trecem la prezent, a zis el; cum vedeți d-voastră, astăzi, problema relațiilor cu noi?”, m-a întrebat el. I-am răspuns că politica partidului nostru este fixată definitiv în circulara pe care noi am trimis-o organizațiilor noastre județene înainte de Crăciun și la care avem deja răspunsul lor. Toate cadrele noastre, inclusiv Mihalache și prietenii lui, sunt cu totul de acord cu politica noastră internă și externă. În interior, noi suntem în contra statului legionar, proclamat de Antonescu și de legionari, colaboratorii lui. Pe plan extern, am combătut tot timpul și combatem și azi orice alianță cu Hitler și Mussolini, pe care-i socotim de pe acum drept învinși. În caz că Hitler ar ataca Sovietele, noi suntem contra oricărei colaborări militare cu el, ci pentru tratative cu Moscova în vederea restituirii pe cale de negocieri a Basarabiei și Nordului Bucovinei. În caz că Moscova refuză, numai atunci s-ar pune cazul unei acțiuni militare din partea noastră, explicând Sovietelor că noi ne luăm dreptul nostru până la Nistru și Ceremuș și nu înțelegem să ne solidarizăm cu nici o politică imperialistă care urmărește distrugerea lor. Noi sperăm să avem raporturi de bună vecinătate cu poporul rus.

Lavrentiev mi-a spus, la sfârșit, că el cunoaște circulara noastră din decembrie, dar că, știind rolul pe care-l joc eu în partid, a finit

să mă cunoască și să afle din gura mea punctul de vedere al Partidului Național-Tăranesc în problema raporturilor cu țara lui. La plecare, i-am spus textual: „În iulie 1937 [corect 1936], Titulescu și Litvinov ajunseseră să semneze un protocol prin care Sovietele renunțau pentru totdeauna la Basarabia. El nu s-a realizat din cauza opoziției criminale a regelui Carol, lucru pentru care națiunea l-a detronat. Titulescu făcea atunci, ca tehnician în guvernul Tătărescu, politica externă a partidului nostru. Dacă Sovietele recunoșteau în

ășteptau Lupu și Ghiță Pop. După ce le-am povestit conversația avută cu Lavrentiev, s-au bucurat toți trei de faptul că ministrul sovietic a ascultat fără să protesteze tot ce i-am spus eu despre pactul Molotov-Ribbentrop și despre drepturile noastre asupra Basarabiei. Impresia mea este că Lavrentiev este și el convins de dreptatea cauzei noastre. Mi-a stat pe limbă, de mai multe ori, să-i sugerez lui Lavrentiev ideea ca Moscova să aibă inițiativa unor tratative cu Antonescu în chestiunea retrocedării Basarabiei și Nordului

**În caz că Germania ar ataca Sovietele, noi suntem
contra oricărei colaborări militare cu ea**

vara lui 1936 drepturile noastre asupra Basarabiei, pentru ce nu le-ar recunoaște și astăzi? Ca diplomat ce sunteți, am continuat eu, desigur d-stră nu-mi puteți răspunde și de aceea nu vă cer nici un răspuns; vă rog, însă, ca în raportul care-l veți trimite superiorilor d-stră referitor la conversația noastră, să treceți și întrebarea mea.”

Mi-a strâns mâna cu multă căldură, declarând că-i pare f. bine că m-a cunoscut și că i-a făcut „o deosebită plăcere” conversația „interesantă și sinceră” care a avut-o cu mine. A rămas să ne mai vedem. Vorbește bineșor franțuzește.

La ora 7.30 m-am dus întins la Maniu, unde mă

Bucovinei, ceea ce ar putea duce la încetarea oricăror relații cu Hitler și la fixarea neutralității țării noastre în caz de război germano-sovietic. Am găsit că era prea mult! Rămâne să-i sugerez acest lucru, cu altă ocazie, căci ne vom mai vedea. Lupu și Maniu sunt de părere să-i fac această sugestie, la prima ocazie.

Făcându-se târziu, fiind 9 trecut, Lupu l-a invitat pe Maniu să doarmă noaptea aceasta, împreună cu el, la profesorul Lupu. Maniu a acceptat, fiind prea târziu ca să se ducă la colonelul Sfetcu. Eu am trecut un moment pe acasă și am dormit la Mihai Ispasiu, în strada Stupinei. ■

(Va urma)

● În fața unui ci-
mitir de ȧancuri ● Răz-
boiul s-a sfârșit, dar
luptele continuă ● „Eu
nu înțeleg cum este la
voi!” ● Sărutând pă-
mântul țării

JURNAL DE FRONT

CONSTANTIN ISĂRESCU

Ultimele zile de război, autorul acestor însemnări inedite le trăiește pe câmpurile de bătălie din Cehoslovacia, unitatea sa luptând pe râurile Vah și Morava.

In seara zilei de 29 aprilie, R. 3D. (Regimentul 3 Dorobanți) execută recunoașteri în vederea forțării râului Vah, între Priles și Trenc Tepla, un râu de talia Oltului, cu viteza de scurgere a apei foarte mare.

În dimineața zilei de 30 aprilie, la ora 3.00, începe forțarea râului. Până s-a luminat de ziua, tot regimentul era trecut pe malul de vest. Trupele înaintază până la nord-vest de localitatea Nemscova, asigurând un cap de pod cu o adâncime de 5 km. Va fi astfel posibilă trecerea, la vest de râu, a celorlalte unități ale Diviziei 11 infanterie.

Dimineața zilei de 1 mai găsește R. 3D. în urmărirea inamicului, în spațiul dintre râurile Vah și Morava. Aici se încearcă organizarea unei apărări

pe Carpații Albi, aflați pe pă-mântul Moraviei. În jurul orei 14, avangarda Regimentului 3 Dorobanți-Olt pătrunde în orașul Brumov. Câțiva locuitori din oraș ne informează că inamicul încearcă să arunce în aer podul de cale ferată, ce traversa râul ce trecea prin localitate. Ei s-au ferit să conducă regimentul unde inamicul încerca să organizeze o nouă rezistență. Într-adevăr, în timp ce plutonul din avangardă, însoțit de locuitorii ce s-au oferit voluntari să ghideze regimentul înainta cu grijă, este întâmpinat cu foc de armă automată. După o scurtă orientare, subunitatea atacă și lichidează formația inamică, salvând și podul, care a fost deminat de pionieri. Unul din locuitori, care a dat prețioasele

informații și a ghidat acțiunea, a fost ucis în timpul declanșării atacului.

La vest de Brumov, inamicul a organizat o nouă linie de rezistență, care trebuia lichidată. În dispozitivul de atac a intrat și R. 3D., încă din seara zilei de 1 mai.

Atacul s-a declanșat în ziua de 2 mai dimineața, dar la circa o oră după pornirea la atac s-a primit ordin de la Divizia 11 infanterie ca R. 3D. să rupă lupta și să iasă din dispozitiv. Acțiune neobișnuită, deoarece asemenea operațiuni se soldează cu pierderi umane. Totuși, era un ordin de operații, care s-a executat, înregistrând doar rănirea unui sergent din compania de pionieri.

Eram în localitatea Brumov. Ieșirea din dispozitivul de atac,

s-a executat la ora 9. Se plănuia cartiruirea regimentului în această localitate, când ofițerul de legătură cu Divizia sosește și prezintă ordinul de operații.

Ordin de marș, cu pornirea imediată, stabilindu-se itinerariul acestei zile. În ordinul de marș erau prevăzute halte de 10 minute și 3 halte mari (de câte 1 oră) în 24 de ore, pentru servirea meselor, bucătăriile de companie pe roate, tratate de cai, funcționând și însoțind marșul.

Marșul a început la 2 mai ora 9 și a continuat conform planului respectând haltele în zilele de 3 și 4 mai, timp de 72 ore, non stop.

În seara zilei de 4 mai, R. 3D, a atins râul Morava în localitatea Uhersky Hradiste, pe care l-a trecut pe pod de vase în ziua de 4 mai ora 14.00.

După 3 zile și 3 nopți de marș continuu, epuizați, cu răni la picioare provocate de încălțăminte uzată, la Uhersky Hradiste ofițerul curier de la Divizia 11 infanterie a sosit cu ultimul ordin care prevedea: „Trecerea râului Morava și continuarea marșului pe direcția Uhersky Hradiste-Celcice, unde va înlo-

cui din mișcare o unitate blindată sovietică aflată în dispozitivul de atac și va continua atacul”.

Se cerea ceva peste restul puțințelor omeștești de care mai dispunea acest regiment. Locotenent colonelul Neacșu Constantin, comandantul R. 3D., a raportat la Divizie în ce stare de epuizare fizică se află ostașii, care în plus au și picioarele rănite de încălțăminte uzată. Ținând seama de faptul că urmează ca R. 3D. să înlocuiască o unitate sovietică angajată într-un dispozitiv de atac, apoi să continue atacul, a cerut ca pe această ultimă etapă de marș să se pună la dispoziția R. 3D., câteva camioane cu care să fie transportați ostașii.

Situația a fost apreciată și propunerea aprobată de Divizia 11 infanterie, care a pus la dispoziția R. 3D. camioanele Companiei 11 antiaeriană și un autoturism de teren.

Lăsând încărcarea oamenilor în camioane pe seama ofițerului cu operațiile din Statul Major al regimentului și a comandanților de batalion, comandantul R. 3D., locotenent colonelul Neacșu Constantin, însoțit de ofițerul cu infor-

mațiile din Statul Major al R. 3D., respectiv semnatarul acestor rânduri, au devansat grosul regimentului cu autoturismul de teren, pentru a lua legătura cu unitatea blindată sovietică ce trebuia înlocuită în localitatea Celcice.

În fața localității Celcice, ocupată de unitatea blindată sovietică, se afla, despărțită de o depresiune, la circa 700 m, localitatea Cehovice, unde inamicul își organizase rezistența. Aici erau concentrate puternice mijloace anticar, ce făceau localitatea invulnerabilă atacului cu blindatele sovietice K.V.1, K.V.2 și T. 34, care au fost distruse de tunurile anticar inamice. Depresiunea dintre cele două localități devenise un adevărat cimitir de tancuri sovietice.

În aceste condiții, trebuia înlocuită unitatea blindată sovietică de către R. 3D., care urma să atace direct, din mișcare.

Camioanele în care se îmbarcase regimentul în Uhersky Hradiste, cu viteză de deplasare inferioară vitezei autoturismului de teren, au ajuns în Celcice în dimineața de 5 mai, la ora 5, când a început înlocuirea.

Decorarea unor ostași români cu medalia Virtutea Militară; în p. 49: parada militară de la 23 august 1945 din Capitală

I namicul a sesizat mișcarea și a inițiat atacul. Doar cu mari dificultăți, acest atac a fost respins de dorobanții R. 3D., vlăguți de marșul non stop din cele trei zile premergătoare.

Ziua următoare, 6 mai, era duminică și a fost prima zi de Paști a anului 1945.

Am atacat dar... fără rezultate.

Se reia atacul pe direcția Cehovice-Prostejov, în zilele de 7 și 8 mai, dar rezistențele inamice fiind deosebit de puternice, apărarea localității Cehovice nu a putut fi ruptă.

Începuse să circule pe linia frontului zvonul că Germania nazistă acceptă capitularea necondiționată, ordinul urmând să intre în vigoare în noaptea de 8 spre 9 mai, orele 24.00.

În conformitate cu actul de capitulare, toate unitățile germane urmau ca la ora 24 să capituleze, depunând armele în fața unităților aliate cu care se aflau în contact.

În acest sens s-a primit ordinul: „Regimentul va forma o echipă de parlamentari, compusă din cinci persoane: trei care vorbesc limba germană și doi vorbitori de limba cehă. Această echipă va fi condusă de ofițerul cu informațiile și, la ora 24.00, va lua legătura cu unitatea inamică din față, pentru perfectarea capitulării. Echipa va purta un fanion alb și fiecare membru va avea o banderolă albă la brațul drept și la bonetă”.

În calitate de ofițer cu informațiile, mi-am format echipa și la ora 23.00 am ieșit din dispozitivul regimentului îndreptându-mă, prin țara nimănui (distanța dintre poziția amică și cea inamică), către Cehovice, unde presupuneam că se afla comandamentul inamic. Aș minți dacă nu aș recunoaște că înaintam cu destulă teamă.

În dimineața zilei de 9 mai 1945, R. 3D. a reluat mișcarea

spre Prostejov, prin Cehovice și mai departe.

L a 6 km în fața orașului Prostejov s-a primit, prin ofițerul curier al Diviziei 11 infanterie, ordinul marelui Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, în cadrul căreia a acționat permanent Armata 4 română, prin care se cerea „*Urmărirea și nimicirea inamicului, care nu s-a conforma condițiilor de capitulare*”.

Armata 4 română a reluat urmărirea inamicului în retragere, cu Corpul 2 armată în primul eșalon și cu Corpul 6 armată (în componența căruia intra și Divizia 11 infanterie) în eșalonul al doilea, pe direcția Praga.

După 4 zile de marș, în ziua de 12 mai 1945, încetează această acțiune. Și, în consecință, războiul se sfârșește și pe frontul de Est.

Divizia 11 infanterie se regroupează în zona Nove Mesto, instalând cartierul în localitatea Zubri.

R.3D. se regroupează în bivouac (corturi), în pădurea de conifere din localitatea Vojtehov, la 2 km de Zubri. Aici ne-a venit, din garnizoana Slatina, și fanfara regimentului.

Cele 27 de zile petrecute în bivouacul din pădurea de brad de la Vojtehov (13 mai-8 iunie 1945) au fost consacrate odihnei, curățeniei și... bunului trai, singurii solicitanți la efort fiind muzicanții, care trebuia să cânte, contribuind la reîncălcarea bateriilor, în vederea efectuării „drumului întors”.

Pentru contribuția personală la efortul și mărețele realizări ale celor 5 724 dorobanți, cu care R. 3D. a participat la desfășurarea celor relatate în acest jurnal de front, am fost distins pe parcurs cu: Ordinul Coroana României, clasa 5, în grad de cavalier, cu spade și panglică de Virtute Militară;

Ordinul Steaua României, clasa 5, în grad de cavalier, cu spade și panglică de Virtute Militară și frunze de stejar. Iar în bivouacul de la Vojtehov, am primit Ordinul Coroana României, clasa 4, în grad de ofițer, cu spade, panglică de Virtute Militară și frunze de stejar.

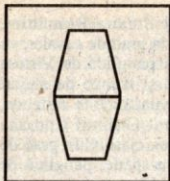
T ot în acele zile de bivouac, la 21 mai 1945, R. 3D. a sărbătorit avansarea comandantului său, până la acea dată locotenent colonelul Neacșu Constantin, la gradul de colonel, dar și trista despărțire de acest comandant priecut, stimat și iubit, deoarece a fost chemat în țară și numit comandant al Cercului Teritorial Sălaj, la comanda R. 3D. fiind trimis din țară colonelul Treștioreanu.

Schimbarea de comandă, de la 21 mai 1945, de la R. 3D., rămâne neînțeleasă, fiind socotită ca inoportună și generatoare de comentarii.

Pe mlaciletinantul Ieremiev Grigore, ofițerul sovietic de legătură de pe lângă regiment, care a ținut o deosebit de simțită și din cale-afară de frumoză alocuțiune, l-a scandalizat acest fapt, exprimându-se în final: „Florile și onorurile pe care acest brav Regiment le va primi din partea localităților dezrobite, prin care va trece la întoarcerea în patrie, nu este drept să fie primite de cineva care nu a participat nici măcar o zi la faptele de netăgăduit ale acestei unități! Eu nu înțeleg cum este la voi!”

[La 8 iunie 1945, regimentul a primit ordinul de afluire prin marș către țară. La 13 iulie 1945, ora 11.00 a ajuns la frontiera românească – n.r.]

Au fost aruncate în aer, în strigăte de „Ura!”, un regiment de bonete și, îngenunchind, fiecare am sărutat pământul Țării. Apoi, în acordurile fanfarei R. 3D., s-a încins Hora Unirii. ■

Colocvii Brâncuși

În anul 1967, avea loc la București și Târgu Jiu, Colocviul Internațional Constantin Brâncuși organizat în România. Luau parte critici și istorici de artă cușocuți, printre care unii dintre autorii primelor cărți despre marele sculptor: V.G. Paleolog, Petre Pandrea, Petru Comarnescu și Dan Hăulică, al cărui album realizat împreună cu fotografii Dan Grigorescu abia fusese publicat și Barbu Brezianu, care avea să publice mai târziu volumul său despre operele lui Brâncuși în România. Tot atunci, venea pentru prima oară în România Carola Giedion Welcker, autoarea primei cărți despre Brâncuși apărută în Occident la Neufchatel, în 1958, la un an de la dispariția lui Brâncuși. „Dacă vrei să rămânem prieteni, îi spusese sculptorul, să nu publici nimic despre mine în timpul vieții mele“. Participau de asemenea, istorici de artă de mare reputație, printre care Giulio Carlo Argon, succesorul lui Lionello Venturi ca profesor de istoria artei la Universitatea din Roma, precum și Marielle Tabard, care-și făcea primele arme la Muzeul Național de Artă Modernă din Paris, unde dirijează în prezent Atelierul și Arhivele Brâncuși.

De asemenea, Radu Varia care, în afara operei sale scrise despre părintele

sculpturii moderne, avea să fie, din 1991, inițiatorul și organizatorul procesului de restaurare în curs.

După acel prim Colocviu consacrat mai ales locului artistului în arta secolului, amintirilor personale, încercărilor de interpretare a mai urmat un Colocviu Brâncuși în anii '80, consacrat aceleiași problematici.

În zilele de 2 și 3 iunie 1999 la Târgu Jiu și București, prin grija Fondului Mondial al Monumentelor, a Băncii Mondiale și a Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși, a avut loc reuniunea specialiștilor în restaurări de metal și piatră, cu invitați din România, Europa și Statele Unite ale Americii, invitați să-și exprime punctul de vedere cu privire la alegerea metalelor, soluțiilor și materialelor ce urmează a fi utilizate la restaurarea efectivă ce va începe în lunile următoare.

Principalele teme de discuție au privit păstrarea sau nu a actualului stâlp central de susținere la *Coloana fără Sfârșit* și alegerea materialului de metalizare, bronz sau aluminiu. Specialiștii au inspectat elementele dezasamblate ale *Coloanei* și au consultat documentația științifică, urmând ca propunerile finale să fie supuse aprobării Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice. ■

Eminențe cenușii

**BARBU
ȘTIRBEY**

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Camarila regală – grupul de oameni aflat în preajma suveranului și care, fără a avea o anumită calitate oficială, influențează luarea deciziilor politice – a avut un rol important în istoria multor state. Cel mai semnificativ caz este acela al doamnei Du Barry care a devenit principalul sfetnic al regelui Ludovic XV al Franței, ea fiind considerată vinovată pentru criza care a dus la Revoluția din 1789, fapt pentru care a și sfârșit pe eșafod.

„O carte închisă“

În România, regele Carol I nu a acceptat implicarea unor persoane din preajma sa în activități politice; regina Elisabeta se putea ocupa doar de probleme culturale și caritabile, în timp ce principelui Ferdinand i se îngăduia să se dedice numai activităților militare.

Deși era în țară de două decenii și jumătate, în septembrie 1914, când a devenit rege, Ferdinand „era pentru cei mulți un necunoscut și un neînut în seamă, pentru câțiva o taină, aproape pentru nimeni o siguranță“ (N. Iorga). Însăși regina Maria aprecia: „Soțul meu era cel mai credincios urmaș al unchiului său, cel mai răbdător și cel mai ascultător moștenitor al lui, dar era pentru poporul său ca o carte închisă, nimeni nu știa ce dorea“.

În imagini: Barbu Știrbey (în mijloc), regele Ferdinand și regina Maria, ambii în costume mai puțin obișnuite.

Pe lângă lipsa de experiență politică, Ferdinand mai avea un handicap: timiditatea, defect fundamental pentru un lider politic. Toți cei care l-au cunoscut erau impresionați de solida lui cultură, în domenii variate: muzică, botanică, literatură, limbi vechi, chimie etc. Într-un cerc restrâns făcea o impresie excelentă, fiind un partener de dialog extrem de agreabil. Dar în public se inhiba, își pierdea șirul cuvintelor. De aceea prefera să evite festivitățile și întrunirile la care participa multă lume.

Pentru Ferdinand I viața de familie a debutat (după o aventură cu Elena Văcărescu) romantic. În decembrie 1892 s-a căsătorit cu principesa Maria de Edinburg, o tânără de 17 ani, extrem de frumoasă și fermecătoare. Dar în 1897, principele Ferdinand s-a îmbolnăvit de febră tifoidă, fiind la un pas de moarte. Și-a revenit cu greu, însă chipul său a căpătat înfățișarea unui bătrân, gârbovit și cu paloare nefirească a feței, pe care a păstrat-o până la sfârșitul vieții. Evident, nu mai putea face față „exigențelor” conjugale.

Principesa Maria nu era însă dispusă să-și „închidă viața” la 22 de ani. De aceea, a început să întrețină relații cu diversi bărbați, spre marea supărare a regelui Carol I, care a admonestat-o de repetate ori. În 1907, principesa l-a cunoscut pe principele Barbu Știrbey, pe care-l numea „prințul alb”, bărbat cu o ținută tipic englezească, elegant, manierat, discret. Din cei șase copii născuți de principesa Maria, cel puțin unul avea ca tată pe Barbu Știrbey. Este vorba despre principesa Ileana, care a fost copilul favorit al reginei Maria. Constantin Argetoianu nota: „La Curtea noastră, secretele alcovului erau secretele tuturor, și cu destrăbălata educație pe care o primise, în continua ei promiscuitate cu slugile, aflase și odraslele dinastiei istorioarele mai mult sau mai puțin pipărate pe care oamenii și le povesteau pe șoptite. Anecdota cu frageda Elisabeta [fiica lui Ferdinand] chemând pe mica Ileana la

fereastră cu cuvintele: «Vino iute, să vezi pe tatăl tău», ca să vadă pe prințul Știrbey coborând din automobil, a făcut pe vremuri înconjurul Bucureștilor”.

Legătura dintre Maria și prințul Știrbey a fost tolerată de Carol I și acceptată de principele Ferdinand. Interesant este că soția lui Știrbey, Nadeja, era încântată de prietenia dintre cei doi, o invita pe Maria la palatul de la Buftea, unde principesa rămânea adesea peste noapte. Nadeja nu credea că între soțul său și soția moștenitorului tronului ar exista relații intime, iar vorbele care-i ajungeau la ureche le considera simple bârfe, puse la cale de cei invidioși de faptul că între familia Știrbey și principesa Maria erau relații atât de apropiate. Nici fetele lui Știrbey nu credeau în „bârfe” și erau încântate de prezența fermecătoarei prințese la palatul de la Buftea.

Omul de bine

Probabil pentru a „localiza” escapadele extraconjugale ale principesei Maria, Carol I l-a numit pe Barbu Știrbey, în 1913, în funcția de administrator al Domeniilor Coroanei Regale. Știrbey era un gospodar priceput, iar afacerile sale erau un model pentru toți românii. Astfel, oficial, Barbu Știrbey putea să vină oricând la Palat, fără a trezi bănuieli. Cum principele Ferdinand era mare amator de discuții, pe cele mai diverse teme, a găsit în Știrbey un interlocutor extrem de util, dispus să asculte și să stea ceasuri în șir la o cafea sau la un pahar cu whisky pentru a „diseca firul în patru”. Dar mai ales să discute politică, domeniu pe care regele Carol I îl interzicuse moștenitorului Coroanei. Aici Barbu Știrbey era imbatabil, cunoscând foarte bine realitățile din țară și sugerând modalități concrete de acțiune.

Barbu Știrbey mai avea un foarte mare avantaj: era cunoscut de Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal. Acesta era un om politic de excepție, cu o viziune foarte clară asupra evoluției istorice

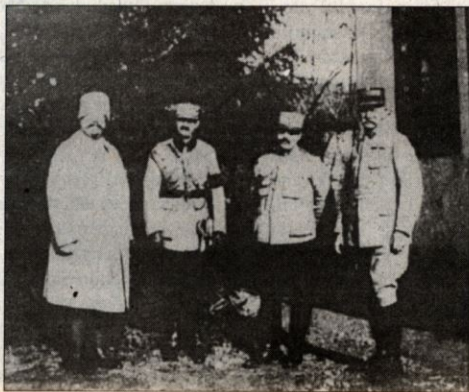
a poporului român și a direcțiilor spre care trebuia să se îndrepte, era convins de rolul familiei Brătianu și considera că avea „misiunea” de a duce mai departe moștenirea lăsată de tatăl său Ion C. Brătianu, care-și legase numele de revoluția de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, aducerea prințului străin în 1866, obținerea independenței în 1878 și proclamarea Regatului în 1881. Fiul acestuia, I.I.C. Brătianu avea și un excepțional talent de „manevrier politic”, întrucât știa – cum aprecia N. Iorga – să aplice ingineria (meseria sa de bază) la politică. În 1913, când Barbu Știrbey (cumnatul său) fusese numit administrator al Domeniilor Coroanei, I.I.C. Brătianu lansase o campanie decisivă în favoarea reformei agrare și a celei electorale, în care vedea cheia evoluției României pe calea progresului și liberalismului, a făuririi unității naționale și statale. Deși Carol I a fost, inițial, foarte reticent la ideea reformelor, Brătianu a reușit, cu mult tact și perseverență, să-l convingă pe „bătrânul rege” să le accepte, astfel că președintele P.N.L. a fost numit, în ianuarie 1914, șeful guvernului, după care a organizat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Barbu Știrbey avea din partea lui Brătianu „misiunea” de a-l convinge pe principele Ferdinand că reformele erau absolut necesare, astfel ca la urcarea sa pe tron să le susțină.

Ferdinand, care în timpul multelor manevre militare

la care participase cunoscuse viața reală a țaranului român, a împărtășit punctul de vedere al lui Brătianu, susținut cu convingere și de Știrbey. Un alt domeniu important în care Ferdinand a fost influențat de Brătianu prin Știrbey era acela al atitudinii față de taberele aflate în război, începând din iulie 1914. Cu Carol I era foarte greu să se ajungă la un punct de vedere comun; suveranul era convins că Germania va câștiga războiul. El a vrut ca România să-și respecte semnătura pusă pe Tratatul din 1883 cu Puterile Centrale. Cu multă greutate, la Consiliul de Coroană din 21 iulie 1914 (*Magazin istoric*, nr. 1/1976, 12/1983), Carol I a acceptat punctul de vedere exprimat de marea majoritate a participanților și anume ca România să rămână neutră. Această decizie a considerat-o ca pe o înfrângere personală și a avertizat că „se face o mare greșală” prin neintrarea României în război alături de Puterile Centrale. Munca de „lămurire” dusă de Știrbey și principesa Maria nu părea să dea rezultate în privința principelui Ferdinand; el era german, nu ieșea din cuvântul regelui Carol I, nu credea în victoria Antantei. Iată pentru ce, atunci când, la 28 septembrie

1914, a depus jurământul în calitate de rege al României, a declarat că va fi „un bun român” (*Magazin istoric*, nr. 4/1998), deputații și senatorii l-au ovationat îndelung. Aceste cuvinte exprimau ideea că el nu se va opune sentimentului național, care atunci era precumpănitor în favoarea luptei împotriva

Știrbey (al doilea din stânga), în uniformă de colonel, în octombrie 1916 la Peris, la Marele Cartier General Român, împreună cu generalul Berthelot, col. R.R. Rosetti și col. Vouillemont

Puterilor Centrale, pentru eliberarea Transilvaniei și Bucovinei și unirea lor cu patria mamă.

În timpul lui Carol I la Curte domnea o atmosferă sobră, solemnă, de o rigiditate dusă la extrem. Regele nu zâmbea, nu accepta glume, era de o punctualitate „nemțească”, întindea celui chemat în audiență un singur deget, iar ca o favoare deosebită două degete, se așeza ultimul la masă și pleca primul. Totul era calculat și se desfășura după un ceremonial riguros. Noul rege, Ferdinand I, nu ținea la „etichetă”. Pictorul Costin Petrescu nota: „În locul unui deget ti se întindea azi o mână întreagă, care zguduie cu frenezie brațul poftitului, căruia i se prezintă un scaun, o țigară, un pahar, o glumă, un răs deschis”. C. Argetoianu relatează că în calitate de ministru, după ora de lucru cu regele Ferdinand, a fost reținut la masă: „După dejun luam cu toții cafeaua la iarbă verde, lângă castel [Peleş], «în familie». Prințul Carol trăgea picioare în posterior prințului Nicolae, care chirăia ca din gură de șarpe; era, ca să zic așa, un «rit», la care viitorul prinț răzvrătit n-ar fi renunțat pentru nimic în lume. Prințesa Elisabeta își plimba ochii pe cer, Mignon era ținută «tachinărilor» fraților ei, iar regele, regina și Mișu [ministrul Casei Regale] și cu mine depănam fel de fel de subiecte”.

Spre deosebire de înaintașul său, Ferdinand I s-a arătat receptiv la sfaturile celor din preajmă, din rândul cărora s-a detașat prințul Barbu Știrbey. Cunoșcând îndeaproape situația politică, în calitate de ministru în guvernul prezidat de I.I.C. Brătianu, I.G. Duca avea să scrie: „Spre fericirea ei [a reginei Maria] și a țării, când regele Ferdinand a urcat treptele tronului, în preajma lor se afla un om de bine. Acesta avea asupra regelui ca și asupra reginei o influență atotputernică și, de fapt, în tot cursul crizei din care a ieșit întregirea neamului românesc, el a fost adevăratul suveran al României. Acesta a fost Barbu Știrbey... Într-o țară de vorbăreți nu am

cunoscut un om mai tăcut, într-o societate preocupată să facă efect, nu am văzut om afectând o mai mare modestie și, aș zice, o mai perfectă neînsemnată a propriei persoane. Și, totuși, sub această banală înfățișare se ascundea o nespus de interesantă personalitate, o inteligență pătrunzătoare, o excepțională abilitate și o mare ambiție”. Era un om care prefera „întunericul luminii”, un maestru al combinațiilor politice: „La el nimic nu era întâmplare sau improvizatie. Totul era multă vreme întors, sucit, gândit, răsgândit”. De aceea, când regele îi cerea un sfat, Știrbey era întotdeauna pregătit, etalând argumentația cea mai convingătoare.

A dat un rege țărănilor

Alături de regina Maria, Barbu Știrbey a avut un rol esențial în a-l convinge pe regele Ferdinand că trebuia să renunțe la gândul că România trebuia să intre în război alături de Puterile Centrale, demonstrându-i „matematic” că Antanta va ieși biruitoare. De asemenea, i-a inoculat ideea că suveranul nu putea să fie împotriva „instinctului național”, ci din contră, să fie promotorul și expresia voinței poporului în fruntea căruia se afla. Așa s-a ajuns ca în ședința Consiliului de Coroană din august 1916 regele Ferdinand să se pronunțe pentru intrarea în război alături de Antantă. Pentru a lua o asemenea decizie, Ferdinand s-a „învin” pe sine și a părăsit sala în care a avut loc ședința „cu ochii plini de lacrimi”.

În timpul războiului, Barbu Știrbey a fost alături de familia regală, în refugiul de la Iași. Izbucnirea revoluției în Rusia și înlăturarea țarismului, în martie 1917, au avut un puternic ecou asupra ostașilor ruși de pe frontul din Moldova. Pentru a preveni o eventuală „contaminare” a ostașilor români, în covârșitoare majoritate țărani, regele Ferdinand a fost sfătuit de Știrbey și

Brătianu, de N. Iorga și regina Maria să adreseze ostașilor un mesaj prin care să promită înfăptuirea reformelor. Textul a fost redactat de Barbu Știrbey și a avut o primire entuziastă, contribuind la calmarea spiritelor, dar și la creșterea popularității regelui. După ce hotărâse intrarea în război, devenind „Ferdinand cel Loial“, acum, în primăvara lui 1917, și-a căpătat și apelativul de „regele țărănilor“.

După ieșirea Rusiei din război, în noiembrie 1917, România a trebuit să pornească pe calea păcii separate cu Puterile Centrale. Ca o ironie a soartei, pacea s-a negociat în castelul lui Barbu Știrbey de la Buftea și a fost semnat în Palatul Cotroceni din București.

Prima parte a anului 1918 a fost nefericită pentru Știrbey și din punct de vedere personal. Regina Maria l-a abandonat, găsindu-și „iubirea vieții sale“ în persoana canadianului Joe Boyle. Totuși, anul 1918 s-a încheiat în mod fericit pentru români, inclusiv pentru Știrbey. La 27 martie Basarabia s-a unit cu România, apoi, la 28 noiembrie s-a unit Bucovina, iar la 1 decembrie, prin unirea Transilvaniei, s-a constituit statul unitar național român.

Barbu Știrbey a avut marea satisfacție de a intra triumfal în București în ziua de 1 decembrie, făcând parte din suita regală, deși nu avea o calitate oficială (din cortegiul regal nu au făcut parte două personalități de marcă: I.I. C. Brătianu și Alexandru Averescu).

În condițiile votului universal și ale multiplicării partidelor politice, situația lui Barbu Știrbey a format obiectul multor critici. O bună parte a presei și liderilor noilor partide cereau abandonarea politicii de culese și luarea în considerare a voinței poporului, exprimată la urne. În acest context, regina Maria a ținut să consemneze „pentru istorie“ rolul lui Barbu Știrbey. Ea nota la 20 noiembrie 1919: „El ne-a fost cel mai credincios prieten și cel mai apropiat colaborator al meu. Ne-a ajutat să construim România Mare, împreună am dus luptele, ne-am zbatut și am mers înainte, eu singură știu cât de mare a fost participarea lui, deși numele lui nu va figura în istorie, cu excepția acestor pagini, dacă vor fi vreodată citite. Dar aici scriu clar în cuvinte hotărâte: Nando [Ferdinand] și cu mine nu am fi unde suntem dacă Barbu Știrbey nu ar fi stat alături de noi așa cum a stat, devotat, atent, inteligent, plin de tact, lipsit de egoism. Nu a luat niciodată un bănuț de la noi pentru munca pe care a făcut-o; el a făcut-o pur și simplu din devotament, de aceea nu a eșuat niciodată, a stat întotdeauna alături de noi la bine și la rău, cu sânge rece în mo-

mente de panică, hotărât când trebuia să dea un sfat dificil“. Regina Maria încheia aceste aprecieri cu cuvintele: „Probabil țara nu va ști niciodată ce a făcut el pentru ea, pentru că este un modest, care a lucrat pentru gloria regelui său și nu pentru a sa“.

Capela palatului de la Buftea

Barbu Știrbey a continuat să fie o „eminență cenușie” și după 1918. Nu a luat în seamă atacurile presei și ale unor politicieni, nici chiar „infidelitățile” reginei Maria; a lucrat pe tăcute, fiind mereu în preajma regelui și influențându-l în luarea deciziilor. Suveranul nu agrea luptele politice și mai ales demagogia noilor partide, nu avea încredere în liderii apăruiți „peste noapte”, ca urmare a votului universal. Știrbey a avut un rol important în a-i cultiva ideea că regele trebuie să se bazeze pe oameni cu experiență și pe partide solide, care și-au dovedit capacitatea de-a lungul timpului. Astfel, Ferdinand I a fost convins că singurul om politic în care putea să aibă deplină încredere era I.I.C. Brătianu, iar partidul cel mai puternic era P.N.L. Regele era convins că Brătianu reprezenta „zodia bună a României”. La un moment dat, în ianuarie 1922, regele Ferdinand a mărturisit: „Vrajba înveninată dintre partide, ca și toți de aici [de la Curte] mă silesc să nu mă pot sprijini decât pe un singur om: pe Ion Brătianu”.

Autoexilat, nu învins

Pe de altă parte, principele Carol nu vedea cu ochi buni rolul dominator al lui Brătianu, prezența lui Barbu Știrbey la Curte și influența pe care acesta o exercita asupra suveranilor. Principele moștenitor și-a exprimat deseori hotărârea de a-l înlătura „pe acest Iago”, care se complăcea în situația de „amant fidel” al reginei Maria și care-l „încătușase” pe regele Ferdinand. Tentativa principelui moștenitor de a „elibera” instituția monarhică de sub dominația lui Brătianu, care îl folosea eficient pe Știrbey ca instrument, s-a bucurat de simpatia partidelor politice antiliberale.

Actul înlăturării principelui Carol din rândul familiei regale – după ce acesta renunțase de trei ori, în 1918, 1919 și 1925,

la prerogativele sale – a fost receptat de opoziție ca fiind rezultatul manevrelor de culise, puse la cale de I.I.C. Brătianu, regina Maria și Barbu Știrbey. De aceea, la 4 ianuarie 1926 – când Parlamentul a dezbătut legile prin care principele Carol era înlăturat din rândul familiei regale, iar ca moștenitor era proclamat fiul acestuia, principele Mihai, în vârstă de 5 ani – opoziția a scandat: „Jos Brătianu!”, „Jos Știrbey!”. Din ostilitate față de Brătianu și de Știrbey, o bună parte a opoziției s-a solidarizat cu Carol, deși hotărârea acestuia de a-și părăsi familia și a rămâne în străinătate cu Elena Lupescu era greu de acceptat.

În primăvara anului 1927 s-a aflat că regele Ferdinand suferea de cancer. Se pare că Barbu Știrbey, simțind că domnia regelui Ferdinand se apropia de sfârșit, și prin urmare, și rolul său de prim sfetnic neoficial avea să înceteze, a dorit să ocupe o funcție publică, recunoscută ca atare. Este motivul pentru care, la 4 iunie 1927 a acceptat solicitarea lui Ferdinand I de a forma un guvern de „uniune națională”. Cu experiența pe care o avea, Barbu Știrbey a reușit ca în doar câteva ore să formeze un asemenea cabinet, în care intrau reprezentanții celor două mari partide aflate într-o acerbă dispută politică – P.N.L. și P.N.Ț. Vestea formării unui asemenea guvern a fost primită cu stupoare de opinia publică, întrucât se știa că Știrbey era amantul „tradițional” al reginei Maria și „omul de casă” al lui Brătianu. Mihail Manoilescu scria: „Instalarea în fruntea guvernului a lui Știrbey, care nu apăruse până atunci în față în viața publică – după cum într-o casă decentă nu apar niciodată la vedere pe un balcon anume obiecte de întrebuințare intimă – constituia nu numai o culme a lipsei de pudoare, ci și o culme a imprudenței politice. Toată lumea – și chiar unii liberali la care bunul simț învingea sectarismul de partid – socoteau îndrăzneța afișare a lui Barbu Știrbey în clipa în care bunul rege își trăia ultimele zile, drept o impietate.

Din ce întunecată și apocaliptică tragedie shakespeariană putuse scoate Ionel Brătianu acest scenariu de groază, în care agonia soțului trebuia să fie prezidată de trufia învingătoare a prietenului!"

Guvernul Știrbey s-a menținut numai două săptămâni (5-20 iunie 1927), după care frăiele puterii au fost preluate de I.I.C. Brătianu. Pentru Știrbey însă, fusese suficient, el putând apare de acum înainte public în calitate de „fost președinte al Consiliului de Miniștri“.

Moartea regelui la 20 iulie 1927 a însemnat încheierea rolului de „eminentă cenușie“ a lui Barbu Știrbey, întrucât Regența nu avea nevoie de „serviciile“ sale. Această instituție era un simplu decor, folosit de guvernanți: mai întâi de I.I.C. Brătianu, apoi de Iuliu Maniu. Lipsa de prestigiu și de eficiență a Regenței, precum și deteriorarea situației economice și politice au alimentat curentul carlist, mulți văzând în „restaurație“ o șansă de redresare a țării.

Venirea lui Carol în țară și urcarea sa pe tron, la 8 iunie 1930, a marcat pentru Barbu Știrbey începutul unei perioade extrem de dificile. Carol îl ura și căuta un pretext pentru a-l aresta. În acest scop, a cerut șefului Serviciului Secret de Informații să-l urmărească pentru a-l surprinde „complotând“ împotriva dinastiei. Știind care erau sentimentele și intențiile noului rege, Știrbey a plecat din țară, stabilindu-se în Elveția. Când revenea acasă

nu discuta cu nimeni probleme politice, chiar atunci când era provocat de agenții lui Carol II.

Barbu Știrbey a reintrat în atenția publică în martie 1944, când a purtat tratative la Cairo, în vederea încheierii unui armistițiu cu Națiunile Unite, și apoi, în septembrie 1944, când a făcut parte din delegația română care a semnat la Moscova armistițiul cu Națiunile Unite. Numele său a fost vehiculat la începutul lunii martie 1945, ca un posibil candidat pentru funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Un an mai târziu, 1946, a încetat din viață.

Rolul său politic major se încheiase în 1927. Timp de 13 ani, cât a domnit Ferdinand I, Știrbey a fost „stâlpul“ camarilei regale. A lucrat în culise, a manevrat cu dibăcie, nu pentru folosul său personal, ci pentru rege și Ion I.C. Brătianu, cumnatul său.

Cel mai adesea membrii camarilei își urmăreau mai ales propriile interese, profitând de influența pe care o exercitau asupra șefului statului. Din acest punct de vedere, Barbu Știrbey a fost o excepție. Era suficient de bogat, avea o ținută demnă, se simțea mândru de ascendența sa

princiară, astfel încât s-a „mulțumit“ să fie sfătuitorul regelui Ferdinand și aman-tul reginei Maria. I-a plăcut jocul politic din culise și a avut un rol important în evoluția României, punând în umbră mulți lideri de partid și miniștri. ■

22 iulie 1927: Regența depune jurământul

În noaptea de sâmbătă 30 decembrie 1933, la Sinaia, a fost emis Decretul Regal pentru instituirea stării de asediu. Articolul IV, punctul C al acestui decret, semnat de regele Carol II și contra-semnat de Constantin Angelescu – prim ministru, de Ion Incepu – ministru de Interne și de Victor Antonescu – ministru de Justiție, acorda autorităților militare dreptul „de a cenzura presa și orice publicațiuni, având dreptul de a împiedica apariția oricărui ziar sau publicațiune, sau numai apariția unor anumite știri și articole”.

În aceeași noapte, dezvoltând prevederile Decretului Regal, un Jurnal al Consiliului de

Ministri proclama starea de asediu în București, precum și în câteva mari orașe și extinderea cenzurii în toată țara.

Legitimize de art. 128 al Constituției din 1923 și ratificate printr-o lege din 10 martie 1934, aceste măsuri au fost determinate de odiosul asasinat săvârșit de un grup de legionari pe peronul Gării Sinaia, căruia i-a

căzut victimă I.G. Duca, președintele Consiliului de Miniștri în exercițiu.

Regele Carol II avea să se folosească de aceste prevederi în anii următori pentru a exercita controlul asupra știrilor nefavorabile lui și camarilei sale publicate în presa străină.

IOAN COMȘA

În una din primele zile ale lui ianuarie 1934 a luat ființă în Capitală Serviciul Cenzurii Militare C.2A. [Corpul 2 armată].

Detășat de la Regimentul 2 Vânători de Gardă nr. 9 (unde îmi făceam stagiul militar ca teterist) la Serviciul Cenzurii Militare C.2A., am lucrat aici între 20 ianuarie și 15 decembrie 1934 (de fapt, lăsat la vatră la 1 noiembrie 1934, la cererea serviciului respectiv, am continuat să activez până la jumătatea lunii decembrie 1934). Am avut, astfel, prilejul să cunosc unele aspecte ale conducerii, organizării și funcționării acestei instituții. Îmi propun să consemnez amintirile ce mai păstrez despre toate acestea.

Încep însă cu prologul. Cu îngrijorarea și nedumerirea de care am fost cuprins în acea posomorâtă și geroasă dimineață de ianuarie, când, chemat la comandant, acesta mi-a ordonat:

– Predai imediat efectele la magazine, îmbrăci hainele civile și dai fuga la Corpul 2 armată. Acolo te prezinți la colonelul Mazarini.

Îngrijorarea și nedumerirea au crescut și mai mult după ce,

tot fără nici o explicație, colonelul Mazarini m-a expedit mai departe:

– Te duci glonț la Poșta Centrală, la generalul Cățoiu, comandantul militar al Poștei.

Aici, în sfârșit, îngrijorarea și nedumerirea mea s-au risipit. După ce m-a întrebat dacă știu englezește, generalul Cățoiu și-a chemat ofițerul de ordonanță, căruia i-a spus:

– Mergi cu el și-l predai căpitanului Atanasie, la Biroul cenzurii presei străine.

Zis și făcut. După ce a schimbat

câteva cuvinte cu căpitanul, ofițerul de ordonanță mi-a făcut semn să mă apropiu. Jovial, căpitanul magistrat Atanasie mi s-a adresat:

– Bine ai venit, băiete. De acum încolo lucrezi aici. Ai să citești publicațiile de limbă engleză. Măine o să primești instrucțiunile necesare.

A doua zi, la prima oră, am făcut cunoștință cu cei doi adjuncți ai căpitanului Atanasie: un civil – Aurel Constantinescu și un militar – locotenentul Aurel Ștefănescu, detașat de la un regiment de transmisiuni. Aceștia mi-au pus în vedere că datorită ce-mi revine constă în a parcurge zilnic, urgent și cu maximă luare aminte, presa de limbă engleză sosită prin poștă, cu scopul de a repara și semnaliza orice referiri la regele Carol II, la Elena Lupescu, la Garda de fier și la Corneliu Zelea Codreanu. De asemenea, m-au informat că în fiecare dimineață unul dintre noi este delegat la serviciul de cartare, pentru ca – împreună cu funcționarii Poștei, ai Siguranței și ai Direcției Vămirilor – să fie de față la deschiderea sacilor cu ziare și corespondență sosiți peste noapte din străinătate. Tot de la ei am aflat că serviciilor poștale le este strict interzis să distribuie ziarele sau publicațiile străine înainte de a fi primit încuviințarea cenzurii presei străine.

Apoi, până să vină de la cartare exemplarele din presa zilei

Personalul cenzurii presei străine în curtea interioară a Poștei Centrale (azi Muzeul Național de Istorie)...

pe care urma să le cercetăm, am stat de vorbă cu fiecare dintre cei zece-cincisprezece noi camarazi, detașați și ei de la diverse unități, unii pentru presa franceză, alții pentru cea germană și austriacă, cea italiană, maghiară și elenă. Țin minte și numele câtorva: Bischof, Calavrezo, Gruber, Popescu-Prundeni, Sanft.

Am aflat de la ei că Serviciul Cenzurii Militare C.2A. este subordonat Ministerului de Interne, în a cărui clădire își are sediul și că este condus de doi distinși magistrați militari: colonelul Ion Pella și maiorul Eduard Konya.

Când am primit un maldăr de ziare de limbă engleză, până atunci necunoscute mie, am pus capăt conversației și m-am așternut pe treabă. Am parcurs coloană după coloană, rubrică după rubrică și titlu după titlu, cele câteva sute de pagini pe care le însumau cotidienele britanice (*Times*, *Manchester Guardian*, *Daily Mail*, *Morning Post*) și americane (*New York Times*, *Chicago Tribune*, *Christian Science Monitor*). Asta mi-a absorbit toată ziua.

După două sau trei săptămâni de muncă la fel de minuțioasă și totuși acaparatoare, m-am convins că referirile cu pricina puteau fi inserate doar la anumite pagini și rubrici fixe.

Întrucât după aceea cercetarea nu-mi lua mai mult de o oră-două pe zi, mi-am putut îngădui ca în restul orelor de

program să-mi îmbogățesc cunoștințele citind captivantele materiale publicate în cotidienele amintite și mai ales în substanțialul săptămânal londonez *Spectator* și în incisiva revistă pariziană *Le Canard enchaîné*.

Nu-mi aduc aminte că, în tot cursul anului, vreunul dintre camarazii mei să fi descoperit vreo referire scandaluoasă la subiectele tabu. Nu pot uita însă că, în vara celui an, am găsit într-o prestigioasă revistă ilustrată britanică – *The Tatler* sau *Illustrated London News* – sub titlul *The Du Barry of Roumania*, patru pagini pe care se aflau reproduse patru mari fotografii însoțite exclusiv de o laconică legendă: *Madame Magda Lupescu, The Du Barry of Roumania*. Reținerea acestei reviste a fost, cred, singura mea ispravă în cadrul nesatisfăcătorului bilanț al cenzurii presei străine. Ulterior însă a ieșit la iveală că fotografiile cu pricina nu

erau ale Elenei Lupescu, ci ale unei omonime, care a dat în judecată revista și a obținut despăgubiri.

De aici foarte serioase îndoieli cu privire la rostul cenzurii, îndoieli cărora, ceva mai târziu, avea să li se adauge întrebarea: nu este oare inutilă și cenzura preventivă a presei și publicațiilor interne? Întrebare legitimă, de vreme ce, temele interzise fiind îndeobște cunoscute, nimeni nu se sfia să le evoce și să le comenteze.

Aceste dubii le-am găsit validate de următorul pasaj exploziv desprins dintr-un articol semnat de consecventul și curajosul scriitor și ziarist democrat care a fost Tudor Teodorescu-Brașile:

„Omenirea își permite luxul de a afla ce guvernul vrea să tăinuiască.

Zvonul circulă. Circulă cu o viteză uluitoare printre creioanele cenzurii.

Adevărul e mult mai tare, mult mai puternic decât un creion de cenzor.

Adevărul n-a fost ucis pe roată. N-a fost ars pe rug. N-a fost sugrumat pe furca spânzurată. N-a fost decapitat pe ghilotină. Adevărul nu poate fi tăiat, amputat, înăbușit de un biet cenzor“.

Cu neînsemnate intermitențe, creioanele cenzorilor au continuat totuși să taie, până la revoluția din decembrie 1989, când cenzura și-a dat obștescul sfârșit. Nădăjdum că nu va învia. ■

...și în biroul rezervat în clădirea aceleiași instituții (1934)

O filă din trecutul corupției

Pentru a exclude orice confuzie, să spunem de la început că nu este vorba despre cunoscutul fruntaș politic conservator Petre P. Carp, ci despre un talentat inginer, director al Fabricii de motoare a Uzinelor I.A.R. Brașov, persoană în jurul căreia, prin intrigi și necinste, s-a derulat una dintre cele mai scandaloase afaceri din România interbelică.

AFACEREA CARP

VALERIU AVRAM

În noiembrie 1936, Comitetul de Materiale Aeronautice din cadrul Ministerului Aerului și Marinei a aprobat programul de înzestrare a aviației cu noi tipuri de aparate. Între altele, se prevedea, pe bază de contract, furnizarea de către Uzinele I.A.R. Brașov a unui important număr de motoare pentru avion de tip „K.7”, „K.9” și „K.14”, necesare echipării avioanelor de construcție românească I.A.R.-37, și I.A.R.-39, precum și a bom-

bardierelor Savoia-Marchetti-79, comandate în Italia.

Lucrătorul din... dulap

La acea dată, motorul „K.9” fusese omologat și intrase în producția de serie; „K.14”, mult mai puternic, trecuse și el câteva probe promițătoare în toamna lui 1936 și dădea mari speranțe.

Ministerul Aerului și Marinei (M.A.M.) primise din partea guvernului un buget de 1 036 302 471 lei și această sumă trebuia cheltuită cu maximum de eficiență. Prin contrac-

tele nr. 15 722 și 17 111/1936 s-au comandat Uzinelor I.A.R. Brașov 70 de motoare „K.7”, 180 de motoare „K.9”, alte 240 de motoare „K.14” cu reductor și 40 „K.14” fără reductor.

Predarea lor trebuia făcută în cursul anului 1937, dar conducerea uzinei a cerut în repetate rânduri amânarea termenului, din cauza deselor complicații ivite în procesul testării acestor motoare. În toamna anului 1937, M.A.M. a trimis totuși în Italia 34 motoare „K.14” și 3 „K.9” pentru a fi instalate pe bombardierele comandate acolo. Înainte de a fi expediate, s-a efectuat controlul tehnic al

În imagini: inginerul Petre I. Carp și o vedere din curtea Uzinelor I.A.R. Brașov.

acestora de către specialiștii Comisiei militare de recepție condusă de locotenent-comandorul Constantin Istrati, inginer de aviație, care n-a avut nici o obiecție. Și totuși, „bomba“ a explodat imediat după aceea și chiar în Secția de motoare condusă de ing. Petre I. Carp, unul dintre cei mai cunoscuți specialiști în domeniu.

La începutul lunii decembrie 1937, lt. comandorul Istrati a fost sesizat de către un lucrător că la bancurile de probă a motoarelor s-au falsificat rezultatele consumului de ulei. Cercetând cu atenție aceste grave acuzații, șeful Comisiei militare de recepție a întocmit Raportul nr. 55 din 29 decembrie 1937, pe care l-a înaintat ministrului Aerului și Marinei, ing. Radu Irimescu. Raportul dezvăluia faptul că în ziua de 23 decembrie, în timp ce era testat motorul „K.14“, s-au constatat mari nereguli la consumul de ulei. Cercetându-se cu atenție instalația, în podul cabinei unuia dintre bancurile de probă au fost găsite un bidon de ulei, o cană și țevi cu ajutorul cărora se introducea ulei în rezervoarele instalate clandestin pe unul din pereții laterali. Se mai arăta și faptul că motorul „K.14“, din cauza consumului exagerat de ulei, în realitate avea o putere mult mai mică decât cea indicată.

Directorul general al Uzinelor I.A.R. a fost sesizat despre această situație și la 18 ianuarie 1938, din ordinul ministrului R. Irimescu, s-a constituit o comisie de anchetă

(compusă din general de escadră aviator ing. Gheorghe Negrescu, directorul superior al Aerului, căpitan comandor ing. V. Marcu, lt. comandor ing. N. Popp și ing. Priboianu) care în urma cercetărilor întreprinse a redactat un proces-verbal din care cităm: „Comisia și-a început pregătirile prin a se documenta asupra neregulilor constatate în executarea probelor la banc a motoarelor «K.9» și «K.14» și semnalate de Comisia de control a Ministerului Aerului și Marinei la Uzinele I.A.R.

S-au luat declarații scrise inginerilor și de la diverse servicii ale Secției de motoare, precum și maistrilor de la bancurile de probă și montaj. Din cercetarea acestor declarații, care se anexează acestui proces-verbal, reiese în mod clar că fostul director al Uzinei I.A.R., ing. Petre I. Carp a dat ordin personalului de la banc pentru a mări puterea și a reduce prin orice mijloace consumația excesivă de ulei a motoarelor prezentate la încercări. Aceste operațiuni de fals se practică de peste un an. Personalul bancului a imaginat diferite sisteme pentru a turna ulei suplimentar și neînregistrat în rezervorul central de ulei al bancului la care se lucra, sisteme care se rezumă la următoarele: stabilirea de canalizații îngropate și deviații clandestine, prin care se trimitea ulei suplimentar; turnarea de ulei cu câni și țevi speciale în anumite puncte ale circuitului de ulei; închiderea a câte unui lucrător într-un dulap din subsolul bancurilor. Comisia

închidea și sigila ușa de la subsol, asigurându-se că nu mai este nimeni în interior, însă lucrătorul ieșea din dulap și vărsa ulei suplimentar în rezervor, spre a compensa excesul de consumație. De menționat că se aranjase, de către conducerea uzinei, ca probele să se efectueze numai noaptea.

Față de cele constatate, rog dispuneți“.

Era a... 17-a!

Întreg programul a fost sistat, blocându-se suma de 789 232 654 lei. Prin adresa nr. 625 din 1 februarie 1938, ministrul Aerului și Marinei s-a adresat Parchetului militar al Corpului 2 armată pentru trimiterea în judecată a ing. Carp și a colaboratorilor săi, sub acuzația de „sabotaj și fals în acte publice“. În afara inginerilor Petre I. Carp, Alexandru Botha, Ion Lascu, maistrii Neacșu și Emil Ștefan, asupra cărora plana această gravă acuzație, ing. Constantin Istrati a fost și el învinuit de neglijență gravă și superficialitate în îndeplinirea sarcinilor sale.

Interogarea inculpaților a început în ziua de 3 februarie 1938, fiind scoase la lumină date complet noi, pe care, cu bună știință, Comisia militară de recepție și comisia de anchetă ordonată de M.A.M. nu le-au luat în seamă la timpul potrivit. O serie de funcționari superiori și cadre cu funcții importante în aviația militară au fost obligate să-și dea demisia pentru nesinceritate și deturnarea faptelor. Ar fi fost

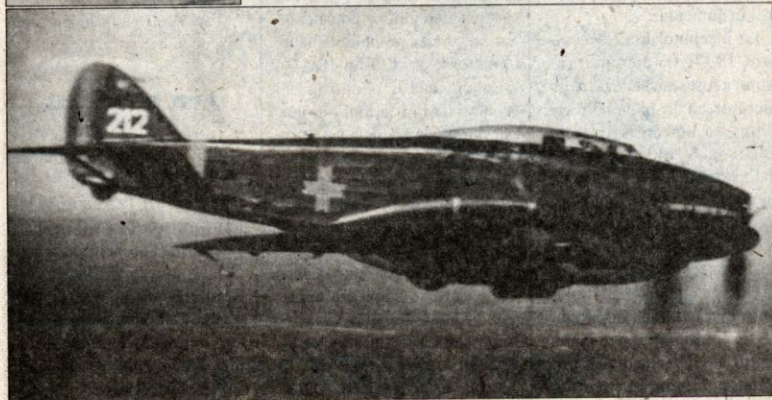

încercările necesare și găsirea modalităților de reducere a consumației de ulei... Dacă aș fi comunicat consumul mare de ulei la banc, Comisia de recepție ar fi fost nevoită să întrerupă livrarea motoarelor până la găsirea soluției”.

iată câteva date inedite privitoare la dedesubturile acestei „afaceri”.

Licența motoarelor „K” a fost cumpărată de la Uzinele „Gnôme-Rhône” în februarie 1933. Cumpărarea lor provocase vii discuții între mem-

*Inginerul Ion Lascu pe frontul din Basarabia...
...și un aparat Savoia-Marchetti 79 în zbor*

și greu de evitat acest lucru în fața indignării opiniei publice exasperate de cele 16 afaceri necurate petrecute până atunci și care văduviseră statul român de multe miliarde de lei, iar vinovații, de fiecare dată, scăpaseră basma curată.

În cursul interogatoriului, ing. Carp a recunoscut că „în calitate de director am acceptat metode pentru ascunderea consumației de ulei”, dar o făcuse din dorința de a evita întârzierile, fiind conștient că „defectul consumului mare de ulei se putea elimina ulterior pe avion”. Între proba la banc și montarea motorului pe avion „ar fi trecut suficient timp pentru a face

În orice caz, el a respins categoric „intenția de sabotaj deoarece am căutat să împiedic o întârziere a furniturilor...”

Extrem de grav a fost faptul că atât în cursul interogatoriilor cât și în cadrul dezbaterilor procesului, procurorii militari nu au luat în seamă condițiile în care au fost achiziționate licențele din Franța pentru motoarele din seria „K”, așa cum „au uitat” să rețină faptul că ing. Carp se opusese cumpărării și fabricării în licență a acestor motoare.

Pentru a stabili adevărul — pe care instanța de judecată nu l-a putut (sau nu a intenționat) să-l evidențieze la timpul potrivit,

brii Direcției Tehnice din Subsecretariatul de Stat al Aerului și chiar în Comitetul Consultativ al Forțelor Aeriene, datorită performanțelor inferioare ale acestora. Aeronautica franceză renunțase la ele și construisese un motor nou, „K14-N”, mult superior. Ing. Carp, care fusese trimis în Franța de uzina brașoveană spre a se documenta la fața locului, se opusese achiziționării licenței, dar interese obscure au făcut ca aceasta să fie cumpărată și Uzinele I.A.R. Brașov să înceapă executarea comenzilor cerute de armată.

Știind de la început că aceste motoare aveau un consum mare de ulei, ing. Carp, impre-

ună cu un număr de specialiști ai uzinei brașovene, a încercat să remedieze defecțiunile de proiectare. Operațiile de remediere erau efectuate cu știrea conducerii uzinei, căreia i se adresase de mai multe ori în scris pentru a obține aprobările necesare. „În decursul anului 1937 – scria el într-o astfel de adresă – s-a observat că la bancul de probă consumul de ulei al motoarelor „K.14” era supus unei fluctuații foarte mari... Ne aflăm fără discuție în fața unui defect de construcție, care se trage din licența Gnôme-Rhône. Prezentarea acestei chestiuni către Ministerul Aerului și Marinei a fost socotită [de conducerea uzinei] ca neoportună din cauză că defectul era rezolvabil ulterior... S-a elaborat un plan de experiențe care s-a comunicat în Italia d-lui ing. Ion Iacovachi [însărcinat cu achiziționarea bombardierelor Savoia-Marchetti-79], la Ministerul Aerului și Marinei, d-lui ing. Nicolae Florescu – șeful Laboratorului de experiențe din cadrul Departamentului de avioane...” La proces, Ion Bastaki, directorul general al Uzinelor I.A.R., a declarat că și el știa despre modificările aduse gamei de motoare „K” și acestea s-au efectuat cu știrea conducerii uzinei și a organelor militare de resort.

Prezent și el la proces, în calitate de martor al acuzatului, căpitan comandor aviator ing. Constantin Mincu, personalitate de marcă a aviației române și un specialist de talie în motoare de avion (studiasse în Franța și efectuase studii de

specializare în Germania și Anglia), a declarat, între altele: „Cu toate că motorul „K.14” la data semnării contractului, adică la 11 noiembrie 1936, nu era omologat, totuși Ministerul Aerului și Marinei a hotărât această comandă – având în vedere că existau încercări care indicau că motorul „K.14” mai necesita anumite puneri la punct, realizate multe din ele de ing. Carp... Prin aceeași situație... trecuse și motorul „K.9”...”

Un alt acar Păun?

În ciuda tuturor acestor dovezi elocvente, ing. Petre I. Carp a fost condamnat de către Tribunalul militar al Corpului 2 armată sub acuzația de sabotaj și falsificarea datelor privind parametrii de funcționare a motorului „K.14”. Chiar dacă avem în vedere utilizarea unor metode mai puțin ortodoxe în efortul său de a elimina erorile de funcționare a motorului „K.14”, acuzația era profund nedreaptă. Iar atitudinea unor ofițeri superiori din aviație l-a „ajutat” să ajungă la închisoare. Unii dintre ei, căpitan comandor V. Popp sau lt. comandor Constantin Istrati, îi erau ostili pe față și, mințind, n-au scăpat prilejul de a-l elimina.

În spatele „afacerii Carp” se ascundeau fapte grave ale... altora. În primul rând, vina cea mare o purtau cei care aprobaseră cumpărarea licenței motoarelor din seria „K”, ale căror defecte de proiectare erau cunoscute. De ce Ministerul Aerului și Marinei a aprobat această

achiziționare? De ce la proces ministrul Radu Irimescu nu a recunoscut că subalternii săi din Direcția Tehnică știau despre modificările motorului „K.14”? Se pare că ing. Petre I. Carp devenise incomod și trebuia înlăturat. Se voise, pe de altă parte, să se dea și o satisfacție opiniei publice, prin pedepsirea exemplară a celor „vinovați” de irosirea banului public.

După un an de închisoare, în urma unui recurs extraordinar, ing. Petre I. Carp a fost eliberat și a plecat pentru totdeauna din țară. S-a stabilit în Franța, unde a fost angajat imediat ca inginer șef la... Uzinele de motoare „Gnôme-Rhône”! Ca și în cazul altor specialiști români, și ing. Carp și-a găsit o mai bună apreciere și prețuire printre străini...

Un alt condamnat, ing. Ion Lascu, colaborator apropiat al lui Carp, după eliberare, a fost reangajat la I.A.R. Brașov. Și el era un specialist de excepție, absolvise Politehnica din Charlottenburg și avea mare experiență în proiectarea și construirea motoarelor de avion. În 1937 își luase brevetul de pilot de vânătoare. La izbucnirea războiului, deși avea 45 de ani, a cerut să fie trimis pe front și a luptat în Escadrila 51 vânătoare. În ziua de 12 iulie 1941 a fost doborât în timp ce ataca o formațiune de blindate sovietice, fiind decorat post-mortem cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a.

Ce a fost atunci „Afacerea Carp”? Una din numeroasele fapte de corupție scandalosă care au marcat ultimii ani din domnia lui Carol II. ■

GENERALUL DIZIDENT - OLEG KALUGHIN

„Cu fiecare nou act de imbecilitate, cu fiecare nouă jignire, nu știm ce să fac: să râd sau să plâng“. Dilema era a celui mai tânăr general din istoria KGB, temutul serviciu de securitate sovietic. Numele lui Oleg Kalugin a apărut și în presa română de după 1989. Nu era un lucru obișnuit ca un înalt responsabil al serviciilor secrete sovietice să devină dizident și să se alăture mișcării pentru democratizarea țării. Sigur, au existat ofițeri superiori care au trădat, dar un general care să participe, cu portavocea, la mitingurile organizate la Moscova sau la Leningrad era fără precedent.

Cazul lui Oleg Kalugin este semnificativ nu numai pentru transformările pe care le cunoscuse societatea sovietică și care i-au permis acestuia să nu sfârșească în fața unui pluton de execuție. El a fost un adept convins al sistemului comunist, pe care a dorit să îl slujească în cadrul KGB. A fost un ofițer asemenea celorlalți. Este ilustrativ pentru mentalitatea lor – a tuturor ofițerilor serviciilor de securitate din țările comuniste – episodul pe care îl povestește Kalugin în cartea sa: *Spy Master. My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West* (Maestrul spion. 32 ani pe care i-am petrecut în activitatea de informații și spionaj contra Occidentului), pe care a scris-o împreună cu Fen Montaigne, apărută la Smith Gryphon, în anul 1994. Imediat după moartea lui Stalin, își amintește Kalugin, se urcase, împreună cu alți colegi, într-un taxi. Șoferul era extrem de nepoliticos și unul dintre ofițeri i-a arătat legitimația de KGB, sperând să îl sperie în acest fel. Șoferul i-a răspuns: „Cui îi mai pasă? Nu mai sunteți stăpânii noștri“. Se înșela bietul, căci relaxarea ce a urmat morții lui Stalin s-a încheiat repede.

Nu este mai puțin adevărat că Oleg Kalugin nu a fost chiar un spion obișnuit. Încă din școala de ofițeri a avut probleme pentru că asculta postul de radio BBC ca să

își îmbunătățească cunoștințele de engleză. A avut apoi posibilitatea să călătorească mult în străinătate, petrecând ani buni în Statele Unite. Încet-încet, ochii lui s-au deschis și concepția i s-a modificat. Nu întâmplător era atât de greu pentru cetățenii din țările est-europene să obțină un pașaport!

S-a spus despre Kalugin că a trădat, că a fost recrutat de serviciile secrete occidentale. Iar în presa occidentală s-a pus, foarte discret, și problema unei diversiuni sovietice. Câtă încredere poți avea în spusele fostului general KGB? Chiar pe coperta cărții, editorul își ia precauția să scrie că „este nevoie să distingi între adevăr și dezinformare“ în povestirea lui Kalugin. Dar prin funcția sa, el s-a aflat în inima confruntării dintre marile servicii secrete în timpul războiului rece. A fost adjunctul, apoi șeful Directoratului de contrainformații externe al KGB, calitate în care a dirijat „cărți“ infiltrate adânc în serviciile secrete adverse. A avut acces la multe dintre secretele cele mai bine păzite.

Iată de ce am considerat potrivit să prezentăm cititorilor noștri cartea lui Oleg Kalugin, confruntând afirmațiile sale, ori de câte ori a fost posibil, cu alte surse. Nu ne-am propus să stabilim dacă el a fost sau nu un trădător. Aceasta este problema justiției. Istoricul trebuie să fie analistul rece și lucid al fenomenelor pe care le interpretează și prezintă. Istoria nu este o imensă instanță de judecată, care dă sentințe definitive. Rostul ei și al istoricilor este să ajute pe oameni să înțeleagă trecutul, să descâlcească – atât cât este posibil – încâlceala voită sau nevoită a faptelor și documentelor, pentru a reduce confuzia și a ajuta la evitarea repetării greșelilor. Și trebuie să continue să facă acest lucru, chiar dacă nici oamenii politici, nici cea mai mare parte a semenilor noștri nu sunt dispuși să învețe ceva din lecțiile trecutului.

În Palatul Obolenski

Prima „ruptură“ a lui Kalughin cu sistemul doctrinei comunist s-a produs în copilărie și s-a datorat bunicii lui. Ea l-a dus în secret – la scurtă vreme după nașterea lui, la 6 septembrie 1934 – la o biserică și l-a botezat fără știrea părinților. Tatăl lui Oleg, care lucra în cadrul NKVD, păzind sediul acestuia din Leningrad, s-a înfuriat foarte tare când a aflat. Spaima era mai mare decât supărarea. Din postul lui de pază, auzea adesea gemetele victimelor torturate.

La vârsta de numai trei luni, tatăl – Daniil – l-a luat să asiste la funeraliile lui Kirov, liderul organizației de partid din Leningrad. Astăzi, știm că el fusese omorât din ordinul lui Stalin. Evident, Oleg nu a putut păstra amintiri, dar părinții i-au povestit ulterior scena.

Avea șapte ani când a început războiul, la 22 iunie 1941. Se afla într-o tabără de pionieri, lângă Leningrad. Când au căzut primele bombe în apropiere, alerga, împreună cu o fată, după cărăbuși. Peste o săptămână pleca, împreună cu mama sa, Klavdia, cu trenul la Omsk în Siberia, pentru a scăpa de înaintarea trupelor germane. Fiind membrii familiei unui NKVD-ist, nu au suferit de foame. S-au reîntors la Leningrad în primăvara lui 1944. Daniil supraviețuise, dar aproape toate rudele mamei sale pieriseră de foame.

Într-o zi, după război, a văzut un om în genunchi, sprijinit în mâini, care bea apă dintr-o baltă. Nedumerit, s-a apropiat de omul cu înfățișare de cerșetor și l-a întrebat dacă îl poate ajuta. Acesta și-a ridicat privirea către el și, cu lacrimi în ochi, într-o rusă stricată, i-a explicat că era un prizonier de război german, care încerca să ajungă acasă. Kalughin i-a întins un măr și a fugit, într-o stare de confuzie totală. Pentru copilul de 11 ani, toate suferințele pe care le văzuse în cei patru ani de război nu justificau o asemenea scenă. Pentru el, ca și pentru sutele de milioane de cetățeni sovietici, victoria finală se datora superiorității sistemului comunist, așa cum repeta la nesfârșit propaganda lui Stalin. Abia mai târziu avea să descopere că unul dintre stâlpii pe care se baza Uniunea Sovietică era mitul că sistemul făcea țara de neînving, datorită ardorii și disciplinei comuniste. Liderii s-au învelit în mantia sacrificiilor făcute de popor între 1941-1945, pentru a acoperi crăpăturile deja evidente pe fațada edificiului comunist.

Casa familiei Kalughin fusese distrusă de război, așa că – tot datorită serviciului lui Daniil – s-au mutat într-un apartament împărțit, conform obiceiului sovietic, cu alte familii, în fostul Palat Obolenski. Șase familii proletare împărțeau trei săli de recepție, folosind în comun o bucătărie și o baie.

La 14 ani, Oleg Kalughin a fost primit în Komsomol. Devora pe atunci cărțile lui

Arkadi Gaidar despre tineri care săvârșeau fapte de eroism pentru salvarea țării. Asemenea lecturi i-au sădit în minte ideea de a deveni ofițer de securitate. Peste o jumătate de secol, nepotul lui Arkadi, Igor Gaidar, avea să dea lovitura de grație sistemului comunist în Rusia, dirijând politica de reforme a lui Boris Elțin.

Despre îndoctrinarea lui Oleg Kalughin din acel moment vorbește și un episod pe care îl relatează în cartea sa. Se afla în vacanța de vară, într-un sat din Ucraina. A aflat de la prietenii săi că doctorița din sat cerea bani pentru consultații. Plin de furie, a exclamat: „Este o acțiune antisovietică!“ S-a dus la casa doctoriței și i-a ținut o predică în cel mai pur stil komsomolist. Biata femeie a încercat să protesteze, dar în final s-a scuzat că proceda astfel din cauza sărăciei și pentru că așa era tradiția în sat.

Homo sovieticus

Cel care s-a opus la cariera sa de ofițer KGB a fost tocmai tatăl. Văzuse destul pentru a încerca să își convingă fiul să aleagă alt drum. Fără succes însă. Așa că Oleg a dat examen și a intrat la Institutul de limbi străine al Ministerului Securității, din Leningrad, în 1952.

Șase luni mai târziu, în martie 1953, a murit Stalin. Vestea a produs un șoc în toată țara. După atâția ani, Oleg Kalughin explică venerația pe care rușii i-o arătau liderului lor. Generații întregi crescuseră

în ideea că toate inițiativele veneau de la Stalin, că toate succesele i se datorau, că era un supraom, care nu putea muri, iar dacă totuși acest lucru se întâmpla, era doar o moarte fizică.

Curând însă, șocul morții „tăcutului” avea să fie urmat de șocul dezvăluirilor. La o lună după dispariția lui, s-a anunțat că medicii evrei arestați și torturați de poliția secretă nu erau vinovați. O serie de ofițeri superiori au fost arestați pentru rolul jucat în „Complotul doctorilor”. A urmat arestarea și executarea lui Beria. Au curs alte și alte dezvăluiri, nu toate publice, parte fiind vehiculate doar în circuitul închis al partidului și securității. Încrederea lui Oleg în instituția pe care se hotărâse să o slujească a început să se clatine. În fond, totul nu era decât o operațiune menită „să facă curat”, pentru a permite noilor lideri să-și planteze proprii oameni în funcțiile de conducere ale aparatului de partid și de stat, inclusiv cel de securitate. Perioada de relansare avea să se încheie curând, pentru a fi urmată de o și mai aspră represiune. În plus, prin blamarea predecesorului pentru toate relele se câștiga timp și se găseau scuze convenabile pentru situația dificilă a țării.

Pentru Oleg Kalughin, a început atunci un proces de dezmeticire, care avea să ceară încă mulți ani. Dar care s-a dovedit, în final, ireversibil. Tot atunci a descoperit că societatea sovietică era împănată cu informatori, din vârful

ierarhiei și până la baza ei, care furnizau date despre cele mai intime aspecte ale vieții concetățenilor lor. A devenit tot mai bănuitor față de cei din jurul său, întrebându-se în cine mai poate avea încredere. I s-a încredințat și sarcina de a studia o serie de dosare ale victimelor represiunii staliniste, ceea ce i-a lărgit perspectiva asupra crimelor comise. Lucrurile sunt astăzi îndeobște cunoscute, așa încât nu vom insista asupra lor. Să amintim doar cazul unui individ arestat din greșeală. Când au descoperit că s-au înșelat, anchetatorii l-au împușcat, ca să evite orice complicație. Elevilor-ofițeri li s-au prezentat și extrase din faimosul discurs rostit de Hrușciov la cel de al XX-lea Congres al partidului. Și, cu toate acestea, Oleg Kalughin mărturisește că, asemenea altor reprezentanți ai generației „anilor '60”, credința lui în comunism rămăsese neștirbită. Și, cum spune chiar el, unii și-au păstrat-o și în anii ce au urmat, astfel încât „Gorbaciiov, chiar și după ce fusese îndepărtat prin lovitură de stat eșuată din august 1991, s-a întors la Moscova proclamând credința lui în «calea socialistă»”.

În iunie 1956, Oleg Kalughin a absolvit Institutul din Leningrad și a plecat la Moscova, pentru a-și continua pregătirea de ofițer de informații externe. Cunoștințele lui solide de engleză și germană îi deschisese drumul. Avea să învețe să vorbească fluent și araba. Singura

dată când și-a folosit cunoștințele de arabă a fost la Beirut, când i-a recitat unei frumoase doamne dintr-un bar o declarație de dragoste, pe care o învățase urmărind un film egiptean. Doamna i-a răspuns că prețul ei era de 10 dolari.

În octombrie 1956, trupele sovietice au invadat Ungaria. Nici Oleg, nici colegii săi nu au pus la îndoială justetea acțiunii U.R.S.S. Deși continua să asculte BBC, Oleg Kalughin, ca un perfect *homo sovieticus*, a respins comentariile postului britanic drept pură propagandă.

Două decolări, o singură aterizare

În 1957, devenea membru de partid. Cum cursurile se apropiu de sfârșit, începu să se circule zvonurile despre alegerea unora dintre cursanți pentru a deveni „ilegali”. Adică ofițeri de informații care renunțau la identitatea și familia lor pentru a căpăta altă identitate, eventual o familie nouă și a se stabili în diverse țări occidentale, ca cetățeni ai statului respectiv. Oleg nu vroia să se despartă de soția lui, Ludmila, și de fiica lor, Sveta. Din fericire pentru el, a fost anunțat că urma să facă parte din Departamentul oriental al Direcției principale, întâi, serviciul de informații externe. Brusc, a fost transferat la Departamentul american. Se căutau tineri care să fie trimiși la bursă în Statele Unite. Plin de entuziasm, a acceptat.

Așa l-a cunoscut pe Aleksandr Feklisov, cel care conducea secțiunea America de Nord. Acesta i-a explicat că urma să beneficieze de o bursă Fulbright. „Sarcina ta este să-ți creezi baza pentru munca viitoare. Nu sări peste cal. Treaba ta este să te obișnuiești cu țara. Cumpără-ți hărți bune. Îmbunătățește-ți cunoștințele de limbă. Înțelege-le modul de viață. Intră în contact cu oamenii și fă-ți cât poți de mulți prieteni”.

Avea nevoie de o acoperire pentru bursă. I s-a sugerat să treacă drept absolvent al Facultății de Filologie al Universității din Leningrad. A petrecut o lună acolo pentru a se familiariza cu facultatea și profesorii. A „absolvit” cursurile acesteia, obținând și o diplomă în toată regula, semnată de un membru al Academiei de științe a U.R.S.S.

La începutul lunii septembrie, grupul de „studenți” care urmau să beneficieze de bursele Fulbright era gata. Era primul schimb interuniversitar între U.R.S.S. și S.U.A. după cel de-al doilea război mondial și de la începutul războiului rece. Din cei 18 membri ai grupului, jumătate erau ofițeri KGB sau GRU (serviciul de informații al armatei). Cealaltă jumătate era formată din persoane pe care se putea conta pentru o colaborare. La Columbia University erau repartizați patru „studenți”: unul din GRU, doi de la KGB (între care și Oleg) și unul care venea din partea structurilor partidului: Alexandr Iakovlev. Acesta din urmă avea, peste ani, să fie unul

Malenkov și Beria, cuplul care i-a succedat, pentru scurtă vreme, lui Stalin

dintre arhitecții perestroikăi. Atunci când l-a întâlnit pentru prima oară, la sediul Komsomolului, Iakovlev nu i-a făcut lui Kalughin o impresie prea bună. Părea un provincial nu prea deștept. Luptase în cel de-al doilea război mondial și fusese grav rănit. Predase istoria la un liceu din Iaroslavl, apoi fusese secretar al comitetului regional de partid. Cu timpul, respectul lui Oleg pentru Iakovlev avea să crească. De altfel, Iakovlev le-a salvat atunci plecarea în S.U.A. În cursul unei întâlniri cu primul secretar al Komsomolului, care le înșirase numai platitudini, la întrebarea cât de bine stăpânesc limba engleză, unul dintre „studenți” îndrăznise să răspundă: „Presupun că suntem în stare să legăm câteva cuvinte”. A fost nevoie ca Iakovlev să explice la Comitetul Central că tratamentul aplicat de liderul Komsomolului fusese greșit.

La sfârșitul lunii septembrie, cei 18 s-au urcat într-un TU-104, cu destinația Copenhaga. Des-

prinderea de sol și primul zbor au fost o senzație extraordinară pentru Oleg Kalughin. Dar brusc, avionul a executat un viraj și a început să coboare înapoi spre aeroportul din Moscova. Stewardesa i-a anunțat că nu pot ateriza la Copenhaga din cauza vremii nefavorabile. A urmat o noapte plină de neliniște, petrecută în capitala moscovită, apoi o nouă decolare. În sfârșit, au aterizat în Danemarca. Șocul trecerii din lumea gri, uniformă a U.R.S.S., în cea plină de culoare, lumină și curățenie a capitalei daneze i-a rămas puternic întipărit tânărului ofițer de informații sovietic.

Au urmat alte 14 ore de zbor cu un avion SAS și prima aterizare pe pământ american. Grupul de spioni și birocrați ai partidului comunist s-a îndreptat către un funcționar de la Imigrare, care i-a salutat, zâmbind: „Bine ați venit în Statele Unite!”. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

MĂNĂSTIRILE MOLDOVEI

Începând cu sfârșitul sec. XIV, dar mai ales în sec. XV, necesitățile de apărare au determinat pe domnitorii Moldovei să creeze un sistem complex de fortificații, puncte de sprijin în fața ofensivei turco-tătare și a ambițiilor regilor Poloniei și Ungariei. Acest sistem de fortificații cuprindea în primul rând cetățile, care au fost plasate în principalele puncte de acces către Moldova: Cetatea Albă, Renii, Hmielov, Chilia, Cernăuți, Hotin, Suceava, Tețina, Soroca, Tighina (Bender). Mănăstirile din Moldova și Bucovina, așezate de obicei pe locuri întinse, erau înconjurate cu ziduri solide, având formă de patruleter. Ele s-au integrat firesc în sistemul de fortificații al țării, la fel cum s-a întâmplat și cu ctitoriile fortificate din Țara Românească și, mai ales, cu cele din Transilvania. În cazul mănăstirilor, fortificarea însemna un zid întărit la colțuri cu turnuri, având în plus, la poarta de acces, încă un turn de apărare. Zidurile erau prevăzute cu creneluri prin care apărătorii puteau riposta asediatorilor. Văzute de sus, mănăstirile moldovene dezvăluie un sistem de fortificare remarcabil, mai mult prin eleganță și funcționalitate, decât prin forță propriu-zisă. De altfel, ele erau destinate mai ales creării de obstacole și de puncte de rezistență în fața ofensivei unor trupe de călăreți ușor înarmați (tătarii), care nu vizau cucerirea teritoriului și stăpânirea lui ulterioară, ci doar jaful, urmat de retragerea rapidă în afara hotarelor țării.

Zidul de apărare al mănăstirii Moldovița, ctitorită de Petru Rareș în 1535, are 6 m înălțime.

Este gros și făcut din piatră. Turnul din centrul laturii de est, prin care se face intrarea principală, are două etaje, cu camere boltite și cu fante pentru arcebutieri. Probata, zidită tot de Petru Rareș, are o fortificație dreptunghiulară, înaltă de 6 m și sprijinită de contraforți.

Mănăstirea Slatina, ridicată prin grija lui Alexandru Lăpușneanu, între 1554-1561, are la rândul ei ziduri de 6-7 m înălțime și 1,50-1,80 m grosime. Cu un turn la intrare și alte patru la colțuri, ea putea opune o serioasă rezistență la cucerire.

Ctitorită de Movilești, Sucevița este apărută de ziduri de 6-7 m înălțime și 1,50 m grosime. Intrarea se face pe sub un turn pătrat de pe latura nordică.

Dragomirna lui Anastasie Crimca, este cea mai puternică mănăstire fortificată din tot spațiul românesc. Zidurile au fost construite din porunca lui Miron Barnovschi și au 11 m înălțime, fiind sprijinite de contraforți exteriori. Cele 4 turnuri de colț au înălțimi diferite și lor li se adaugă turnul clopotniței, plasat pe mijlocul laturii de sud, pentru a da un plus de vigoare fortificației.

Mănăstirile din Moldova și Bucovina în imagini aeriene, realizate de prof. Puiu Zaharia, directorul Televiziunii Neamț, au fost reunite într-un reușit album cu 20 de fotografii inedite. Pentru prima oară, în cele cinci veacuri de existență, aceste monumente de arhitectură medievală pot fi văzute de la înălțimea zborului de vultur. Din acest album, *Magazin istoric* vă oferă câteva imagini în avanpremieră. ■

În imagine: mănăstirea Râșca.

Victor IONESCU

ROMÂNI LA PARIS: MARILE FAMILII (1870-1918)

Dr. ALEXANDRE DAVIER,
Meudon, Franța

Istoricii cei mai integri și cronicarii cel mai bine informați semnalează existența la Constantinopol, în a doua jumătate a secolului XVIII, a familiei Lahovary, a cărei origine se află într-un principat din Asia. Acești Lahovary ocupau atunci în Imperiul otoman dregătorii importante, pe cât de onorabile, pe atât de bine plătite. Petrache (Petru) Lahovary era unul dintre directorii Casei monedelor, precum și inspector general al mănăstirilor ortodoxe din imperiu. Bogat și învățat, el era bun prieten cu contele de Choiseul-Gouffier, ambasadorul Franței pe lângă Sublima Poartă. Fiul său, Manolache (Emanoil), ocupa postul de grămătic (secretar) al Sfintei Patriarhii Ortodoxe de Constantinopol.

La începutul anului 1786, Petrache Lahovary și fiul său Manolache, acuzați de participare la un complot, și-au pierdut dregătoriile și au fost aruncați în închisoare. Petrache Lahovary a fost torturat și ucis. Marele vizir l-a iertat pe Manolache, exilându-l în insula Rodos. Atunci când Mihail Suțu, vărul lui Lahovary, a fost numit, în 1791, domnitor al Țării Românești, i-a oferit lui Manolache dregătoria de mare paharnic, el trebuind să-l însoțească peste tot pe domnitor și să contrasemneze toate actele oficiale.

Continuăm incursiunea în istoria familiilor românești stabilite în Franța, incursiune a cărei primă parte a apărut în numărul trecut al revistei.

Manolache a murit în 1812, lăsând doi fii: Manolache II și Nicolae, care s-au distinț în viața politică, fără a cunoaște însă strălucirea urmașilor surorii lui Manolache I, căsătorită cu boierul George Luchi Manolache. Acesta obținuse, în 1809, concesiunea minelor de sare de la Ocna și a încredințat exploatarea lor nepotului său, Ioan Luchi.

Deși avea un nume cunoscut în Valahia, fiind tot de origine greacă, Ioan Luchi a preferat să poarte numele mamei sale. El a urmat o carieră politică ce a deschis urmașilor săi accesul la putere. Din căsătoria cu Parascovia Socoteanu s-au născut trei fii: George, care a ajuns președintele Curții de Conturi; Grigore, președinte al Curții de Casație, și Nicolae, care a avut șapte copii, printre care Jean Lahovary, tatăl Marthei Bibescu. Bogați, activi, ambițioși, boierii Lahovary și rudele lor constituiau un clan, de care curtea domnească și opinia publică trebuiau să țină seama.

Jean Lahovary se căsătorise, la 20 ianuarie 1880, cu Emma Mavrocordat, urmasă a uneia dintre cele mai ilustre case din Fanar, stabilită de mult timp în Moldova. Dacă Lahovary au constituit familia sa intelectuală, cum va recunoaște mai târziu Martha Bibescu, Mavrocordații au fost familia sa istorică.

Stema familiei Basarab-Brâncoveanu: un călăreț roman pe un cal de argint, în vârful spadei cu un cap de turc, totul așternut pe verde

Soția răzvrătită

Tradiția căsătoriilor strălucite se perpetua. Bibeștii-Brâncoveni se înrădăciseră cu Văcăreștii și cu Filipeștii, iar după exilul din Franța, cu familiile Montesquiou-Fezensac, Caraman-Chimay și Ney d'Elchinger. Mătușa Marthei, Eliza Filipescu, sora lui Grigore, publicase o istorie a României. Unchiul George, fratele lui Grigore, fusese rănit la Sedan. Din 1871, și el se consacraseră carierei de istoric, specializându-se în istoria militară.

Martha Lahovary s-a căsătorit cu vărul său prin Mavrocordați, George Valentin Bibescu. Familia acestuia era una dintre cele mai de vază, dacă nu chiar una dintre cele mai vechi din București. Nu erau alții mai nobili, mai vechi și mai glorioși decât Mavrocordații și, am putea adăuga, mai inteligenți, fiindcă dintre toate familiile grecești din Fanar, decimate periodic de către turci, ei suferiseră cel mai puțin.

Prințesa Alexandra Mavrocordat, născută Milo, înzestrată cu un caracter original și hotărât, suporta cu greu trăsăturile soțului ei. Acest boier din alte vremi, cu obiceiuri în același timp libere și rustice, era atât de greu de suportat încât soția lui s-a răzvrătit. Nu și-a luat câmpii, căci și cuvântul „câmp” îi făcea silă, ci pur și simplu un bilet de tren până la Paris, aducând cu ea pe fiii și pe fiica sa, viitoarea doamnă Jean Lahovary. Ea s-a instalat mai întâi în Cartierul Latin, unde a trăit într-o izolare voluntară, fără a se întâlni deloc cu

românii din Paris. Soțul său a fost numit ministru al Afacerilor Externe, după ce fusese ministru al României în Franța.

Originea familiei Bibescu e menționată în documente din secolul XVI. Două veacuri mai târziu, trăiau doi boieri din Oltenia, Ion și Barbu Bibescu, al căror

Prințul Constantin Basarab Brâncoveanu...

unchi, Udrea din Bibești, fusese dregător la curtea lui Matei Basarab.

Unul din nepoții acestuia, marele vornic Dimitrie Bibescu, a pus bazele viitoarelor afirmări politice a familiei. Bogăția lui provenea – susține Martha – din profiturile obținute din remonta cailor pentru armatele lui Napoleon, în timpul campaniei din Polonia. Dimitrie Bibescu s-a căsătorit cu Ecaterina Văcărescu, strănepoata ultimului domnitor autohton al Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, decapitat la Constan-

tinopol în 1714. Cu cei doi fii mai mari ai marelui vornic începea seria de adopții ce a făcut ca boierii Bibescu să-și poarte numele mai departe, prin boierii Știrbey și Brâncoveanu.

Alungat din Almanahul de Gotha

Elev la Paris, George Bibescu, socrul Marthei, intrase la Academia militară de la Saint-Cyr și participase la campania din Mexic – purtată de trupele franceze ale lui Napoleon III, între anii 1861 și 1867 – unde se distinsese ca ofițer de stat major (*Magazin istoric*, nr. 5/1967). La întoarcerea în Franța, el a întâlnit-o pe prințesa de Beaufremont, fiica prințului de Chimay și a Emiliei Pellapra, considerată fiică naturală a lui Napoleon. Nepoată a doamnei de Tallien, contesa Valentine de Riquet de Caraman se căsătorise în 1861, la 22 de ani, cu prințul Paul de Beaufremont. Soții nu s-au înțeles și prințesa a cerut despărțirea. Valentine de Beaufremont, care voia să se căsătorească cu George Bibescu, lucru imposibil în Franța, unde nu exista divorțul, pentru a găsi o soluție, a obținut indigenarea în ducatul Saxa-Altenburg, în anul 1875 (unde legea locală permitea divorțul), apoi s-a căsătorit civil la Berlin și religios la Dresda, în fața preotului ortodox. Alungarea din cartierul Saint-Germain și excluderea din *Almanahul de Gotha* (al nobilimii europene recunoscut oficial) au produs amărăciune fostei frumuseți de la Palatul Tuileries.

Al doilea fiu al lui Dimitrie, Gheorghe, care a domnit în Țara Românească din 1842 până în 1848, fusese educat la Paris și ales în 1831 în Adunarea extraordinară, însărcinată cu votarea Regulamentului Organic. Gheorghe Dimitrie a fost numit de către generalul Kiseleff secretar de stat la Despărțământul Dreptății (Ministerul Justiției).

Încă din aprilie 1848, domnitorul Bibescu era neliniștit de mișcările organizate de tinerii ce-și făcuseră studiile în Franța. După izbucnirea revoluției de la 1848 din Țara Românească, domnitorul Bibescu s-a refugiat în Franța și a murit la Paris în 1873. El a lăsat patru fii, pe Grigore, devenit prințul Brâncoveanu, și alți trei, Nicolae, George și Alexandru. Militar strălucit, ofițer aghiotant al generalului Trochu în 1870, Nicolae Bibescu, după prăbușirea celui de-al Doilea Imperiu, de care era atât de legat, a avut o fiică, Jeanne, care a devenit călugăriță carmelită.

Prin Mavrocordați, copiii lui Jean Lahovary aveau în vene sângele principalelor familii fanariote. În cursul veacurilor, Mavrocordații se înrudiseră cu marile case boierești și principine din Moldova și Țara Românească, indigene sau grecești: Cantacuzino, Rosetti, Callimachi, Racoviță, Ghica, Balș, Caragea, Păniotachi, Suțu, Rodocanachi etc.

„Eterea”, asociație literară, dar în realitate ocupându-se de politica secretă, avea printre membrii săi cele mai impor-

...Theodor V. Balș, ambii născuți în Franța...

tante nume de boieri. În Țara Românească, cei trei mari boieri membri ai Comitetului de Oblăduire, care asigurară cărmuirea după moartea domnitorului Alexandru Suțu, Grigore Ghica, Grigore Brân-

...și căimacamul Victor Balș, tatăl celui din urmă

coveanu și Barbu Văcărescu, încheiaseră un acord cu slugerul Tudor Vladimirescu pentru „ridicarea poporului în arme”.

Junimea, fondată în 1864, și-a ținut prima serie de conferințe în casele Mavrocordat.

Mai erau în acea vreme în familia Bibescu alte două figuri originale: baroana de Courval, moartă în 1882, și sora sa, contesa Odon de Montesquiou, fiice din a doua căsătorie a domnitorului cu verișoara sa Marițica Ghica, născută Văcărescu.

Dușmăni vîi, păreri ferme

Anna, viitoarea contesă Mathieu de Noailles, era fiica prințului Grigore Brâncoveanu-Basarab, fiul lui George Dimitrie și al Zoei Mavrocordat. Acești Mavrocordați, proveniți din înrudirea a două vechi familii bizantine, erau una din cele mai ilustre familii din Fanar. Fructul unei duble linii de dezrădăcinăți, Anna se simțea și se dorea profund înrădăcinată. „M-am născut la Paris”, precizează ea de două ori, la începutul memoriilor sale.

Despre Anna de Noailles, Anatole France spunea: „Această fetiță are geniu”. Era fiica prințesei române Rachel de Brâncoveanu. La 2 mai 1874, Brâncovenii-Basarabi de la București și Paris s-au înrudit prin căsătorie cu familia Musurus din Constantinopol și din Londra. Într-adevăr, ea era fiica lui Musurus Pașa, ambasadorul

Turciei la Londra. Acesta era descendentul unei familii grecești, a cărei măreție data din vremea Imperiului bizantin. Anna s-a căsătorit cu contele Mathieu de Noailles în 1897. Era verișoară prin alianță de mai multe ori cu cei din familia Montesquiou, Henri căsătorindu-se cu sora lui Mathieu de Noailles, Marie, în 1889, iar unchiul său, Odon de Montesquiou, era soțul verișoarei prințesei Rachel.

Maria Bibescu, contesă Odon de Montesquiou, a dovedit o deosebită austeritate a moravurilor, foarte apreciată în cartierul Saint-Germain. Se împământenisese atât de bine, încât uitase de România și de toate amintirile neplăcute din familia sa. Această româncă vorbea despre Franța ca și Ioana d'Arc.

Sora Annei de Noailles, Elena (Hélène), se căsătorise, în 1898, cu prințul Alexandre de Chimay, fratele doamnei Greffulhe și fiu al prințului Joseph de Chimay, care se căsătorise cu mătușa lui Montesquiou, Marie.

În această lume mică, dușmăniile erau vii și părerile ferme. O femeie nu vedea cu ochi buni triumful Marthei; era chiar contesa Anna Mathieu de Noailles. Născută Brâncoveanu, adică Bibescu, educată la Paris, intrată prin căsătorie într-una din cele mai ilustre case nobiliare din Franța, Anna de Noailles se credea nu numai cel mai mare poet francez, ci și regina acestei Republici. După publicarea poemului Marthei *Les Pavots* („Macii”) în *Le Temps*, Anna a spus o vorbă repetată peste tot la Paris:

„Am scăpat de teamă”. După opinia Mariei de Thurin-et-Taxis, curând între cele două verișoare va fi o „ură organizată”, ce va ieși la lumină în timpul primului război mondial.

Printre celelalte femei de litere care o pândeau pe Martha Bibescu, în speranța secretă de a o prinde cu vreo greșeală de sintaxă sau de comportament, figurează în primul rând teribila Elena (Hélène) Văcărescu, zgripțuroaică a cărei sete de glorie nu era mai mică decât cea a Annei de Noailles. Când i se vorbea de Martha Bibescu, ea răspundea cu nepăsare: „O cunosc puțin, dar nu ne vorbim”. Anna de Noailles a fost modelul de care s-a servit Proust pentru contesa Gaspard de Réveillon din romanul său *Jean Santeuil*.

Frumuseți celebre

În comunitatea românească, unde se putea să fii și frivolă, trei femei își disputau sceptorul eleganței, trei femei care nu se iubeau, dar pe care le unea teama de a o vedea pe Martha într-o bună zi că li-l răpește. Prima era prințesa Cantacuzino, născută Maruca Rosetti. Înaltă, subțire, frumoasă ca o icoană, ea locuia, împreună cu cumnata sa, născută Ghica, într-un palat de un lux „barbar”.

Foarte cultivată, pasionată de muzică, l-a avut drept amant pe George Enescu, cu care s-a și căsătorit în cele din urmă.

Maruca Cantacuzino avea ca rivală apropiată pe prințesa

Elena Dimitrie Suțu, născută Chrissoveloni care, după ce și-a repudiat soțul, s-a căsătorit cu Paul Morand. „Eu sunt singura ai cărei strămoși erau puri. Nu am în vene decât sânge grecesc”.

În însemnările pentru viitoare sale memorii, Martha Bibescu îi pune pe cei din familia Chrissoveloni la locul lor: „Era o familie greco-levantină stabilită în România. Tatăl era cămătar, fiul a devenit bancher”.

A treia frumusețe celebră era Elena Crețianu, însă cea care le eclipsa pe toate era prințesa moștenitoare (viitoarea regină Maria), în toată strălucirea prospețimii sale anglo-saxone, pe care o datora sângelui germanic al Romanovilor.

Dacă marile familii boierești își etalau luxul, rudele mai modeste trebuiau să-și găsească zestre pentru a-și căpătuî copiii. În romanul său *Catherine Paris*, care este în mare parte autobiografic, deși prenumele eroinei era cel al unei mătuși a lui George, născută în timpul asediului Parisului, personajul era de fapt Martha însăși. Vedem soțul fără zestre retrăgându-se și nunta fericților aleși la București, unde familiile moldovenești de oarecare importanță își cumpăraseră case imediat ce Unirea Principatelor îi dăduse rangul de capitală unică. În timpul războiului, Martha primise o scrisoare de la regele Ferdinand, care îi vorbea de stoicismul țărânului român. Reproducând această scrisoare în jurnalul său, ea nu s-a putut abține să nu adauge acest comentariu ce o arată mai puțin sumbră

decât suveranul său: „Țăranii au rămas fideli fiindcă nu știu, fiindcă nu cred că se poate altfel“.

Singurul Ghica ce ne-a lăsat amintiri de la Paris a fost Mathyla Ghica, plecat în 1891, cu mama sa, ca să urmeze cursurile unui colegiu pregătitor pentru a intra la Școala Navală.

La Iași, în afara celor cinci ramuri care purtau numele Ghica și Balș, mai puțin numeroși, familia Ghica avea mulți aliați printre familiile cu care era înrudită: Moruzi, Callimachi, Mavrocordat și Sturdza. La Paris, mama lui Mathyla era prietenă cu familia lui Jean Lahovary, ministrul României la Paris, a cărui soție (născută Mavrocordat) îi era verișoară.

O nuntă ignorată

În acest sfârșit de secol XIX, Parisul era într-adevăr capitala lumii și toți veneau aici pentru a-i admira cel mai pur produs: Pariziana. Un Ghica s-a ilustrat din plin, căsătorindu-se cu o

celebră curtezană din Paris – Liane de Pougy, care putea să fie mândră de victoria sa. Într-adevăr, familia Ghica dăduse zece domnitori celor două Principate românești. Primul, Gheorghe, a urcat pe tronul Moldovei în 1658 și a domnit apoi în Țara Românească. Ultimul, Grigore, a domnit în Moldova din 1849 până în 1856. De atunci, familia Ghica a dat României mai mulți prim-miniștri, generali, scriitori și mai ales diplomați. Tatăl lui George, Grigore Ghica, a fost ministru al României în Franța, din 1896 până în 1908.

La 8 iunie 1910, în biserica Saint Philippe du Roule, George Ghica se căsătorește cu Liane de Pougy. În zadar ai fi căutat între cei prezenți un singur reprezentant al familiei Ghica, nu l-ai fi găsit. Această căsătorie îi umilea pe Ghiculești și li se ceruse tuturor să ignore această nuntă cu o „creatură“.

Alți exilați români preferau temperatura mai blândă a Coastei de Azur. La 1 decem-

brie 1857, cele două Divanuri ad-hoc din Țara Românească și Moldova își încetează lucrările. Principele Barbu Știrbey părăsește Țara Românească și se stabilește la Nisa, pentru a-și îngriji sănătatea, dar fostul domn al Țării Românești continuă să se ocupe de problemele românești, care constituiau scopul principal al vieții sale. Atenția îi este mereu trează când e vorba de țara sa. Cel mai important lucru era recunoașterea de către marile puteri a unui prinț străin în România. Revine la București pentru a-și prezenta omagiile principelui Carol. El îi scrisese deja, ca și ceilalți doi foști domni, care trăiau la Paris: Bibescu și Sturdza. Prințul Știrbey a fost primit cu toate onorurile cu ocazia unui banchet. El aparținea unei generații entuziaste a Eteriei grecești, al cărei membru fusese, generație al cărei patriotism înalt uimise Europa. ■

(Va urma)

În românește de
Mihai POPESCU

REFACEREA PATRIMONIULUI ISTORIC

(Triverb: 6, 11, 5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei
Regi ai Daciei: R-D-T-O-
BUREBISTA-MACAZ-
RC-MARET-CAT-N-
NARAV-VISE-ARID-
I-CUCI-TU-USA-L-
DAR-CROATE-A-
COMOSICUS-RA-
APEL-VINA-ABIS-
LASI-ATA-MOT-
PALAT

vă place

Așa

istoria?

DE DOUĂ ORI REGINĂ A FRANȚEI...

Fără Bretania, Franța ar fi arătat neterminată. Rațiunea de stat, ambiția unei mame, îndepărtarea fiicei lui Ludovic XI au jucat rolul lor pentru ca Hexagonul să fie așa cum îl știm astăzi.

Cândva orașul francez Rennes oferea privirii o monumentală scenă sculptată în piatră, situată în fața Primăriei. Această operă a lui Jean Boucher, inaugurată în 1911 și reprezentând-o pe ducesa Anna în genunchi, în fața regelui Ludovic XII, simboliza unirea Bretoniei cu Franța. Era o poziție pe care mulți bretoni o considerau umilitoare. Monumentul a fost dinamitat la 7 august 1932 de un misterios grup autonomist, numit „Gwenn-ha-Du” (alb și negru). Autorii atentatului nu au fost descoperiți niciodată.

În aceea dimineață de 8 ianuarie 1499, în capela castelului ducilor de Bretania de la Nantes se celebra o căsătorie destul de bizară, fără pompă și fast. Pentru a se putea căsători cu tânăra ducesă Anna, văduva regelui Carol VIII, decedat în urmă cu nouă luni, noul suveran, Ludovic XII, comisese o faptă nu prea onorabilă. Cu complicitatea papei Alexandru VI Borgia, el obținuse, pe nedrept, anularea precedentei sale uniuni cu Jeanne de Franța, fiica defunctului rege Ludovic XI. În schimb, Ludovic XII consimțise să favorizeze căsătoria lui Cezar, desfrânatul bastard al pontifului, cu Charlotte de Aragon, domnișoara de onoare a Annei și fiica fostului rege al Neapolelui. Partidă frumoasă pentru acest aventurier nesătul. Papa Alexandru a semnat fără scrupule bula de anulare, așa că Ludovic XII a fost liber să se căsătorească cu Anna.

Anna de Bretania (într-o miniatură realizată de un maestru din Școala lui Jean Bourdichon) și cei doi soți ai săi:

Carol VIII (sus), care s-a căsătorit cu ea pentru a mări teritoriul Franței, și Ludovic XII, care a renunțat la Jeanne de Franța, prima sa soție

Ca să-ți neutralizezi dușmanul, căsătorește-te cu el

Evident, ținută departe de aceste negocieri,

Anna încearcă o oarecare satisfacție devenind regină. Pe de altă parte, această nouă uniune nu-i displace deloc, căci este, de foarte mult timp, prietenă cu Ludovic XII. Pe vremea când el nu era decât duce de Orléans, a comandat armata tatălui ei, ducele Francisc II, împotriva trupelor regelui Carol VIII, care voia să cucerească ducatul breton. Din păcate, Francisc II a fost învins, Ludovic capturat, iar Bretania controlată de francezi.

Ducele Francisc nu a supraviețuit acestei umilințe. A murit la 9 septembrie 1486, lăsându-i fiicei sale, în vârstă de 12 ani, conducerea unei țări ocupate de inamic. Înconjurată din toate părțile, trădată de un număr mare de seniori bretoni în frunte cu verii săi Rohan, aflați din interes de partea cauzei franceze, mica ducesă găsește refugiu cu câțiva credincioși în orașul fidel ei, Rennes, unul dintre ultimele bastioane ale rezistenței bretone. Apoi, cu tenacitate, încearcă să recucerească o parte a teritoriului său. O recucerire ratificată de tratatul de la Frankfurt, din 1489.

Dar trebuie să-și asigure și spatele, pentru că totul lasă de presupus că Carol VIII nu va renunța la planurile sale privind Bretania. Căsătoria a fost cea mai bună garanție pentru o alianță sigură. Anna se mărită cu Maximilian de Austria, rege roman și împărat al Sfântului Imperiu roman de națiune germană, care se angajează să păstreze independența ducatului.

Carol atacă din nou, cu trupe de cinci ori mai numeroase decât ale ducelui. Exact de ce se temea Anna. În ciuda promisiunilor, Maximilian nu-i trimite nici un ajutor soției sale. În jurul orașului Rennes, plasa se strânge, așa că, sătulă de război, văzându-se confrun-

tată cu o asemenea forță, Anna alege singura soluție rezonabilă, pentru a-și apăra ducatul de apetitul regal: se căsătorește cu inkomodul ei vecin. După luni de negocieri și două anulări de mariaje, mai întâi al ei (niciodată consumat) cu Maximilian, apoi al tânărului rege cu Margareta de Austria. Anna se căsătorește cu Carol VIII al Franței în decembrie 1491. În litiera sa drapată în mătase, mica ducesă, îmbrăcată într-o rochie neagră de velur, brodată cu zibelină, atrage

Carol VIII, pe patul de moarte

toate privirile. Are o expresie gravă și nobilă. Carol are 21 de ani, Anna avea să împlinească în curând 15.

Când o zărise pentru prima oară pe Anna, el o găsise „atât de frumoasă, grațioasă, pusă în valoare de un corp bine făcut”. Izvoarele istorice ignoră însă impresia lăsată de rege Annei. Atitudinea ei lasă însă de bănuț că se resemnase pentru a-și salva ducatul...

Contractul de căsătorie între cei doi soți a fost semnat marți 6 decembrie 1491, în impozantă sală a castelului Annei. Dacă Anna dispărea prima, Bretania devenea proprietatea regelui Carol. În caz contrar – dacă regele Franței nu avea moștenitor –, ducatul ar fi aparținut din nou Annei care – clauză surprinzătoare – se angaja să se căsătorească cu moștenitorul tronului Franței.

Așadar, deocamdată, bretonii nu-și pierduseră ducatul, dar Anna lor devenea regină a Franței.

Toate acestea sunt deja departe. Au trecut șapte ani și Carol a murit, lovindu-se puternic de o ușă în castelul său de la Amboise. Această primă uniune nu a fost deloc fructuoasă. În intermezzo-urile dintre nenumăratele infidelități ale soțului, Anna a adus pe lume cinci copii, dintre care trei băieți. Din păcate, nici unul nu a supraviețuit. Odată Carol dispărut, Anna a pierdut un regat, dar a rămas cu ducatul ei, căreia i-a redevenit suzerană de drept. Or, pentru ea ducatul însemna aproape totul. Mai mult, orgolioasă, anunță că, dacă va trebui să accepte o nouă alianță, nu va fi decât cu un alt monarh.

Ludovic comite sperjur

Zis și făcut. De mult timp Ludovic XII, cu 15 ani mai mare decât ea, îi poartă sâmbetele tinerei ducese și, fără îndoială, și frumosului ei ducat. Singurul obstacol – sârmana regină Jeanne, diformă, cocoșată, buzză, șchioapă. Un corp dezgustător, care ascundea însă o inteligentă strălucită și un suflet nobil. Machiavelicul Ludovic XI impusese acest mariaj pentru a preveni accesul la tron al altei ramuri a familiei Orléans. Calcul cu atât mai sordid cu cât spera, ținând cont de starea fizică a fiicei sale, că va fi incapabilă să procreze. Ludovic o urăște. Totuși, este constrâns, sub amenințare cu represalii, să onoreze patul conjugal. Cu toate acestea, în timpul procesului de anulare, nu va ezita nici o clipă să nege că s-ar fi apropiat vreodată de soția sa. Deci, cu prețul acestui sperjur, va fi fericit să o țină în brațe pe seducătoarea Anna.

Adevărul este că Anna era într-adevăr fermecătoare. Scundă, foarte bine făcută, în ciuda unei ușoare schiopăтели, pe care o disimulează abil, cu ajutorul unei tălpi compensatorii. Are fruntea înaltă, privirea dreaptă și un nas mic și rotund, care îi dă un aer malițios. Fața îi este încadrată, după moda bretonă, de o „capă”, un fel de bonetă din pânză neagră, ce cade în cute suple pe umeri. Un acoperământ care surprinde la

curtea Franței, dar a cărui modă îndărătnica bretonă o impune.

Ginerele îi vine de hac

Această uniune cu Ludovic XII marchează deci pentru ea începutul unei noi domnii, sub auspicii fericite. Căci contractul de căsătorie este infinit mai favorabil pentru ducatul ei decât precedentul, stabilit cu șapte ani în urmă, cu ocazia nunții cu Carol VIII, ale cărui clauze dure înfeudau acest ținut coroanei. Ludovic XII s-a angajat să-i lase mână liberă în guvernare. Mai mult, a stipulat că doar al doilea copil, fată sau băiat, va moșteni ducatul, și nu moștenitorul tronului. Degeaba. Jocul alianțelor politice va disprețui în curând această promisiune.

Dar Anna încă nu știe. Cei 15 ani ce au urmat vor fi și fasti și nefaști. Nici unul dintre cei doi fii care vor vedea lumina zilei nu va supraviețui, doar două fiice, dintre care cea mare, Claude, se va mărita într-o zi cu ducele d'Angoulême, viitorul Francisc I. Anna spera pentru fiica sa cea mare o altă alianță, la început aprobată de Ludovic, cu tânărul Carol de Austria, viitorul Carol Quintul și nepot al împăratului Maximilian, primul ei soț.

Anna nu va trăi destul pentru a asista la căsătoria cu ducele d'Angoulême, căreia i se va împotrivi până la sfârșitul vieții. Se va stinge la 9 ianuarie 1514, la 37 ani, în castelul Blois, cu patru luni înaintea încheierii acestei uniuni.

Corpul ducesei, de două ori regină, va fi înmormântat în necropola regală de la Saint-Denis, dar inima ei, încredințată Breitaniei mult iubite, se odihnește la Nantes, între mormintele părinților ei, Francisc II și Marguerite de Foix. Ludovic XII o va urma în mormânt un an mai târziu.

La 1 ianuarie 1515 François d'Angoulême urcă pe tronul Franței sub numele de Francisc I. Regina Claude, soția sa, moare cu 9 ani mai târziu. Dar, în cursul scurtei lor uniuni, Francisc a reușit să-i smulgă pentru moștenitorul tronului dreptul de succesiune la ducatul Breitaniei. În 1532, după manevre abile, el obține de la parlamentarii bretoni alipirea „voluntară” a ducatului la coroana Franței. Cele mai rele premoniții ale Annei se îndeplinesc: Breitania își pierde pentru totdeauna independența. ■

Reconstituire a
Babilonului, cu
grădinile sale
suspendate

GRĂDINILE SUSPENDATE DIN BABILON

Descoperită în ruinele de la
Babilon, poarta lui Istar
(expusă la Berlin)

Babilonul, al cărui nume, Bab Ilim, semnifică „poarta lui Dumnezeu”, a fost cel mai vestit oraș al Antichității. Centru religios și intelectual al Mesopotamiei, „țara dintre cele două fluvii”, el reprezintă pentru profetul Ieremia „o cupă de aur în mâna lui Iahve, cupă ce îmbăta întreaga lume”; pentru cei mai vechi, Babilonul îl văzuse murind pe Alexandru cel Mare (323 î.e.n.). Așadar, încă din Antichitate, Babilonul fascina lumea, numele lui fiind asociat grandorii zidurilor sale, frumuseții grădinilor suspendate și amintirii misterioasei Semiramida.

Legenda Semiramidei, „cea mai cunoscută dintre toate femeile pe care le știm”, ne este furnizată de Diodor, scriitorul grec din sec. I î.e.n. Fetița se născuse la Ascalon, în Palestina. Era fructul iubirii vinovate dintre zeița Decerto

și un muritor, „venit să-i ofere o ofrandă”. Cuprinsă de rușine, Decerto și-a ucis iubitul și și-a abandonat copilul „într-un loc pustiu și stâncos”.

Apoi în poveste intervine Providența, se menționează într-un articol din *Historia*, ce stă la baza acestui text. Bebelușul este găsit și crescut de un păstor. Anii trec și fetița este atât de frumoasă, încât „își întrece toate prietenele”. Remarcată mai târziu, măritată de către Omnes, un guvernator asirian, Semiramida ajunge la curtea regelui Ninas, întemeietorul orașului Ninive. Fermecat la rândul lui de frumusețea tinerei, Ninas își obligă funcționarul să i-o cedeze pe Semiramida. Ninas moare și, pentru suverana noastră, începe o domnie glorioasă, lungă de 42 de ani.

Primul ei gest regal este să-și îngroape soțul „în palatul regilor” și să aibă grijă ca mormântul să dispară sub o terasă gigantică. După care, „geloasă pe gloria lui” și vrând să-și

Din cele șapte minuni ale lumii prezentăm, după piramidele Egiptului (nr. 5/1999), grădinile Semiramidei.

întreacă soțul defunct, decide să construiască un oraș pe măsura măreției ei: Babilonul. Herodot, care a vizitat Babilonul în 460 î.e.n., ne spune că ea a convocat arhitecți și două milioane de muncitori. Aceștia au înălțat un zid lung (cam 64 km), cu 250 porți, 30 km de chei pe Eufurat, două palate, un templu al lui Zeus în centrul orașului și, în sfârșit, grădini suspendate.

Un Hercule cu fustă

Odată construit Babilonul, Semiramida pornește să cucerească lumea. În Media, vestul Iranului actual, ea amenajează un parc (în grecește *paradeois*, de unde provine paradisul), pe înălțimea unei stânci înalte. Apoi întreabă oracolul lui Amon, în oaza Siwa din Egipt, „când va sosi timpul morții”. Își continuă călătoria prin Libia, până în Etiopia „ca să cerceteze curiozitățile”. Își încheie nebunească cursă în India, care refuză să i se supună. Se întoarce atunci la Babilon, renunță la tron în favoarea fiului ei, și dispăre în chip misterios. Se spune că s-a preschimbat în porumbel.

Semiramida i-a fascinat pe istorici și după Diodor. Este greu de descoperit această femeie între mantiile sale legendare. Arheologii și istoricii au crezut într-o vreme că au găsit-o în Asiria, acolo unde guverna o regentă, Sammi-Ramat, către anul 830 î.e.n. Astăzi această imperfectă armonizare pare prea frumoasă pentru a fi adevărată: nimic nu indică faptul că obscura Sammi-Ramat ar fi una și aceeași cu strălucitoarea Semiramida.

Încă din Antichitate, unele munci ale acestui „Hercule cu fustă” și-au găsit alți cântăreți. Diodor Beros, un preot babilonean care a scris în limba greacă istoria Babilonului, în sec. III î.e.n., Strabon, geograful grec care a trăit între 63 î.e.n. și c. 17 e.n., și Flavius Josephus, istoricul evreu din veacul I e.n., cu toții au atribuit construcția „celor două minuni ale lumii”, zidul și grădinile suspendate, lui Nabucodonosor II, regele statului caldeo-babilonean între 605 și 562 î.e.n. Grădinile ar fi vrut să amintească soției sale Amytis, de fel din Media, munții din țara ei de baștină. Domnia acestui mare șuveran este asociată construcției multor monumente: în vremea lui, Babilonul este un vast și luxos șantier. Orașul acoperă

850 ha, adăpostește 100 000 locuitori și are 1 179 temple și capele. Nabucodonosor nu s-a zgârcit la materiale: argint, aur, pietre prețioase, bronz. „Bogățiile munților, comorile mării, cadouri somptuoase, pe toate le-am adus în orașul meu Babilon, în fața lui Marduk [zeul suprem, creatorul cerului și pământului]. Am făcut să strălucească zidurile capelei lui ca soarele: cu aur, lapis-lazuli și alabastru, am tapisat interiorul; cei mai frumoși cedri pe care i-am adus din Liban, i-am ales pentru acoperișul lui Esagil (numele turnului Babel); ceilalți cedri i-am acoperit cu aur strălucitor”.

Ziduri neputincioase în fața lui Cyrus II

Autorii antici ne spun că Babilonul avea trei împrejmuiți în jurul orașului interior și alte trei în jurul orașului exterior. După ce a terminat aceste remarcabile fortificații ale orașului și i-a decorat porțile cu imagini sacre, a adăugat un alt palat celui al tatălui său (Nabopolassar), ridicat, în ciuda gigantismului său, în numai 15 zile.

În palat a construit terase de piatră amenajate și a plantat acolo toate soiurile de arbori. Accesul în grădină sugera scena unui teatru. Pe acoperiș era pământ pentru a primi rădăcinile celor mai groși arbori. Zona era cultivată ca orice teren natural la sol. Puteau fi văzuți grădinari care tăiau butașii; se lucra și sub cei care se plimbau sub coloanele de susținere: De jos nu se putea vedea ce se petrecea sus, dar existau mecanisme pentru irigații. Sus, apeductele conduceau apa adusă din Eufurat. Ea uda rădăcinile plantelor, în adâncime, în pământ, păstrându-i umiditatea.

Faimoasele grădini suspendate n-au putut să-i lase indiferenți pe arheologi. Ei au început să sape la Babilon. În 1899, o misiune germană, condusă de Robert Koldewey, s-a instalat în aceste locuri. Vreme de zece ani, arheologul, împreună cu colaboratorii săi și 250 muncitori, a explorat situl. Împreună cu echipa sa a scos din pământ vestigii îngropate la 20 de metri. În 1917, când misiunea s-a încheiat, Babilonul lui Nabucodonosor a ieșit din clopotul lui de argilă: zidurile de apărare, palatul regal, templul lui Marduk cu zigguratul său, celebrul turn Babel.

Chiar dacă cei 64 km atribuiți zidului de Herodot nu erau 64, oricum realitatea era impresionantă.

Zidul protejează orașul cu o centură de cărămizi, lungă de peste 11 km. Cifra respectabilă. De fapt, este vorba despre un zid triplu. Săpăturile au revelat un zid format din alte trei. Primul, cel interior, are 7 m grosime. La 12 m de acesta se afla un al doilea zid, lat de cca 8 m, iar acesta este fortificat de un al treilea, gros de 3 m, protejat, la rândul lui, de un șanț mare (de aproape 100 m lărgime). Primul zid are, la fiecare 44 m, câte un turn fortificat. Simbol al puterii Babilonului, aceste ziduri au fost totuși neputincioase, în 539 î.e.n., în fața trupelor persanului Cyrus II, ai cărui succesori vor adopta și titulatura de „regi ai Babilonului”. Până la Alexandru cel Mare, Babilonul va rămâne o provincie a Imperiului persan.

Grație lui Koldewey, zidul a părăsit domeniul virtual al legendei pentru a intra în cel al adevărului istoric, dar grădinile și-au păstrat misterul. Astăzi nimeni nu le mai neagă existența, dar arheologii nu știu unde se aflau. Koldewey le-a găsit în rarele clădiri degajate de săpături. A crezut mai ales că a văzut urmele uneia dintre ele, în una dintre aceste clădiri. Ea comportă 14 încăperi boltite, cu ziduri groase și trei fântâni. După părerea arheologului german, boltele ar fi putut suporta terasele și mecanismele hidraulice. Cartierul este însă destul de departe de Eufurat, iar săpăturile au degajat un centru administrativ prevăzut cu un magazin pentru stocarea la rece a produselor alimentare. Au fost exhumate liste cu rații destinate evreilor exilați, în urma reprimării răscoalei Iudeii, în 587-586, când Nabucodonosor II a cucerit Ierusalimul, strămutând o parte a populației în Mesopotamia.

Suntem în Paradis

Săpăturile au fost reluate în 1978, când arheologii au căutat grădinile mai aproape de fluviu. Credeau că le-ar putea plasa aproape de locul unde Nabucodonosor II își construise un palat. Recentele săpături ale lui D.J. Wiseman, succesorul lui Koldewey, au revelat în zonă un canal de derivație al apelor Eufuratului. Ceea ce pare a confirma această ipoteză.

Rămâne ca arheologii – obișnuiți cu parcuri și grădini de climă temperată – să propună noi reconstituiri cu arbori și terase de gazon. Expusă soarelui puternic din regiune, toată această vegetație nu ar dura mai mult de o după-amiază. Autorii greci știau bine ce pria locului și climatului. În descrierile lor, arborii sunt plantați strâns unul lângă celălalt, așa încât frunzele lor mari, aproape atingându-se, protejează grădina.

Un text scris pe la 877 î.e.n., sub domnia lui Assurnasirpal II, ne permite să ne imaginăm plantele care se găseau în grădinile Babilonului. „Țări pe care le-am străbătut și munți pe care i-am traversat și i-am văzut; cedru, chiparos, merișor, mirt, ienupăr, migdal, palmier, curmal, abanos, măsline, tamarin, stejar, terebint, nuc, frasin, lăsnicior, stejar de Kanis, salcie, rodiu, prun, păr, gutui, smochin, viță”. Suveranul asirian își descrie astfel grădina: „apa canalului coboară blând din înaltul grădinilor; potecile sunt inundate de miresme, căderile de apă susură ca stelele cerului în grădina plăcerilor”. Assurnasirpal culege neostoiit fructe din grădina bucuriei, ca un om înfometat.

Fără umbră de îndoială, suntem în Paradis. ■

**Adaptare de
Florentina DOLGIN**

România – un pol de stabilitate în Europa central-sud-estică

Iată tema propusă pentru cea de-a IV-a ediție a Sesiunii anuale de comunicări științifice organizate de Institutul Național de Informații, în chiar ziua de 1 mai 1999.

Desfășurată în plen și pe secțiuni – Psihologie, Sociologie, Psihosociologie, Politologie și geopolitică, Istorie, Economie, Filosofie și logică, Mass Media, Comunicare instituțională și Limbi străine – sesiunea a reunit un mare număr de comunicări pe marginea cărora s-au purtat interesante dezbateri.

M. ȘT.

„Să-i compătimim pe cei care nu-l citesc
pe Cicero. Dar să-i compătimim și mai
mult pe cei care, citindu-l, nu sunt
drepti cu el“.

Voltaire

ISTORIE PRIN ARTA CUVÂNTULUI: MARCUS TULLIUS CICERO

FLORIN HERA

În numărul trecut al revistei noastre am amintit fapte și semnificații înscrise în cronologia vieții și operei lui Cicero, între anii 106 și 69 î.Hr. Continuăm, în numărul de față, cu evenimentele dramatice petrecute în anul 63. Cicero este consul al Republicii romane.

„Până când, Catilina?...“

„Până când, Catilina, vei abuza de răbdarea noastră?...“ „Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?...“ Intrare de-a dreptul în subiect – ex abrupto – la începutul primei *Catilinare*, discurs politic rostit de Cicero în Senatul roman, la 8 noiembrie 63 î.Hr. În termeni energici, oratorul avertizează pe senatori că Roma se află în mare primejdie.

În imagine: Via Appia.

În ajun, doi complici ai ambițiosului conspirator Catilina încercaseră, fără succes, să-l asasineze pe consulul Cicero. În noaptea de 6 spre 7 noiembrie 63, Catilina le spusese celor doi atentatori că „nu vrea să plece din Roma lăsând pe Cicero viu“...

Contemporan cu evenimentele despre care vorbim a fost istoricul roman Sallustiu, celebrul autor al monografiei *Conjurația lui Catilina*, scrisă între anii 43 și 42 î.Hr. „Născut dintr-o familie de nobili, Lucius Sergius Catilina – arată Sallustiu – era viguros la suflet și la trup,

dar din fire aplecat spre rele și vicii. *Suflet fără simțul măsurii*, dorea mereu lucruri extreme... „Șeful conspirației împotriva republicii a părăsit Roma și a plecat în Etruria, unde complicele său Manlius, un fost ofițer al dictatorului Sylla, recrutase o armată particulară. În toamna anului 63, complotiștii dispuneau de două legiuni pentru a porni un „marș asupra Romei“. Consulul Cicero primise sarcina să apere Roma prin toate mijloacele, inclusiv prin forța armelor. Cicero, jurist și om politic, prefera însă să evite vărsarea de sânge și, mai ales, orice pedeapsă capitală în interiorul „perimetrului sacru“, așa-numitul „Pomerium“ al Romei, unde nimeni nu avea voie să pătrundă cu armată.

Prin cele patru cuvântări *Catilinare*, rostite între 8 noiembrie și 5 decembrie 63, Cicero s-a străduit să încurajeze o „concordie a stărilor sociale“, să consolideze o alianță a forțelor moderate din rândul senatorilor și cavalerilor, o orientare a întregului corp de cetățeni romani – în apărarea republicii, a *păcii civile*.

La 3 decembrie au fost capturate scrisori ale conjuraților din Roma, prin care se cerea unor războinici gali să intervină cu armele împotriva Cetății, în sprijinul lui Catilina. Cinci semnatori ai scrisorilor, participanți la complot, sunt arestați.

Catilina și complicității săi fuseseră declarați de Senat, în urma rebeliunii și trădării, drept „hostes“, dușmani publici, scoși în afara legii. Senatul a luat în dezbateră pedepsirea complotiștilor capturați.

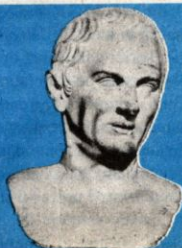
Historicul german Theodor Mommsen evocă atmosfera de la Roma în zilele de 4 și 5 decembrie 63: „Sclavii și clienții senato-

rului Lentulus (principal complice al lui Catilina) și ai celorlalți arestați se agitau. Se spunea că au fost puse la punct planuri pentru a-i elibera cu forța din casele particulare în care erau ținuți în detenție. Datorită tulburărilor anarhice din ultimii ani, nu lipseau la Roma căpeteniile de bande care, pentru o anumită sumă de bani, organizau răzmerițe și asasinat. Cât privește Catilina – continuă Theodor Mommsen – acesta fusese informat de arestarea complicilor săi și se afla destul de aproape pentru a efectua o lovitură cu ajutorul legiunilor sale“.

Ținând seama de starea excepțională decretată și având informația că la 16 decembrie urma să se declanșeze un atac simultan din interiorul și din afara Romei, Senatul e decis să fie executați cei cinci agenți prinși, pentru a preveni și descuraja lovitura de forță a lui Catilina. La dezbateră din Senat, Caius Iulius Caesar, pontif suprem, șeful cultului religios roman, i-a avertizat pe senatori să nu ia o hotărâre sub semnul mâniei și al atmosferei de teamă. Nu era de părere că se cuvine aplicată pedeapsa capitală. Dar lui Caesar i s-a opus cu apripit dărzenie severul Cato (95-46 î.Hr.), strănepot al celebrului Cato Censorul, conservator integru și rigid, auster republican.

Hotărârea de condamnare la moarte a celor cinci complici ai lui Catilina a fost pusă în aplicare la 5 decembrie 63. La sfârșitul lunii ianuarie 62, lângă localitatea care se numește acum Pistoia, a pierit în luptă și Lucius Sergius Catilina.

Senatul și poporul roman i-au mulțumit lui Cicero pentru salvarea Romei de conjurația lui Catilina, care se pregătea să treacă orașul prin

NU POATE EXISTA NICI UN FEL DE
ÎNVOIALĂ ÎNTRE NOI ȘI TIRANI.

CICERO

foc, jaf și război civil. Dar în anul 58 a intervenit un act de răzbunare politică. Patricianul Claudius a fost adoptat (numai de formă) de o familie plebeiană pentru a putea fi prezentat ca tribun al plebei, sub numele de Clodius. Noul tribun s-a dezlănțuit cu furie împotriva lui Cicero. Marele orator republican, fostul consul din 63, numit în acel an „părintele patriei“, a fost silit să plece în exil. Motivul? Nu fusese respectat în anul 63 dreptul cetățeanului roman de „apel la popor“, după condamnarea la pedeapsa capitală.

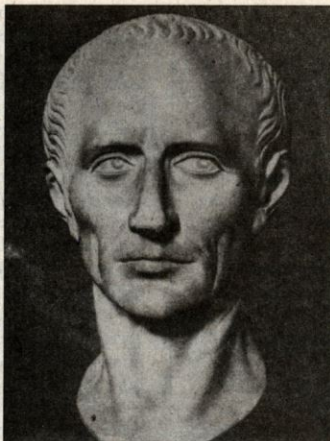
Un drept pe care Catilina nu l-a recunoscut niciodată.

Drumul spre „Filipice“

În anul 57 Cicero a fost rechemat din exilul său din Tesalia și a putut reveni la Roma, unde casa îi fusese prădată și devastată de tribunul Clodius și de garda personală înarmată, plătită de acesta. La abrogarea deciziilor de exil contribuise intervenția importantă, în favoarea lui Cicero, a generalului Cnaeus Pompeius Magnus (106-48 î.Hr.).

Încă din anul 66, cu sprijinul cuvântărilor rostită în Senat de Cicero, generalului Pompeius (Pompei) îi fusese încredințată comanda supremă în Orient, în războiul extrem de greu împotriva lui Mithridates, regele Pontului. După șase ani de victorii, Pompei revenise în patrie. Datorită activităților de strateg și de organizator administrativ ale lui Pompei, stăpânirea Romei se întindea până în Caucaz și până în Siria. Pompei era, la sfârșitul anilor 60, omul de stat roman cel mai glorios al vremii sale.

La începutul anului 59 î.Hr. a fost definitivată o înțelegere secretă între Caesar, Pompei și Marcus Licinius Crassus, cel mai bogat cetățean al Romei. Mai târziu, această

Caius Iulius Caesar i-a avertizat pe senatori să nu ia o hotărâre sub semnul mâinii

alianță secretă a devenit cunoscută drept „primul triumvirat“, care făcea previzibil sfârșitul republicii. Istoricul roman Suetoniu (70-140 d.Hr.) definește astfel primul triumvirat: „Nimic nu putea să fie admis în viața Statului, dacă nu era pe placul Celor Trei“.

Triumviratul unea inteligența politică superioară și cultura lui Caesar cu renumele lui Pompei și cu puterea financiară a trușului Crassus (trușia îl va duce la pieire pe Crassus, în dezastrul militar din 53, într-o expediție în Mesopotamia). Alianța triumvirilor

pentru dominarea societății romane a fost consolidată public prin reuniunea de la Lucca, în anul 56.

Libertatea politică a lui Cicero, în Senat și în forum, va fi radical îngrădită. „Cicero nu avea alte mijloace de acțiune și de influență decât arta cuvântului“, scrie biograful său, latinistul francez Alain Michel. În 46-45, Cicero – aflat mereu în „concediu silit“, pentru că nu mai poate vorbi liber în forum – va scrie un *Brutus*, o istorie a oratorilor la Roma. „Pentru Cicero, acțiunea și cultura sunt inseparabile“, relevă o laconică remarcă a lui Alain Michel.

Principalele opere ale gândirii politice, elaborate de Cicero în spiritul modelelor grecești pe care le-a prețuit, sunt: *De republica* (Despre republică), din anii 54-51; *De legibus* (Despre legi), compusă în anul 51; *De officiis* (Despre îndatoriri), scriere profund impresionantă din anul 44, lucrare pe care latinistul român Gheorghe Guțu o numește *Testamentul lui Cicero*. În „testament“ se află un pasaj care ne îngăduie să putem înțelege mai bine sfârșitul tragic al cărturarului roman: „Nu poate exista nici un fel de învoială între noi și tirani – subliniază Cicero. Nu ne rămâne decât să respingem din corpul normal al umanității

această barbarie a unei bestii cu înfățișare de om”.

Ca răzbunare pentru aceste cuvinte și, mai ales, pentru cele 14 cuvântări numite *Filipice*, în care era atacat ca vrăjmaș al republicii, Marcus Antonius (82-30 î.Hr.) a cerut lui Octavianus și lui Lepidus, cu care formase, în anul 43, *al doilea triumvirat*, asasinarea lui Cicero.

„Zarurile sunt aruncate”...

La 7 ianuarie 49 î.Hr., Senatul roman îl demite în mod ofensator pe Caesar din demnitățile militare și civile. Aflat în Galia cu legiunile pe care le comandă și care îi rămân credincioase, Caesar traversează sfidător Rubiconul, râul care marca frontiera dintre Galia Cisalpină și Italia română. Războiul civil era declanșat, „zarurile sunt aruncate”.

La 17 ianuarie 49, Senatul, precum și comandantul forțelor armate legale, generalul Pompei, hotărâu părăsirea Capitalei. Cicero îi scrie bunului său prieten, Atticus: „O, ce rușine! Pompei nu a acceptat nici o propunere de împăcare, dar nici nu s-a pregătit de război. Pur și simplu a abandonat Roma! Pleacă în Grecia fără să ne dea puțința de a dezbate cum se cuvine o decizie atât de mare și de ciudată!”.

Bătălia de la Pharsalos, în Tesalia, răfuiala hotărâtoare dintre Caesar și Pompei, la 9 august 48 î.Hr., a însemnat masacrul fratricid a 6 000 de cetățeni romani. Înfrânt, Pompei fuge. Ajuns în Egipt, în septembrie, a fost asasinat din inițiativa curtenilor regelui Ptolemeu XIII, care avea numai 13 ani. La rândul său, tânărul Ptolemeu va fi ucis, în timp ce sora lui, faimoasa Cleopatra VII, regină a Egiptului, va captiva, prin farmecul ei, pe Caesar și, apoi, pe Marcus Antonius.

Generalul Pompei, cel revenit în patrie după șase ani de victorii

În portul Brundisium (Brindisi), pe litoralul adriatic al Italiei, Caesar întâlnește pe Cicero, care revenise din Grecia, din tabăra lui Pompei (pe care îl urmăse totuși, foarte chinuit de îndoieli).

Istoricul grec Plutarh (46-119 d.Hr.) afirmă că, văzându-l pe Cicero, Caesar a coborât de ndată de pe cal și l-a îmbrățișat. Apoi au pornit pe jos, împreună, vorbindu-și timp îndelungat, fără martori. Cicero era astfel iertat de Caesar, care nu ținea nicidecum să pară „un nou Sylla”, ucigaș de proscriși.

În dimineața zilei de 15 martie („idele lui martie”), în anul 44 î.Hr., înainte de începerea ședinței Senatului în „Curia lui Pompei” de la Roma, Caesar a fost asasinat cu 23 de lovituri de pumnal. Conspirația contra lui Caesar era condusă de Marcus Iunius Brutus (85-42 î.Hr.), fiul Serviliei, iubita de o viață a lui Caesar, și de Caius Cassius Longinus (73-42 î.Hr.). În anul 42, în bătăliile de la Philippi, în Macedonia, atât Cassius, cât și Brutus – învinși de armatele celui de-al doilea triumvirat – se sinucid.

Un ac în limbă

Cicero nu a luat parte nici la pregătirea concretă și nici la săvârșirea atentatului împotriva lui Caesar.

După moartea lui Caesar, Cicero îl sprijină pe tânărul Caius Octavianus (63 î.Hr.-14 d.Hr.), care fusese adoptat și desemnat prin testamentul lui Caesar ca principal moștenitor. Alianța dintre Cicero și Octavianus era îndreptată împotriva lui Marcus Antonius, care va fi înfrânt de trupele Senatului în lupta de la Mutina (azi Modena), în aprilie 43. Cicero îl atacă virulent pe Antonius prin diatribele numite *Filipice*, în amințirea discursurilor rostite

de oratorul atenian Demostene (384-322 î.Hr.), împotriva regelui Macedoniei, Filip II. Până în toamna anului 43, Octavianus rămâne „săbia” taberei senatoriale împotriva lui Marcus Antonius, care era considerat de Cicero drept cel mai periculos adversar al republicanilor.

Dar, în noiembrie 43, se produce o cotitură radicală. Are loc o nouă împărțire a forțelor în criza care macină definitiv regimul republican. Octavianus își pierde orice încredere în Senat. Relațiile cu Cicero se deteriorează. Octavianus ajunge la convingerea că este folosit drept simplu instrument și că mentorul său, Cicero, urmărește de fapt planul ambițios de a recuceri puterea consulară în dauna moștenirii „divinului Caesar”.

Survine, în consecință, „acordul-surpriză” de lângă Bononia (azi Bologna). Octavianus, Antonius și Marcus Aemilius Lepidus constituie – așa cum am mai arătat – în noiembrie 43, cel de-al doilea triumvirat. La 27 noiembrie 43, „legea Titia” acordă puteri dictatoriale

triumvirilor. Cu prioritate, noua „tiranie cu trei capete” dispune discreționar de puterea de a condamna la moarte cetățeni romani, fără ca aceștia să poată recurge la dreptul de apel.

Ca urmare, 300 de senatori și 2 000 de cavaleri sunt uciși fără judecată. Lepidus își condamnă fratele, Antonius – unchiul. Dar, mai înainte de toate, Antonius trece în fruntea listei de proscrisi pe Marcus Tullius Cicero, în vârstă de 63 de ani.

Cicero a fost asasinat la 7 decembrie 43, lângă portul Gaeta, de un grup de mercenari. „Capul marelui orator – amintește George Călinescu – fu adus pe masa lui Antonius care-l contemplă cu o satisfacție bestială, în vreme ce Fulvia, soția acestuia, îi înfipse un ac în limba elocventă. Octavian nu clipi...”, subliniază George Călinescu.

Există un sens adânc în moartea tragică a lui Cicero. Se desprinde un reproș etern față de toți cei care au preferat a „nu clipi” atunci când a fost săvârșită o nelegiuire. ■

CONGELAȚI CINCI SECOLE

De 500 de ani, gheața Anzilor le-a înghețat expresia fețelor. Trei copii inca, două fete și un băiat, de vârste cuprinse între 8 și 15 ani, mumificați de frig,

la 6 700 m altitudine, au fost găsiți la începutul lunii aprilie acest an. Descoperirea aparține arheologului american Johan Reinhard, care el însuși s-a îndoit la început de veridicitatea ei. Timp de cinci secole organele interne ale copiilor au rămas aproape intacte. Prima examinare a mumiiilor a permis chiar să se observe pielea de găină de pe brațele unuia dintre cei trei copii, sacrificați probabil în cursul unui ritual religios, printr-o puternică lovitură în ceafă.

„N-am văzut niciodată mumii atât de bine conservate”, afirmă Reinhard, care descoperise deja 18 mumii. Era pe punctul

să renunțe când le-a găsit pe ultimele trei, pe Muntele Llullaillaco, șantierul arheologic aflat la cea mai înaltă înălțime din lume. Se știe că încăși alegeau vârfurile muntoase cele mai înalte pentru ritualurile lor.

Reinhard: „Temperaturile foarte joase și umiditatea «au colaborat» la păstrare. Probabil că congelarea a avut loc înainte de deshidratarea cadavrelor, ceea ce a permis conservarea excelentă a țesuturilor. La prima vedere oricine ar crede că sunt morți doar de câteva săptămâni. Medicilor nu le venea să creadă că organe ca inima sau rinichii ar putea rămâne intacte”.

Doar la încheierea analizelor se va ști vârsta exactă a mumiiilor. Descoperirea poate arunca o nouă lumină asupra modului de viață al încășilor.

INSULA FAZANILOR

Cardinalul Mazarin,

Puține teritorii atât de restrânse ca suprafață încât să fie ignorate de hărți se pot lăuda cu amintirile istorice ale Insulei Fazanilor. Dar cine a auzit de Insula Fazanilor? Are doar 0,23 km² și se află în mijlocul râului Bidassoa, ce separă Franța de Spania.

Istoria a păstrat-o sub denumirea de Insula Conferinței, cu trimitere la consfătuirea dintre Mazarin, „atletul diplomației“, și don Luis Mendez de Haro, „atletul șireteniei“. Cei doi au pregătit aici semnarea Păcii Pirineilor, în noiembrie 1659, dintre Filip IV al Spaniei și Ludovic XIV al Franței, ce punea capăt războiului de peste 20 de ani dintre cele două țări și „parafa“ hegemonia Franței în Europa.

Don Luis de Haro

În fabula *Cele două capre*, La Fontaine relatează evenimentul în maniera sa: „Eu parcă-i văd la fel, prin păcla anilor / pe Filip și pe Ludovic cel Mare / Venind la Conferință, pe cărare / În Insula Fazanilor“ (La Fontaine, *Fabule*, 1969, traducere Aurel Tita).

Pe 7 iunie 1660, pe minuscula insulă, se semna căsătoria regelui Ludovic XIV cu infanta Maria-Tereza, fiica lui Filip IV al Spaniei, mariajul fiind celebrat două zile mai târziu, nu departe, la Saint-Jean de Luz. În calitate de „aposentador major“, pictorul Diego Velázquez, cu numai o lună înaintea morții, se îngrijise ca trimișii regali și suitele lor să fie găzduiți în construcții elegant decorate. Tânăra mireasă renunța la drepturile sale asupra Coroanei Spaniei, în schimbul unei dote de 500 000 de scuzi de aur, iar țara ei, în urma păcii încheiate, pierdea în favoarea Franței Roussillon, nume-

roase fortărețe din Flandra, Hainaut și Luxemburg. În noiembrie 1659, miniștrii de Externe ai Franței și Spaniei, Couve de Murville și, respectiv, Vastellia, și-au dat întâlnire pe Insula Fazanilor pentru a marca tricentenarul Păcii Pirineilor.

„Din veacul XVI Insula Fazanilor n-a văzut decât fețe yesele, brațe larg deschise, mâini întinse, nu pentru a lua, ci pentru a oferi... un loc unde de cinci secole nu s-a vorbit decât despre pace și despre scuze pentru eventualele jigniri“, scria săptămânalul de dreapta *Gringoire*, în deceniul trei al veacului nostru.

Cum ambele cancelarii europene cunoșteau Insula Conferinței, aici s-au derulat, în veacul XV, discuțiile între Henric IV de Castilia și Ludovic XI, tot aici a fost eliberat, în 1526, Francisc I din prizonieratul lui Carol Quintul. Pe bună dreptate, propunea istoricul

Cantelly, în veacul XVIII, ca pe harta Țării Bascilor ea să figureze ca „Insula Păcii“.

Micul ținut de frontieră are un statut de drept internațional cu totul special: este un „condominium“, ce aparține deopotrivă Franței și Spaniei. Regimul juridic al acestui petec de pământ a fost reglementat prin Tratatul Limitelor, din 2 decembrie 1856: „Insula Fazanilor, cunoscută sub numele de Insula Conferinței – stipulează articolul 27 – legată de atâtea amintiri istorice comune ambelor națiuni, va aparține în comun Franței și Spaniei“. Condiția ei de nepartajare, de indivizibilitate, a fost întărită apoi, în 1861, de Isabel II și de Napoleon III, care au așezat acolo o placă de piatră cu următoarea inscripție, în franceză și spaniolă: „În amintirea conferințelor din MDCLIX, prin care Filip IV, printr-o fericită alianță, și Ludovic XIV au pus capăt unui lung război între cele două națiuni“.

În anul 1903, brațul francez al răului Bidassoa amenința să dispară, iar insula să devină peninsulă. În urma unor negocieri franco-spaniole s-a ajuns la un acord: întreținerea și conservarea insulei revine Franței, între 1 august și 31 ianuarie și Spaniei, între 1 februarie și 31 iulie. Comandanții bazelor navale franceză și spaniolă – foștii „comisari regali” din timpul Tratatului Pirineilor – purtau, fiecare,

șase luni pe an titlul de „vice-rege al Insulei Fazanilor”. (Unul dintre ei, Julien Viaud, cunoscut sub numele de scriitor, Pierre Loti, care a comandat baza franceză între 1891 și 1893 și 1896 și 1898, înainte să devină membru al Academiei Franceze, a scris aici romanul exotic *Ramuntcho*.)

Nimic nu a mai tulburat această ordine până azi, nici primul război mondial, nici războiul civil din Spania, ale

cărui episoade s-au desfășurat – unele dintre ele – la o aruncătură de băț de Insula Fazanilor.

Încheind pe un ton amuzant, să-l amintim pe Victor Hugo, care scria că el „n-a văzut în insulă fazani, ci rațe”, și pe Théophile Gautier, care compara prozaic acest leagăn al păcii franco-spaniole cu „o limbă-de-mare prăjită”. ■

F. DOLGIN

ARTA SALOANELOR ÎN VEACUL XIX

„Salonul, pe de-a-ntregul zugrăvit în gri, e mobilat cu o mobilă veche de mahon, tapisată cu mătase verde, având la ferestre perdele de calicot alb cu tiv verde; apoi cu două console și cu o masă rotundă; la mijloc, se află un covor cu carouri mari; pe vastul șemineu cu oglindă enormă e un pendul ce reprezintă carul soarelui, între două candelabre de stil imperial. Sala de biliard are perdele de calicot gri, cu tivuri verzi, și două divane. Mobila din sufragerie se compune din patru bufete mari de mahon, o masă, douăsprezece scaune de mahon, tapisate cu pânză din păr de coadă de cal, și câteva gravuri magnifice de Audran, înrămate în rame de mahon”.

Mahon, calicot, console, șemineu, candelabre, pendul: obiecte ambientale ce sugerează universul de referință al *Comediei umane* (din care am extras citatul), respectiv societatea franceză de după revoluția din iulie 1830. Așadar, prin extensie, artelor decorative le stă în putere să redea fizionomia unui secol: în speță, XIX. Ele pot surprinde și descrie ușor scenele vieții cotidiene private, din orice mare capitală a aceluiași veac: Paris, Viena, Berlin, Londra, Skt. Petersburg. Pornind de la mobilier, cu ochii minții, cititorul își poate imagina personaje palpabile – cărora le cunoaște gustul, gradul de cultură și civilizație – ce se mișcă

dezinvolt între garnituri Empire, Biedermeier, Regency.

Dacă secolul nostru ar putea fi definit ca secolul colocviilor – cum îl percepea André Malraux – premegătorul lui, veacul XIX, este al saloanelor, al *jour-urilor fixe*. Parisul este lider și model necontestat. Casa burgheză are un salon de primire cât mai confortabil și spațios, la început eclectic ca decorație interioară, mai târziu tot mai așezat și de mai bun gust, cu influențe exotice, maure sau japoneze, în care stăpânul își primește oaspeții cu orgoliul amfitrionului desăvârșit. Ebeniști, textiliști și tapiseri, aurari și bijutieri își propun serviciile pentru crearea unei bunăstări afișate, care să-l epateze pe vizitator și să-l provoace să o imite. Așadar, tot prin extensie, mobilierului îi stă în putere să redea mentalitățile unui secol.

În această primăvară, Muzeul național de artă al României a oferit bucureștenilor un regal: o valoroasă expoziție de mobilier și argintărie din Europa secolului XIX, provenite din muzee, colecții particulare și fondul regal, expoziție însoțită de un izbit catalog, realizat de Michaela Pupeza (coordonator de proiect), Adriana Adam și Elena Dobre. Vizitatorii au putut visa nestingheriți la o lume în care mulți dintre ei ar fi vrut să și trăiască.

F. D.

ANCHETĂ-CONCURS

În scrisoarea redactorului-șef publicată în numărul din luna aprilie a.c. se spunea că rostul nostru este să vă oferim, stimați cititori, o lectură cât mai interesantă și mai plăcută. Scrisorile pe care le primim la redacție, discuțiile cu cititorii care ne vizitează sau ne dau telefon ne confirmă că, în bună măsură, reușim să răspundem exigențelor dumneavoastră. Primim, desigur, și multe observații critice. În dorința de a obține o imagine cât mai corectă a opiniei cititorilor am alcătuit chestionarul care urmează.

Răspunsurile dvs. ne vor ajuta să vă prezentăm, în lunile viitoare, revista pe care într-adevăr o doriți.

Ele vă oferă, totodată, posibilitatea de a participa la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor celor 10 PREMII care se vor acorda în cadrul acestei Anchete-concurs Magazin istoric 1999, constând în tot atâtea abonamente pe un an la revista noastră.

Toți cititorii care răspund la întrebările de mai jos iau parte la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor.

Termenul ultim de expediere a răspunsurilor este 25 iulie 1999, data ștampilei poștale.

Scrisorile cu răspunsurile vor fi expediate pe adresa: Revista Magazin istoric, Căsuța poștală 1-702, Oficiul poștal nr. 1, București, cu mențiunea „Pentru Ancheta-concurs“.

1. De când citiți revista noastră?

- a) De la apariție
- b) De peste 10 ani
- c) De mai puțin de 5 ani

2. Care subiecte vă atrag în mod deosebit?

- a) De istorie națională
- b) De istorie universală
- c) Nu am preferințe

3. Când deschideți revista, de unde începeți lectura?

- a) De la sumarul din primele pagini
- b) De la Dialog
- c) De la primul titlu pe care îl rețin după o sumară răsfoire

4. Cum vă procurați revista?

- a) Sunt abonat
- b) O cumpăr constant
- c) O cumpăr din când în când

5. Din istoria națională ce subiecte vă interesează în mod deosebit?

- a) De istorie veche.
- b) Medie
- c) Modernă
- d) Contemporană
- e) Nu am preferințe

6. Cum considerați prețul revistei?

- a) Mare
- b) Moderat
- c) Mic

7. Cum apreciați noua prezentare grafică a revistei?

- a) Reușită
- b) Nereușită

8. Ce v-ar mai plăcea să citiți?

- a) Dezbateri istoriografice
- b) Opinii-controverse
- c) Informații „la zi“
- d) Enigme ale istoriei

9. Din istoria universală ce preferați?

- a) Războaiele
- b) Personalități istorice
- c) Spionaj
- d) Așa vă place istoria?
- e) Iubiri celebre

10. Aveți o colecție Magazin istoric?

- a) Da
- b) Nu

11. Vă satisface dialogul în treținut de revistă cu cititorul?

- a) Da
- b) Nu

12. Considerați utile concursurile?

- a) Da
- b) Nu

Vă rugăm să menționați datele dvs. personale: nume și prenume; adresa; vârsta; profesiunea.

Vă mulțumim!

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Deschidem cronică consacrată lunilor mai-iunie din urmă cu cinci decenii cu prezentarea unei noi apariții în lumea presei bucureștene: ziarul *Viața Capitalei*, „organ al Comitetului Organizației P.M.R. București și al Comitetului Provizoriu București”, al cărui prim număr a ieșit de sub tipar la 5 mai.

Viața Capitalei, după cum se precizează în editorialul primului număr, *La început de drum*, „Va fi un ziar al tuturor oamenilor muncii manuale și intelectuale”, care „își propune să devină un ziar cu deosebire interesant pentru funcționari, magistrați, ofițeri, profesori, pentru oamenii artei și științei”.

Este un ziar ca oricare altă publicație în paginile căruia viața reală a Capitalei este înlocuită cu imaginea idealizantă urzită din limbajul propagandistic al vremii.

Și totuși, din simple știri, se pot întrezări și alte fațete ale vieții bucureștenilor. Una dintre acestea – regimul de austeritate. Aprovizionarea cu alimente și alte produse de consum se face pe cartele. Astfel, la 25 mai, locuitorii Capitalei sunt înștiințați că termenul ultim pentru înscriere „la centrele de articole raționate” este 31 mai. „După această dată, articolele raționate se vor distribui numai celor înscriși prin centrele respective”. Printre articolele „raționate” se aflau: alimente de primă necesitate (pâine, zahăr, grîș, paste făi-

noase), articole de uz casnic, țesături, îmbrăcăminte, încălțăminte ș.a.

Cartelele se eliberau pentru categorii diferite de cetățeni: salariați din instituții și întreprinderi, pensionari IOVR, personal casnic, artiști, scriitori și ziariști, elevi ai școlilor medii și profesionale, bolnavi T.B.C., nesalariați. Pentru a primi o cartelă de îmbrăcăminte un salariat trebuia să aibă cel puțin 6 luni vechime în muncă.

Vom răsfoi, în cronicile viitoare, mai pe îndelete *Viața Capitalei*, care, din 1953, va deveni *Informația Bucureștiului*. Dar să vedem ce mai citim și în celelalte ziare ale Capitalei.

Peste 450 000 de bucureșteni, notează *Universul* din 3 mai, au participat la demonstrația de 1 mai din Piața Victoriei.

Iată câteva consemnări ale reporterului ziarului amintit. „Universitatea își înveselește severu-i obraz cenușiu cu roșul aprins al unor falduri mărețe și verdele ghirlănzilor primăverine. TARS-ul [Transporturile Aeriene Româno-Sovietice] aduce noutatea unor afișe

sovietice de 1 Mai, lucrate cu mult gust și fantezie”.

Iată ce se petrecea într-o coloană care își aștepta rândul la defilare: „Echipa de dansuri naționale, profitând de faptul că e «pauză», și-a prins acordeonistul în mijloc și acum îi trage o chindie îndrăcită.

Zi însoțită în Cișmigiu

Dincoace, echipa de fotbal joacă «băza», tot așa de voinicește cum am văzut-o în copilăria mea pe Bărrăgan. Aceiași flăcăi zidiți ca din cremene. Aceasta fiindcă ei nu pot imita echipa masculină și feminină de volleyball, care au făcut un cerc și încearcă... pase».

Felurite. Este dată publicității Hotărârea Biroului Politic al C.C. al P.M.R. referitoare la construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră. Atunci puțini bănuiau, dar Șantierul acestui canal va fi locul de suferință a mii și mii de deținuți politici, de la oameni politici și intelectuali ai vechiului regim, la cei care s-au opus instaurării comunismului în România.

„Înalt Prea Sfințitul Justinian – scrie ÎPS Firmilian, mitropolitul Olteniei, în *Biserica Ortodoxă Română* – n-a uitat, în vârful ajungerii, vechea sete bisericească a Olteniei. Era această provincie ocolită, sistematic, în așteptările și cererile sale bisericești”

Biserica otleană „era limitată la rostul unei simple episcopii”. Patriarhul Justinian a ridicat-o la rangul de Mitropolie. „Astfel – scrie Î.P.S. Firmilian – milioanele de olteni își câștigă, printr-un fiu al lor, mitropolia și justa participare la conducerea sinodală a Bisericii întregi”.

Sunt decorați cu „Medalia Muncii” cei ce au obținut rezultate deosebite în industrie, agricultură, arte, știință etc.

Printre alții, primesc această medalie: Sică Alexandrescu, Niki Atanasiu, I. Finteșteanu, Gr. Vasiliu-Birlic, Al. Giugaru, Mony Ghelerter, Nina Cassian, Dan Deșliu, Victor Tulbure, Fănică Luca, Valentin Gheorghiu. P.

La un centru de distribuire a laptelui

Niculescu-Mizil, Ar-
cadie Donos, Ov.
Crohmălniceanu s.a.

Primul meci internațional din sezonul 1949 al echipei naționale de fotbal a României este cel disputat cu selecționata Poloniei, câștigat cu scorul de 2-1

● Toți posesorii de brichete de aprins, nemarcate, sunt obligați să le depună spre marcarea la Direcția generală CAM din strada Stavropoleos ● În localul Liceului nr. 10 („Aurel Vlaicu”), din cartierul Steaua C.F.R., se inaugurează prima „stațiune de radiofiecție (transmiterea radiofonică prin fir)” ● Se deschide „Librăria Academiei R.P.R.”, în Calea Victoriei 27 ● Întreaga populație a Capitalei este vaccinată împotriva febrei tifoide ● Se constituie Societatea de Științe Istorice și Folclor ● Apare gazeta **Pionierul** ● Se stabilește vârsta majoratului la 18 ani.

Se stinge din viață, la 1 mai, pictorul Gh. Petrașcu (n. 1872), membru al Academiei Române: „A fost o fericire pentru arta română – scrie K.H. Zambaccian, în *Adevărul*, din 11 mai – ca fermecătorului Nicolae Grigorescu să-i urmeze reflexivul și adâncul Andreescu, apoi iluminatul Luchian ce s-a înălțat spre piscuri de lumină și spiritualitate și, în fine, Petrașcu, care a împlinit acest quaror prin gravitatea artei sale ce răsună ca o orgă.

Cu Petrașcu credem că se încheia ciclul întemeietorilor picturii române independente și vie, care s-a dezvoltat și s-a călît departe de didacticism și oficialitate.

E în arta lui Pătrașcu – continuă Zambaccian – ceva straniu, ceva magic ce uimește prin drama care se petrece între lumină și

Economia – mama prevederii

culoare, ce se încaeră și se împletește în forme viguroase, dense și monumentale“.

În *Adevărul* din 24 mai, Demostene Botez scrie despre *Viața la bloc*, din care reținem aceste rânduri despre un vecin: „Face baie de două ori pe săptămână. Pleacă dimineața la ora 6 și un sfert, când sună o sirenă, departe, undeva. Se întoarce între 8 jumătate și 9. Viața lui e simplă și precis cronometrată.

Alăptăieri a spart un pahar. Săptămâna trecută a fost răcit. A tușit mereu. Vorbește la telefon scurt, dar tare. Cred că partenerul l-ar auzi și fără receptor, dacă nu-i prea departe. Îl aud, bineînțeles, numai pe el. Pe celălalt l-aș transcrie cu puncte-puncte.

Știu și alte lucruri despre dânsul. Știu tot. Îl cunosc perfect. Ați ghicit: e domnul care locuiește în bloc deasupra garsonierei mele. Despre mine, eu nu știu pe cale sonoră cum trăiesc. Nu-mi place să mă ascult. Știu însă cum trăiește el, cu toată discreția mea.

Cred că blocurile sunt niște imense aparate acustice. De văzut însă nu mi-am văzut vecinul de sus niciodată. Blocurile n-au încă și televiziune“.

Anunțuri diverse din *Adevărul*. Uzi-nele 23 August cumpără claxoane tip Bosh cu membrana mare • Caut vitamina B 14 • Tund electric câini, vin la domiciliu • De vânzare lăzi goale și scânduri „Alimentara“ • Cumpăr costume kaki cu pantaloni drepti • Băi intestinale cu eutero-cleant docent Braș • Maria Tănase, Mara Milton, H. Mălineanu cântă la restaurantul Bucur (fost Unchiu) de pe Buzzești, iar Gică Petrescu, Joe Reininger și Nicu Apostolescu, la Parcul

Millea, de pe b-dul Filantropia • La o bătrână de 90 de ani au fost descoperite monezi de aur nedeclarate; le păstra pentru serbarea centenarului... • Încercăm cu pastă originală rezervele de la stilouri cu bilă • Abonați-vă la *URSS în construcție* • Cumpărăm filme vechi cinema, în orice cantitate.

Un eveniment sportiv: „Cupa Tineretului Muncitor“, în cadrul căreia, după cum scrie Alexandru Șiperco, membru în C.C. al U.T.M., în *Scân-teia tineretului* din 27 mai 1949, au fost antrenati „sute de mii de tineri și tinere“. Ea reprezintă „cea mai mare competiție sportivă de mase organizată vreodată în țara noastră“.

Recomandă organizatorilor să țină „seama de faptul că în această competiție sunt mobilizați tineri care n-au mai făcut sport, fete și băieți nepregătiți să lupte cu greutățile începutului, cu lipsa materialelor și a terenurilor sportive“.

Rostul „Cupei“ este de a trezi „interesul tineretului muncitor din țara noastră pentru sport și astfel să contribuie la întărirea tineretului nostru, la dezvoltarea unui tineret care să poată duce la bun sfârșit sarcinile ce-i stau în față pentru făurirea socialismului în țara noastră“.

Stațetă de marș organizată de ziarul *Viața sindicală*

Tot în *Scân-teia tineretului*, din 11 iunie, citim un reportaj mobilizator: *A trecut un an de când Lemaître a devenit Tempuri Noi*. Este o comparație, la un an de la naționalizare, între ceea ce a fost uzina înainte de 11 iunie 1948 („încăcată în rugină, fabrica

ARME

PISTOL	→	PROIECTIL	→	PUMNAL	→		→	A SE OPRI	→
MAȘINĂ DE RĂZBOI ANTICĂ		ÎN TRIBI		A SE TREZI	→			LOVIT CU ALICE	→
→		↓				TESĂTURĂ STRĂVEZIE	→	↓	
						FĂCUT FEDELEȘ			
E ÎN VIAȚĂ	→			MILITARI DIN CAVALERIA UȘOARĂ	→	↓			
ÎN BLOC!				ASTFEL					
→		ARMURI ÎMPLETITE	→	↓			ALICITĂ ÎN INIMĂ!	→	
		SUB CARE S-AU PUS MINE					VITEJEȘTE		
LIVIU MORARU	→	↓	TRASE CU ARCUL	→			↓		
A OCOLI			SABIE SCURTĂ						
→			↓		ÎN BARĂ!	→			
					MULOACE TEHNICE DE LUPȚĂ				
VINE PE LA GENE	→			FORTA BOMBELOR	→				TUBURI DE PROIECTILE
OBUZIER									↓
GLONT LUMINOS	↓					NIMIC (pop.)	→		
→						ACEEA			
	ÎN ATAC!	→		CARNE PENTRU GĂTIT	→	↓			
	OASTE			PORTIE					
↓		REGE	→	↓			PRIMELE ÎN TRUPĂ!	→	
→		CONTINE UN RĂVAȘ					DIN LOC ÎN LOC		
NETEI!		↓					↓		BĂTUT ÎN CAP
RADU POPA	→		GUSTUL ÎNFRÂNGERII	→					
LÂNCI						ACUM	→	↓	
→						AFLATE ÎN POTERĂ!			
ÎN CĂPIȚĂ!	→		TIP NEPOFTIT	→		↓			
ARME MODERNE									
→							MIEZ DE FIER!	→	

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

Luna Bucureștilor

Mai mulți cititori, aflând despre apariția numărului special Magazin istoric – Luna Bucureștilor, ne solicită informații privind procurarea lui.

Fiind un număr special, nu a fost distribuit prin abonament. A fost difuzat exclusiv prin punctele de vânzare a presei.

Un număr limitat de exemplare mai există la redacție. Cititorii dornici să intre în posesia acestui număr special se pot adresa, în scris, sau telefonic, d-lui Constantin Mușat, difuzare redacție, telefon 315 09 91, sau pe adresa din prima pagină a revistei.

NICOLAE BĂLCESCU OMAGIAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

DL. MARIN RĂZALĂ, profesor la Liceul profesional nr. 1 din localitatea Cupceni, jud. Edineț, Republica Moldova, ne relatează despre manifestările organizate pentru cinstirea celor 180 ani de la nașterea lui Nicolae Bălcescu (29 iunie 1819).

Astfel, a avut loc un concurs, la care au participat elevi din anii I și II, cu lucrări evocând personalitatea și opera istoricului. Câștigătorii vor fi premiați cu o excursie în România. Domnul profesor ne scrie și despre faptul că urmează să obțină aprobarea ca acest liceu să poarte numele lui Bălcescu.

Felicitări pentru inițiative și urări de succese! Așteptăm cât mai multe asemenea vești de la frații noștri de peste Prut.

STATUIA LUI MIHAI VITEAZUL

DL. ing. A.A. IONESCU, din București, ne trimite un succint

istoric al statuii lui Mihai Viteazul din Piața Universității din București.

Despre această statuie simbol, între alte simboluri, ale Capitalei – am publicat un articol în numărul special, Magazin istoric – Luna Bucureștilor, apărut în mai a.c.

Reținem, din informațiile trimise de corresponsentul nostru, statornic cititor al revistei: La 8 martie 1874, Consiliul de Miniștri al României – al cărui președinte era Ion Ghica – a hotărât ca statuia marelui voievod să fie amplasată în fața Universității. În textul acestei hotărâri se preciza: „Junele generații prezente și viitoare, privind în față mărețea figură a eroului străbun, vor învăța cum să-și apere țara”.

CERERI ȘI OFERTE

COSTACHE CRACULEAC, str. Circumvalațiunii, nr. 29, bl. I-3, ap. 60, Timișoara, oferă colecția 1968, 1970, 1972, 1973, 1980, 1985, 1986; numere disparate din anii 1967-1990.

LIVIA POPESCU, str. Dru-mul Taberii, nr. 23, bl. E 22, ap. 16, București, oferă colecția completă.

DANIEL CHILEA, Piața 1848, bl. 48, sc. C, ap. 47, Giurgiu, solicită: nr. 5/1987, 2/1989; oferă numere disparate din anii 1967, 1968, 1971, 1977, 1978, 1982, 1984, 1985, 1988, 1994.

EUGEN BEJANARU, bd. Dacia, nr. 20, sc. 1, ap. 13, Iași, oferă colecția completă.

DRAGOȘ STAN, str. Fizicienilor, nr. 13, bl. 3A, ap. 44, București, solicită: nr. 4/1967, 6, 10/1973, 8/1975, 1/1984, 6/1986; oferă: nr. 12/1969, 3/1972, 2, 11/1973, 8/1978, 8/1979, 10/1982, 9/1983.

LEON HRITEU, bd. N. Iorga, nr. 1, bl. C7, sc. C, ap. 9, Iași, oferă: colecția 1968-1989.

CĂLIN ALEXANDRU, Calea Griviței, nr. 200, bl. A, sc. A, ap. 1, București, oferă colecția 1967-1989.

AUREL MARINESCU, str. Izvorul Mureșului, nr. 9, bl. D9, ap. 3, București, oferă colecția 1967-1980.

EUROPRIX 99
MultiMediaArt

Comisia Europeană și Ministerul austriac al Afacerilor Economice organizează ediția 1999 a concursului EuroPrix MultiMediaArt. Un juriu independent va selecționa cele mai bune produse, din cele șase categorii ale concursului, plus o creație studentescă. Primele cinci realizări multimedia clasate vor fi prezentate la Târgul Internațional de carte de la Frankfurt, din octombrie, iar premiile vor fi acordate la Gala EuroPrix din Finlanda, în luna noiembrie.

CONTENTS (Romanian History) Country and Nation • **I. BULEI** The Year 1848 in the Principalities and in Europe • The Execution of Stephan Ludwig Roth • **R. COLT, C. MORARU** How Many Members had the Communist Party in 1944? • **D. DĂRĂBAN** Swabians deported to the Soviet Union • **N. GEORGESCU-ROEGEN** My Escape to West (II) • **J. NOUZILLE** About the XXth Century • **I. HUDIȚĂ** 1940. Diary (III) • **I. SCURTU** Barbu Știrbey, A Grey Eminence • **I. COMSA** The Censor's Office during King Carol II • **V. AVRAM** Corruption in Aeronautics during the Thirties • **V. IONESCU** Aerial Photos of the Moldavian Monasteries • **C. ISĂRESCU** War Diaries (VI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Patrie et nation • **I. BULEI** 1848 chez les Roumains et en Europe • L'exécution de Stephan Ludwig Roth • **R. COLT, C. MORARU** Combien de membres avait le P.C.R. en 1944? • **D. DĂRĂBAN** Les Souabes déportés en URSS • **N. GEORGESCU-ROEGEN** Comment je me suis enfui pour l'Occident (II) • **J. NOUZILLE** Du XXème siècle • **I. HUDIȚĂ** 1941. Pages de journal (III) • **I. SCURTU** Barbu Știrbey, une Eminence grise • **I. COMSA** La censure au temps de Carol II • **V. AVRAM** La corruption dans l'industrie aéronautique (les années trente) • **V. IONESCU** Photos aériennes des monastères moldaves • **C. ISĂRESCU** Journal de front (VI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Родина и нация • **И. Булей** 1848 г. у румын и в Европе • Казнь Штефана Людвиг Рота • **Р. Колт, К. Морару** Сколько членов включала РКП в 1944 г. ? • **Дж. Нузи** О хх-ом веке • **Д. Дăрăбан** Швабы, депортированные в СССР • **Н. Джорджеску-Реген** Как я бежал на Запад (II) • **И. Худитэ** 1941 г. Страницы дневника (III) • **И. Скурту** Барбу Штирбей, серый кардинал • **И. Комша** Цензура при короле Кароле II • **В. Аврам** Дело коррупции в авиации (30-е годы) • **В. Ионеску** Воздушные фотографии молдавских монастырей • **К. Исăреску** Фронтовой дневник (VI)

INHALT (Rumänische Geschichte) Vaterland und Nation • **I. BULEI** 1848 bei den Rumänen und in Europa • Stephan Ludwig Roth Hinrichtung • **R. COLT, C. MORARU** Die Mitglieder der Kommunistischen Partei in 1944 • **D. DĂRĂBAN** Als die Schwaben in der Sowjet Union deportiert wurden • **N. GEORGESCU-ROEGEN** Wie ich den Westen erreicht habe (II) • **J. NOUZILLE** Der XX Jahrhundert • **I. HUDIȚĂ** 1941. Tagebuch-Auszüge (III) • **I. SCURTU** Barbu Știrbey, eine graue Eminenz • **I. COMSA** Die Zensur unter Carol II • **V. AVRAM** Korruption im Flugwesen (in die 30-er Jahre) • **V. IONESCU** Die Moldauische Kloster in Luftaufnahmen • **C. ISĂRESCU** Frontagebuch (VI)

SUMARIO (Historia rumana) Patria y nación • **I. BULEI** 1848 en Rumanía y en Europa • La ejecución de Stephan Ludwig Roth • **R. COLT, C. MORARU** Los miembros que numeraba el P.C.R. en 1944 • **D. DĂRĂBAN** Los Suebos desterrados a la URSS. • **N. GEORGESCU-ROEGEN** Cómo huido en el Occidente (II) • **J. NOUZILLE** Sobre el siglo XX • **I. HUDIȚĂ** 1941. Páginas de diario (III) • **I. SCURTU** Barbu Știrbey, una eminencia cenicienta • **I. COMSA** La censura durante el reinado de Carol II • **V. AVRAM** La corrupción en la aeronáutica (los años '30) • **V. IONESCU** Los monasterios de Moldavia reflejados en fotografías aéreas • **C. ISĂRESCU** Diario de frente (VI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>.

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 6 000

